

NICOLAE PRELIPCEANU

VARA VRAJBEI LOR

A proape toată vara, partea (mai) culturală a presei a mestecat povestea expoziției de street art de la Institutul Cultural Român de la New York, un bun prilej pentru doritori de a mai ataca o dată ICR-ul condus de Horia-Roman Patapievici și, de fapt, pe eseistul care s-a făcut vinovat cândva de mari îndoieli asupra celulei poporului român. E drept, a existat și o uvertură, destul de neconvenabilă pentru ICR, aceea a Academiei de vară de la Berlin. Aici, la ICR Berlin, fuseseră convocați ca vedete ale Academiei de vară doi profesori români cu biografiile pătate. Dl. Andrei Corbea-Hoișie fusese deconspirat de către CNSAS ca fiind și autor al unui angajament de informator al securității, celălalt, dl. Sorin Antohi, de asemenea, descoperit ca fost informator al Securității și, în plus, aflat ani de-a rândul în impostură la o universitate de la Budapesta, unde trecea drept prof. dr., deși nu-și susținuse lucrarea de doctorat. Protestele unor scriitori germani plecați din România, Herta Müller și Richard Wagner, au fost preluate de presa românească și de personalități culturale și non-culturale. Răspunsul dlui H.-R. Patapievici că ICR nu face poliție morală nu a fost satisfăcător, replicile depășind adesea cazul și intrând în mai vechi recriminări și ranchiune. Pe acest fond bogat în materie chiar pentru persoane chiar mai pătate decât cei doi universitari ieșeni, a căror competență este de altfel recunoscută, a apărut cazul ICRNY. Aici, un mic grup de tineri artiști din cea mai nouă direcție, aceea a street-art-ului, a expus lucrări care au scandalizat pe scandalizații din naștere sau doar din emigrare din colonia română de la New York. Pe crupa unui căluț de jucărie, toată lumea i-a spus greșit poney, dar nu era decât o machetă de cal, din plastic probabil, trona ironic o zvastică. Prilej pentru o publicație românească din New York de a se inflama de reluarea simbolurilor naziste și antisemite, ca propagandă, acolo unde nici vorbă nu era de așa ceva, ci dimpotrivă. E drept, i-au mai scandalizat pe scandalizații de profesie și desenele explicit sexuale, așa cum astăzi apar pretutindeni, prezente în expoziție. Câtă vreme discuția s-a plasat în sfera lui cine este reprezentativ și cine nu pentru cultura română, așadar cine are voie să ne reprezinte, vorba ceea, peste hotare, lucrurile ar fi fost, mă rog, pe un fâgaș, să zicem, normal. Dar ele au deraiat repede, existând o

întreagă categorie de frustrați mai mult sau mai puțin culturali, cărora activitatea ICR-ului condus de H.-R. Patapievici le stă ca un bob de sare în ochi. În horă s-au prins și câteva televiziuni, cea mai tare fiind, se pare, Antena 3, unde s-a pus la cale un întreg proces, cu laptop și omul cu acest instrument etc. etc. Ba, aici au și fost judecați directoarea ICRNY, Corina Șuteu, care a mișcat această instituție din sfera strictă a diasporei românești, în aceea a „băștinașilor”, interesând adevăratul public-țintă al unor asemenea institute, și anume, în cazul nostru, pe americani, și un referent, scriitor tânăr, acesta pentru ceea ce scrie și publică (sic). Toată vara am avut, în ziare, reviste, pe la televiziuni, știri despre poneiul cu zvastică de la New York și despre „anti-românul” Patapievici. S-au inflammat și senatorii, prin Adrian Păunescu și Nicolae Văcăroiu, iar acesta din urmă a determinat o întoarcere a gărzii financiare la ICR, după ce aceasta abia plecase cu coada între picioare. E limpede, nu e singurul exemplu, că dacă încerci să faci ceva în România, și în cea de azi din păcate, se găsește enorm de multă energie pentru a te face să renunți sau, măcar, a încerca să te facă să renunți. E o continuare a caprei vecinului. N-am făcut eu nimic, de ce să-l las pe el să facă și să mă dea de gol că aș fi putut, măcar încerca, și eu. Sigur, unii nu au fost puși în situația de a face, dar sunt solidari cu cei dinainte. Mai există apoi o largă categorie de frustrați, de ratați, care abia așteaptă să-l tăvălească în noroiul așa zisei lor gândiri pe unul dintre aceia care a reușit și are chiar obiceiul să reușească în întreprinderile sale.

Dacă facem bilanțul acestor dezbateri, căci a existat și așa ceva, reiese totuși o anume solidaritate în jurul valorii și a dreptului la exprimare, care s-a conturat pe parcursul atacurilor, să o spunem, nedrepte, împotriva activității, de altfel cu totul meritorii, a ICR. Vocile isterice au fost acoperite, finalmente, de acelea echilibrate, care au separat albul de negru, evitând cenușiul pentru care militează scandalagiii de profesie. Cum argumentul nu mai e la ordinea zilei într-o anume parte, cam securistică, a presei scrise și electronice, am găsit asocieri paradoxale între persoane care trec, de pildă, drept disidenți și persoane care au muncit din greu, înainte de 1989, la compromiterea valorilor autentice, în spiritul Securității și al PCR. De câte ori trebuie atacați Liiceanu, Pleșu, Patapievici, Manolescu, aceștia sar și-și iau instrumentele, mult mai conștiințioși decât ceilalți, așa cum săreau, un timp, și alegătorii dlui Iliescu, atunci când trâmbița suna. Cei orbiți doar de ură viscerală împotriva succesului altora ar trebui să fie atenți să nu se trezească în barca pe care pretind că o detestă.

Firul ierbii

Mihai Şora

în dialog cu

Nicolae Prelipceanu

*Domnule Şora, ați fost primul dintre românii iluștri ai generației dumneavoastre care a debutat la Gallimard: **Du dialogue intérieur** a apărut în 1947, **Techniques de Yoga**, a lui Eliade, în 1948, iar **Précis de décomposition**, a lui Cioran, în 1949; dar și singurul care a avut ideea, năstrușnică, să recunoaștem, de a se întoarce în țară, „pentru o scurtă vizită“, în 1948. „Scurtă vizită“ care s-a transformat într-o viață, căci ați fost sechestrat aici de autoritățile comuniste. Cum așa?*

Domnule, uite, exact așa a fost. Cu un an înainte, fusese în țară soția mea. Nu singură, chiar cu fiica mea, cu Sanda, primul copil. Era născut și el de-al doilea, Andrei, dar el rămăsese cu mine, în Franța. Mariana a venit, și-a văzut cunoscuții, părinții, iar apoi s-a întors liniștită în Franța.

Nu v-ați gândit că, între timp, căzuse monarhia și deci se lăsase cortina de fier?

Uite, nu m-am gândit, pentru că, având în vedere opțiunea mea politică de atunci, care era una de stânga, așadar, prin definiție, mai degrabă republicană decât monarhistă, deși știam, nu-i așa?, din istorie, care fusese rolul decisiv al acestei monarhii în modernizarea României, n-aș spune că m-a afectat în asemenea măsură încât să-mi pună o problemă. În momentul acela, în '47..., da, nu mă gândeam la cortina de fier.

Mi se pare oarecum exemplar pentru felul în care circula informația între Est și Vest, faptul că, poate, la Paris, nu se știa încă ce efecte avea instaurarea unui guvern comunist.

Nu mi-am dat seama, deși – sau poate tocmai pentru că – atunci nu eram un om de pe margine. În '47, eram membru al Partidului Comunist Francez, președintele Frontului Național Român, care aduna toate

organizațiile românești din Europa Occidentală. Pentru mine, totul este cât se poate de limpede acum: probabil că rămâneam un om de stânga, dacă aș fi trăit în Franța, și este posibil ca, multă vreme, să fi rămas chiar comunist, nu?

Deci v-au făcut bine, într-un fel, că v-au deschis ochii, dar, pe de altă parte...

Sigur, adică aș fi rămas probabil exact așa cum au rămas francezii, care umblă cu mănuși când vorbesc de Rusia, iar, când amintesc de Putin, nu vor să simtă în el vechiul agent KGB și comunistul ireductibil care cred că trebuie să fi rămas. Poate că și eu aș fi păstrat toate iluziile acelea stângiste ale Franței.

Și, până la urmă, e mai bine cu iluzii sau fără iluzii?

Nu știu dacă este mai bine, dar acum, la capăt de viață, uitându-mă în trecut, n-am deloc impresia că mi-aș fi ratat viața; iar acest lucru pentru că m-am reprofilat imediat, adică n-am rămas doar cu regretul după ce lăsasem neterminat acolo, după lucrul pe care aș fi putut să-l duc la capăt; într-adevăr, nu apucasem să-mi susțin doctoratul, teza mea era tocmai la profesor pentru o primă lectură, trebuia să mi-o dea înapoi cu observațiile lui, într-un an de zile probabil că puneam toate lucrurile la punct; așa, am rămas cu doctoratul nesusținut și doar cu această primă carte apărută la Gallimard, – deși în pregătire mai erau și altele.

La ce profesor aveți doctoratul?

Îl aveam la profesorul Jean Laporte, care scrisese un *op* considerabil despre Port Royal și, cum teza mea luase în obiectiv tocmai noțiunea de *har* la Pascal, el era un om din zonă.

Să fie, oare, asemănarea de destin – desigur, la dumneavoastră, totuși, mai norocos, în cadrul nenorocirii, pe el l-au ucis naștii, dumnea-voastră v-au ucis un destin comunistii – aceea care v-a adus în ultimii ani la opera franceză a lui Fondane? Pentru că multă lume se întrebă „de unde până unde Mihai Șora și Benjamin Fondane?”

De unde și până unde? Domnule, exact din 1946, când tocmai apăruse la Gallimard un volum intitulat *L'Existence*, în care figura la loc de cinste *Le lundi existentiel et le Dimanche de l'histoire* a lui Fondane. Atunci am făcut o panoramă a cărților de filozofie apărute de-a lungul anului

precedent, un articol destul de mare, de vreo 40 de pagini. Și am trecut în revistă și acest volum despre existență pe care îl scosese Jean Grenier, volum planificat mai dinainte, dar care nu putuse să apară decât în decembrie 1945 – cu participarea, din păcate postumă, a lui Fondane. Grenier scrie, de altfel, un șapou la textul lui Fondane, în care amintește că textul îi fusese încredințat în februarie '44, cu doar câteva zile înainte de arestarea și deportarea la Drancy; mai scrie și că Fondane nu a apucat să vadă șpalturile, că familia lui nu are nici o veste de la el. Pentru mine, acest text și contextul publicării în volumul de la Gallimard a avut efectul unui șoc, m-a tulburat foarte mult.

A fost prima carte a lui Fondane cu care ați venit în contact?

Nu. Cunoșteam și alte cărți și, de altfel, plecasem cu o lectură, încă de când eram elev la Timișoara, a cărților lui românești, și, evident, a poeziei.

Dar eu mă refeream la contactul cu opera lui franceză.

Contactul cu opera lui franceză s-a făcut pe măsură ce îi apăreau cărțile la Denoël. Știam că Fundoianu, pe care îl citisem în țară, își luase numele de Benjamin Fondane. Eram însă foarte absorbit de cunoașterea Parisului, și este ceea ce am făcut noi, soția mea și cu mine, în primele luni: am hoinărit prin Paris. Îmi aduc chiar aminte că noi ne-am dus în Franța, proaspăt căsătoriți, la începutul lui ianuarie 1939, iar, în vacanța de Paști, plin de remușcări că nu începusem încă să mă ocup serios de lucrul pentru care fusesem trimis acolo, i-am scris profesorului Dupront, directorul Institutului Francez din București: „Uite, am fost furat de Paris, m-am plimbat, promit că de acum înainte mă țin de treabă, stau cu burta pe carte“, și așa mai departe. Și, cu o promptitudine la care nu mă așteptam, mi-a răspuns imediat: „V-am trimis acolo nu pentru un an, ci pentru mai mulți, plimbați-vă anul acesta, aveți timp să vă ocupați de treburile serioase începând cu anul viitor.“

Treburile serioase fiind doctoratul?

Ei da, am început doctoratul, dar pe urmă a venit un lucru de care nu înțeleg de ce nu a avut parte și Fondane: am plecat înainte de sosirea nemților, care erau la 80 de km de Paris, și am ajuns cu tot calabalâcul în sudul Franței, pe malul stâng al Loarei. El a rămas la Paris, în gura leului, și a trăit tragedia pe care o știm.

În sud, unde v-ați stabilit, la Grenoble? Acolo ați continuat studiul pentru doctorat?

Da, la Grenoble. Bineînțeles că am continuat; de altfel, era acolo un pascalizant consacrat, Jacques Chevalier, cel care a îngrijit prima ediție din Pléiade a scrierilor lui Pascal, un pascalizant distins (Fondane chiar a scris o recenzie la ediția lui Chevalier, în *Cahiers du Sud*). Eram, așadar, în relații foarte bune cu Chevalier. Cred că avea ceva înclinații naționaliste, de vreme ce a fost ministrul culturii sub Pétain; știu că, în 1945, mi-a cerut mărturie despre atitudinea lui din perioada când eram la Grenoble. I se intentase un proces ca fost demnitar pétainist, imediat după eliberare. Au fost crunți francezii. De pildă, să vă povestesc o întâmplare la care am fost martor ocular. Era în ziua intrării trupelor franceze în Grenoble – armata lui Leclerc. Nemții se retrăgeau. Modul lor de a concepe războiul era, pentru mine, ceva nemaipomenit...

Cum asta?

La marginea de sud a orașului se afla deci armata lui Leclerc, dar planul era să se intre în oraș cu rezistența interioară, cu FFI. Stă, așadar, armata lui Leclerc la periferie, iar nemții, care fugiseră din Grenoble, află că armata nu a intrat încă în Grenoble, încât se întorc din drum, îi mai execută pe câțiva dintre cei care ridicaseră drapelul francez, și apoi pleacă din nou... Ce fel de fanatism politic, ce mentalitate, habar nu am ce putea să fie aici... ca și de partea cealaltă: în timp ce așteptam (veniseră, între timp, francezii), eram în toiul bucuriei și, la un moment dat, cineva a spus: „c'est lui le traître“, sau ceva de acest gen, și a început o cursă, omul acela a fugit, a intrat într-o casă, a urcat repede, a ieșit pe acoperiș, au ieșit unu, doi, trei, patru, cinci inși după el, au alergat, și până la urmă l-au prins, l-au adus jos și l-au ucis.

Da, temperament.

Nu atât temperament, cât temperament *politic*. Politic. Adică o inflamare irațională.

Dar asta e politică sau pur și simplu fanatism?

Nu știu. Habar nu am ce înseamnă fanatismul străzii, dar eu am văzut cu ochii mei această execuție.

Ați fost studentul lui Nae Ionescu. Ceilalți discipoli proeminenți ai săi au fost fascinați de el. La dumneavoastră, nu găsesc fascinația asta nicăieri.

Oh, ba da, am fost și eu fascinat.

De profesor. Dar ei au urmat și calea politică. Dumneavoastră v-ați ferit de această cale sau chiar ați simpatizat cu ea?

Calea politică a lui Nae? Nae a fost destul de versatil, din punctul acesta de vedere și, dacă el rămânea în camarilă, nu s-ar fi apropiat atât de mult de legionari. Nu tendințe obscure îl mânau de la spate; era un calcul lucid, era un om cu ochii deschiși în politică și cunoștea toate dedesubturile politicii. În ce ne privește pe noi, eram niște premiați, acolo, care ne adunasem; eu fusesem premiantul liceului de băieți din Timișoara; viitoarea mea soție – premianta liceului de fete, Eugen Schileru fusese premiantul liceului de la Brăila, fratele lui Sebastian, Beno Hechter, de asemenea; constituiam, așadar, într-un fel oarecare, un grup. Mai era cu noi și Miron Constantinescu (sau, cum se numea el atunci, George Constantinescu Miron), care fusese premiantul liceului de la Arad. El era comunist încă din liceu. Nu știu care au fost împrejurările care au dus la această opțiune politică a lui, atât de *prematură* să zicem, dar fapt este că atunci era comunist. Aveam și doi prieteni care erau legionari, Ionescu Moșu, un băiat absolut remarcabil, și un altul, care a fost și în Germania, și în pușcărie, Bucur Stănescu. Apetitul meu politic nu era prea mare, însă am fost curios și eu să văd ce se întâmplă; cu prietenii mei, cu Schileru, cu Beno, am fost la căminul Schuller, al studenților evrei, unde era Ilie Konstantinovski, un comunist foarte înflăcărat...

Nu cumva a ajuns în URSS, unde l-au întâlnit unele delegații de scriitori din România?

Este posibil. Dar i-am pierdut urma, așa încât nu vă pot răspunde la întrebare.

Dar nu era numerus clausus? Ați fost student între anii 1934 și 1938, nu?

Niciodată n-a fost, la universitate, *numerus clausus*; a existat doar *militantism* pentru *numerus clausus*. Regimul legal, universitar, era un regim democrat. Marile lupte nu se dădeau la Litere și la Filosofie, ele se dădeau la Medicină și la Drept. *Numerus clausus* reprezenta revendicarea unor studenți de origine rurală pentru o proporție care să le garanteze

accesul la studiile superioare. De ce? Pentru că era foarte greu pentru rurali să facă față concurenței urbanilor și, în mod special, acestor urbani prin excelență care erau tinerii evrei și care mergeau spre două cariere: medic, avocat. *Acestea* erau carierele râvnite, *aici* se dădea lupta extraordinară; nu la Filologie, la Filosofie sau la limbi străine. Studiile „umaniste“ reprezentau o zonă mult mai liniștită a Universității decât Facultățile de Drept și de Medicină. *Acolo* era o bătaie pentru locul în viață; avea, adică, o motivație de alt tip decât motivația civică.

Revenind: în perioada studenției ați fost în expectativă politică?

Da, am vrut să-i cunosc și pe legionari, să mă dumiresc și în privința lor. O dată, am fost la un marș...

...legionar...

Da, da, tot cu prietenii mei, m-am dus să văd ce este: cum au ieșit din București, au ținut-o cântând cântecele lor, în pas militaresc, era curată instrucție militară.

Nu v-a fascinat instrucția militară, ca pe Cioran în Germania?

Nu. Dimpotrivă: tocmai acest lucru m-a oripilat. Din punctul acesta de vedere, era mult mai bine *dincolo*; aceia, cel puțin, nu erau deloc milităroși; erau *oratori*, ca să spunem așa. Legionarii nu erau oratori, erau mărșăluitori; o zonă care pe mine nu mă interesa, nu mă atrăgea câtuși de puțin. Așa încât, am plecat din România fără vreo opțiune politică. Aceasta avea să se precizeze acolo, în Franța, și anume ca o virare spre stânga, pentru că extrema dreaptă nazistă, de care avusesem cu toții parte, fusese de tip criminal.

La Paris ați avut relații apropiate cu marii exilați, Cioran, Eliade?

Am făcut parte din aceeași grupă de bursieri români cu Eugen Ionescu, Noica și Cioran. Făceam excursii împreună. Cioran nu participa la excursii. El a fost refractar la orice idee de grup, un neînregimentat, un singuratec. Foarte curios este următorul lucru: avea o deschidere și o bunătare rar întâlnite. O mare delicatețe în relații. De unde atâta încrâncenare în scrisul lui? Mă gândesc la o carte care mie, personal, nu mi-a plăcut niciodată: *Schimbarea la față a României*. Toate celelalte cărți ale sale nu aveau nimic de-a face cu politica. Toate, fără excepție, erau de tip autoscopic.

*Nu cumva **Schimbarea la față** e o carte în care **nu** se află adevăratul Cioran?*

Poate că este acolo un Cioran care nu se decantase încă, adică una dintre fețele *posibile* ale lui Cioran, înainte de a se preciza, de a se limpezi și de a opta pentru cealaltă. Pentru că ceea ce era frapant la Cioran era o bunătate *funciară*, un simț al solidarității umane pe care nu l-am întâlnit la nimeni într-o asemenea măsură. Și am să vă dau un exemplu de mare prietenie, de mare atenție pentru binele celuilalt. Nu s-a întâmplat atunci, s-a întâmplat ulterior. Eram funcționar la Ministerul învățământului, sub Mircea Malița, și primesc o bursă de la Gabriel Marcel (Gabriel Marcel fusese premiat cu o sumă considerabilă de către olandezi, iar acest premiu el îl transformase în burse anuale, dintre care, spre marea mea surprindere, una mi-a revenit mie).

Vă cunoștea dinainte, vă citise cartea apărută la Gallimard?

Nu știu cum m-a ales. Am primit, fără s-o cer, această bursă. Eu mă împrietenisem cu Malița (sau el se împrietenise cu mine); eram așa, un fel de prieten de suflet al lui. Un om minunat, un om care a încercat să facă lucruri extraordinare, pentru care a trebuit să plătească (a trebuit să plece din ministerul acela din cauza reformelor pe care le imaginase și pe care încerca să le aplice). Am primit, așadar, bursa de la Gabriel Marcel, iar Mircea Malița mi-a inventat un fel de misiune în Franța, ca să pot merge acolo, să-mi iau bursa și să beneficiaz de ea în răstimpul pentru care fusese prevăzută: mă delegase, anume, să inspectez catedrele de limba română de la universitățile franceze. Într-o zi, sunt invitat la masă la Gabriel Marcel. Ne cunoscusem înainte, pentru că îi făcusem deja o vizită la sosirea în Franța, ca să-i mulțumesc pentru bursa acordată. Venind de la Gabriel Marcel (mergeam la el deseori, pentru că tocmai primise șpalturile unei cărți, și îl ajutam la corectură, așa încât m-a invitat să trec într-o duminică să iau dejunul cu el), trec pe la Cioran, în drum spre casă, și-i spun: uite, am fost invitat la Gabriel Marcel la masă, duminică, la ora 12. Am stat ce-am stat, vorbind de una, de alta, și apoi ne-am despărțit. Ei bine, în acea duminică dimineața, primesc un telefon de la Cioran: „știi că ești invitat la masă la Gabriel Marcel?“, „da“, „la ce oră?“, „la 12“, „te rog eu foarte mult, foarte mult te rog, nu merge acolo la 12 fără două minute, dar nici la 12 și două minute, fii, te rog, acolo la 12“. Ei bine, așa ceva mi se pare uluitor, absolut uluitor: adică să-ți amintești tu acest lucru (care, pentru oricine altcineva ar fi o bagatelă), și să ții, să ții fără îndoială la Gabriel Marcel, dar, mai ales, să ții la omul

acela invitat, adică să ții tu ca el să nu se facă de rușine întârziind ori venind prea devreme, este ceea ce mi se pare absolut extraordinar.

Îmi aduc aminte cum era vestejit Cioran pentru că și-ar fi hulit poporul. Or, el poate că ținea tocmai la imaginea românului, știindu-l mai delăsător, și încerca să-l trezească.

Realitatea este că Cioran este o figură cu foarte multe niveluri de existență, extrem de complexe, iar fiecare dintre actele lui – care, dacă sunt văzute separat și nu sunt raportate la nucleul din care izvorăsc, fiind atât de contrastante, par a aparține unor indivizi diferiți – se leagă, totuși, între ele, căci există un *legato*, fie și paradoxal, nu doar în tot scrisul lui, ci și în viața lui – și este posibil chiar ca și strigătul din **Schimbarea la față a României** să fi fost un fel de durere profundă a reprezentantului unui popor care nu reușise să se afirme în istorie.

El să fi conceput un alt model pentru acest popor și, comparându-le, să fi fost profund dezamăgit și chiar indignat de ceea ce este...

Da, bine, „visez o Românie cu populația Chinei și destinul Franței“. Eu îmi aduc aminte, când eram copil, că populația Chinei era de 120 de milioane, iar a Indiei cam tot atât, și acest lucru părea deja enorm. Acum, fiecare a ajuns la un miliard și jumătate; în cât timp? – într-o viață de om!

Dar cu Eliade v-ați întâlnit?

L-am întâlnit chiar foarte des, după încetarea misiunii lui la Lisabona, pentru că – proaspăt stabilit la Paris – el își scria atunci acel tratat de „fenomenologie a faptului religios“, care a și apărut sub titlul de *istorie* (editorul nu acceptase titlul inițial, care i se părea neatractiv, și a impus un titlu fals, pe care Eliade l-a regretat toată viața), – iar eu am fost unul dintre traducătorii manuscrisului acestei cărți; Eliade o scrisese în română, iar eu o traduceam – alături de alții – în franceză.

Spuneți undeva, într-un interviu de acum câțiva ani, că Franța v-a dăruit deschiderea. Ei bine, cum v-ați putut păstra acest dar al deschiderii, pe care l-am găsit la dumneavoastră încă din acei ani ai regimului închis comunist?

Eram format. Eu am avut foarte mare noroc că, în acea perioadă în care ești supus influențelor, în perioada în care ești încă maleabil, când ai disponibilități mai multe și nu ți s-au fixat parametrii, am intrat în acest

climat de deschidere. Sigur, erau autori pe care îi cultivam foarte mult în vremea aceea: Péguy, un autor al deschiderii, prin excelență, care mie mi-a mers la inimă și pe care l-am citit cu o pasiune extraordinară, cu tot stilul său cam dezlânat, în care vezi cum se preling ideile..., pe care nu și le formulează într-un mod *cartezian*, să spunem.

Era poet...

Da, era poet în toate lucrurile pe care le făcea, dar este o soliditate, o rectitudine, un *caracter* în tot ce a rămas de pe urma lui, ceva solid ca stejarul... Deci, în toată curgerea aceasta extraordinară, există un lucru care stă bine înfipt acolo, în sol. Este și o ambivalență care te face să te simți în același timp acasă și – totodată – să rămâi cu ușile larg deschise. Acesta e un lucru care mi-a rămas de atunci. Cred că este un mare noroc, un foarte mare noroc al meu că primul vis, care fusese să merg la Heidegger, nu s-a împlinit. Nu știu, poate că și acolo aș fi fost un tip reactiv, și nu mi-aș fi pierdut plămada. Totuși, cred că Franța a contribuit extraordinar de mult la deschiderea mea.

Un prieten al meu de altădată, Radu Enescu, spunea că regătenii ar trebui să studieze în Germania, să învețe rigoarea, iar ardelenii, deci și bănățenii, cum sunteți dumneavoastră, trebuie să studieze în Franța, să se mai descuie. Ce-i drept, lui nu i-a fost dat, el era la tineretul liberal, iar bursa, totuși pentru Anglia, care s-a dat când ar fi trebuit să o ia el, a fost luată de un tânăr comunist. Dumneavoastră ați urmat, deci, destinul despre care vorbea Radu Enescu.

Da.

În 1990 v-ați implicat, n-aș zice frenetic, pentru că nu e genul dumneavoastră, dar total în politică. Ați fost și ministrul învățământului, după aceea ați fost și președintele, cel dintâi, al Alianței Civice, sunteți membru fondator al GDS, ați fost în conducerea PAC. Ce v-a rămas din toate acestea, acum, după 18 ani?

Mi-a rămas următorul lucru, și acesta este și motivul pentru care am acceptat să fiu ministru: venise Pleșu la mine, cu această întrebare din partea consiliului FSN – dacă accept să fiu ministrul învățământului. I-am cerut un răgaz de 24 de ore. Apoi i-am răspuns *da*, pentru următorul motiv: cunoșteam rețeaua învățământului, deoarece mai fusesem în Ministerul Învățământului, eram pe atunci director al Direcției Bibliotecii Documentare și, în calitatea aceasta, am bătut țara în lung și

în lat, la inspecții de biblioteci universitare, și așa mai departe. Așadar, cunoșteam problemele din învățământ, inclusiv din momentul în care se făcuse această croială elastică a catedrei, care putea fi ori de 18 ore, ori de 24 de ore pe săptămână, cu un supliment de salariu, – ceea ce permitea să faci din trei catedre mari patru mici, și invers, când îți venea la socoteală, ca să plasezi pe cineva, ori ca să păstrezi pentru mai târziu o catedră disponibilă, în așteptarea unei ocazii. În schimbul unui contraserviciu, evident. Știam toate lucrurile acestea, știam cum funcționează învățământul și am acceptat postul pentru că voiam să fac o **ruptură totală** cu trecutul – și este și singurul lucru pe care am izbutit să-l fac. Iată de ce, în ministeriatul meu – dacă aruncăm acum o privire asupra celor întâmplate atunci –, nu se pot vedea liniamentele unei concepții *de viitor* a învățământului, ci doar această voință **de a rupe radical cu trecutul** și de a pregăti un teren zero, pe care să se poată construi mai departe. Dacă rămâneam în funcție, dar nu s-a pus problema, pentru că nu eram de-al lor...

Ați fi întreprins, probabil, o reformă radicală...

Eu am să vă spun un lucru..., și nu pronunț nici un nume. Am primit, la un moment dat, un telefon de la o „mărimă“ care m-a întrebat: „Domnu’ Șora, nu aveți nevoie de o casă?“ și i-am răspuns, „Nu, domnule, am un apartament, sunt singur în el, mă simt foarte bine, nu, mersi“. „A, nu?, bun.“ Tipul fusese foarte prietenos cu mine până atunci, de atunci încolo – nu. N-am înțeles prea bine de ce. Iar acum stau și mă gândesc: dacă răspundeam *da*, eram *omul lui*.

Și, după aceea, Alianța Civică, partidul Alianței Civice...

Da, Partidul Alianței Civice până când acesta a fost absorbit de Partidul Liberal. Și am rămas chiar în Partidul Liberal, ba am fost și în senatul Partidului Liberal (ca „rămășiță“ de Alianță Civică), până când m-am plictisit de tot ce se întâmpla acolo. Dar, cum să spun, un partid trebuie să fie făcut de un om care are apetit politic, nu de un om universal, dornic și să se ocupe de cultură, și să meargă la teatru, și să aibă o viață mondenă, și să fie un cititor aprig etc. Un om politic *autentic* este prizonier al faptului politic propriu-zis.

Da, dar, totuși, un partid nu e numai președintele lui. Nu cumva și ceilalți erau la fel, oameni politici part time?

Nu era un partid de oameni cu apetit politic. De altfel, nici ceilalți nu aveau apetit politic, erau „doar“ oameni de *bună-credință* și de *bună-voință*. Dar, ca să faci politică, acest lucru nu ajunge. Un om politic trebuie să aibă acest principiu: „*felul meu de a mă realiza și de a face ceea ce vreau eu să fac este să pun mâna pe putere*“.

Nu cumva mulți dintre intelectualii din PAC simțeau o strângere de inimă că părăsesc domeniul intelectual pentru cel politic?

De fapt nu-l părăseau pe acela, profesional vorbind; erau emițători de păreri corecte.

Un partid de analiști?

Ah, unii dintre ei erau și oameni politici în sensul propriu al cuvântului: Crin Antonescu, de pildă. El fusese pachist la origine.

Julien Benda afirmă răspicat că intelectualul, sau, mă rog, cărturarul, nu trebuie să se amestece în politică. Trebuie sau nu trebuie să se amestece intelectualul în politică, domnule Șora?

În politica *activă*, doar renunțând la calitatea lui (nu, desigur, la nivelul de înțelegere a faptului politic; în orice caz, însă, renunțând la cariera lui intelectuală). Pentru că politica este, ca orice meserie, una care te absoarbe fără rest. Trebuie să existe această luciditate: scopul politicii este împlinirea binelui public, dar este foarte limpede că așa ceva nu poate fi obținut decât prin acapararea puterii. Prin urmare, trebuie să fii foarte bine pregătit ca să pui mâna pe putere și să ai această satisfacție de *a te împlini* punând mâna pe putere *pentru* a face binele public pe care ți-l propuseși. Altfel, stai pe margine și *visezi* la binele public.

Poate că intelectualii din PAC erau tot timpul cu mintea în două luntre...

Da, cu alte cuvinte: „*mă sacrific, un an-doi, ca să scoatem țara din marasm*“. Or, un om politic nu „se sacrifică“ făcând politică, el se realizează făcând politică.

În cărțile dumneavoastră aveți câteva personaje, un Tânăr Prieten, un Devotat Amic. Sunt persoane reale sau sunt întruchipări ale gândului dumneavoastră?

Nu, **nu sunt persoane reale**, sunt întruchipări ale gândului meu: țin foarte mult să subliniez acest lucru, pentru că se face adesea un abuz de interpretare. Este adevărat că au inițialele unor prieteni ai mei. Dar acele persoane reale nu au nimic de a face cu personajele din cărțile mele. A fost o întâmplare, am mai povestit-o eu undeva, și poate c-o știți. Când scriam *Sarea pământului*, era un moment de deschidere, în care scriitorii erau lăsați să meargă în Occident. Printre cei care au plecat atunci în străinătate, în Franța, se afla și Andrițoiu, care era redactorul-șef al revistei *Familia*, de la Oradea. Andrițoiu îmi spune: „Dom’le, am fost la Paris, habar n-am avut că ați scris acolo o carte, toată lumea mă întreba ce face Șora. Păi, dacă ați scris o carte, îmi scrieți pentru revistă“. „Da, bine“, am zis eu, și am și uitat... La un moment dat, primesc un telefon disperat de la el: „Dom’le, sunt în tipografie, am tipărit restul revistei, aștept paginile de la mijloc“. Zic: „Ai material în redacție, bagă acolo ceva, și-ți trimit textul pentru data viitoare“. „Nu se poate, mă omori“, zice el, și îmi dă un răgaz de trei zile. „Trebuie neapărat să-mi trimiți ceva consistent, să umplu aceste două pagini“. Așa au apărut primele două zile din *Sarea pământului*. Voiam să ajung la ceea ce mă preocupa pe mine: la ontologie, la probleme de fundament. Dar să atac prin lingvistică, mi-am spus. Încep, așa, o frază – hai să pun *contra*. Și vin și cu altă voce... Așa apare dialogul. Când să dau inițiale personajelor, cum țineam foarte mult la Toma Pavel, am inventat personajul „Tânărul Prieten“. În cartea următoare, mi-am amintit și de Dan Arsenie, și a apărut Devotatul Amic. Deci acestea sunt cele două personaje. Unii cred că a fost un dialog real... Însă ele nu au nimic comun – dar absolut nimic – cu cei doi. De altfel, nu este deloc exclus să mai introduc și alte personaje în textele următoare...

La proiectul Fondane sunteți din nou cu un Tânăr Prieten, cu Luiza Palanciuc. În cazurile de până acum, tinerii prieteni v-au influențat și ei, sau i-ați influențat numai dumneavoastră?

Cu toate că nu pot să apreciez exact care a fost influența lor asupra mea, sunt absolut sigur că m-au influențat și ei. Dar nici unul dintre noi nu ne-am schimbat *ființial* unul pe celălalt. Poate că ne-am făcut mai deschiși, mai atenți la un alt punct de vedere decât cel în care fusese fiecare în parte instalat. Am avut întotdeauna această disponibilitate pentru discuție, și chiar pentru discuția până în pânzele albe, inclusiv cu cei care nu îmi sunt prieteni. Adică sunt dispus să merg cu discuția până la despărțirile minimale, ca să ajungem la un punct de vedere cât mai apropiat, ca să ne înțelegem, cumva, „pe dinăuntru“. **Adevărul este unul**, dar fețele și reverberațiile lui sunt multe, și de aici îi vine și frumusețea.

În cazul proiectului Fondane, cum au coincis cele două proiecte, al Luizei Palanciuc, cu proiectul dumneavoastră, sau cum s-au întâlnit ele? Cum ați ajuns la această „Restitutio Benjamin Fondane“?

Nu au fost **două** proiecte, ci unul singur: „*Restitutio Benjamin Fondane*“, într-o unitate de inițiativă, de concepție și de acțiune. Pentru mine, încă din România, din anii '30, cele două cărți ale lui Fundoianu fuseseră importante, mă regăsisem în aerul lor de frondă, pentru că eram tânăr când le-am citit, elev de liceu, iar tot ce era frondă în Fundoianu mă atrăgea; mi-au plăcut poeziile din *Priveliști*, mult mai senine și mai structurate decât proza aceea negaționistă față de cultura română și apologetă în raport cu cea franceză, cultura română fiind văzută numai ca subprodus al culturii franceze. Deci mi-a rămas de atunci bine întipărit în minte, știam că plecase în Franța încă dinainte de a pleca eu însumi, și că, acolo, numele lui e *Fondane*. N-am avut timp, în primul an, înainte de a ajunge în sudul Franței, la Grenoble, să mă uit în jur și să am și alte proiecte decât acela al propriei mele lucrări și al cunoașterii Franței. Dar sunt sigur că, dacă rămâneam la Paris, l-aș fi căutat; pe vremea aceea, încă nu mă împrietenisem nici cu Lupașcu, cum s-a întâmplat după întoarcerea mea din sud (lui Lupașcu îi plăcuse foarte mult *Du dialogue...*, am fost invitat la el acasă etc.).

Deci ați legat un fir rupt cu zeci de ani înainte?

Un fir care **nu** s-a rupt, de fapt, niciodată. În momentul în care a apărut acel volum pe care îl îngrijise Jean Grenier la Gallimard, *L'existence*, cu mai multe contribuții, între care și aceasta, a lui Fondane, *Le lundi existentiel et le Dimanche de l'histoire*, am făcut, după cum aminteam, în două numere din *Cahiers France-Roumanie*, o trecere în revistă destul de amplă a producției filozofice din perioada aceea. Așa încât, sunt cel mai bătrân dintre cei care au scris ceva despre Fondane – căci o făcusem încă din perioada 46-47. Dintre cei întâlniți de mine la Peyresq, fondanienii care formează acum cercul restrâns al comentatorilor operei, cei mai mulți nu se născuseră încă...

E un cerc, un fel de club?

Da, e un cerc care se întrunește o dată pe an, la Peyresq, în Alpii francezi, la nord de Nisa, într-o regiune feerică, și, timp de o săptămână, au loc acolo comunicări și discuții în legătură cu opera lui Fondane.

Pentru dumneavoastră, proiectul Fondane s-a transformat într-o aventură neplăcută.

S-a transformat într-o aventură neplăcută pentru că au intervenit...

Nu dinspre fondanieni vă vine neplăcerea?

Dinspre un „fondanian“ care s-a simțit lezat. E vorba despre Mircea Martin. Din capul locului, nu văd cum un fondanian se poate simți lezat pentru că un alt fondanian face ceva pentru Fondane. Totuși, acest fapt s-a întâmplat. Nu-mi închipuiam că cineva s-ar putea institui „proprietar“ pe opera unui autor, și face tot ce îi stă în putință ca această „proprietate“ **auto-instituită** (și neonorată) să se constituie ca un baraj la orice **altă** inițiativă de publicare. Pe mine nu mă va convinge niciodată cineva că Mircea Martin este fondanian... Bun... A scris o „Introducere în opera lui B. Fundoianu“; a scris niște prefețe la operele românești, câteva articole, dar toate acestea, cât ar fi ele de multe sau importante nu fac din Mircea Martin un fondanian... Ci, cel mult, un... specialist în Fundoianu. Prin urmare, nu văd de ce și-ar aroga dreptul (divin) de a distruge proiectele altora, de a săpa efortul nostru. Am stat sute de ore cu Luiza traducând, comparând traducerile și corectându-le la telefon (ea nu locuiește în România), făcând note, scriind studiile introductive, comentariile, anexele. Și, dintr-o dată, vine un ins și spune: „Ia dați-vă voi la o parte, Fondane e domeniul meu rezervat...“. Domeniu pe care l-a lăsat, de altminteri, în paragină ani la rândul. Mă dezgustă profund astfel de oameni. Eu nu sunt invidios. N-am înțeles niciodată invidia. Nu am simțul proprietății, nu mă deranjează dacă X sau Y are mai mult decât mine, este mai înzestrat, mai harnic, mai „productiv“, ca să spun așa. Nu mi-ar veni niciodată *ideea* ori *dorința* săucid capra vecinului. Cum adică? Să mergi tu la cineva acasă și să-i ceri să... **nu-l** publice pe Fondane, la care muncește, traduce, scrie... Să-ți pui toate bateriile în funcțiune pentru a-i **distruge** proiectul, pentru a-i arunca munca în aer... Asta a făcut Mircea Martin. Și de aceea nu ezit să-l numesc *criminalul lui Fondane*. În nici un caz *editorul* lui. Criminalitatea aceasta n-am întâlnit-o nici măcar la cenzorii inculți, rău-voitori, ticăloși de pe vremea comunismului. Căci ceea ce este cel mai grav la el nu e atât faptul că distruge munca unui confrate, cât, mai ales, iluzia – formidabila iluzie – pe care a reușit să o inducă, ani de-a rândul, printre colegii de breaslă. Rămân, în orice caz, la ceea ce am scris în articolul meu, „O crimă împotriva gândirii“: „episodul“ Fondane m-a făcut să înțeleg că această crimă simbolică pe care a săvârșit-o cu sânge rece, cu *metodă* și *sistem*, cum scriam acolo, nu este, poate, prima... Cine știe câte cadavre stau

ascunse în dulapurile lui! Dar timpul alege... Pentru că, mai devreme sau mai târziu, toate crimele – inclusiv cele *simbolice* – sunt pedepsite, iar criminalii înghițiți de hăul istoriei.

Ați reacționat foarte târziu...

Am reacționat foarte târziu **public**. Și nu aș fi adus niciodată la cunoștința publicului toate aceste lucruri dacă n-ar fi fost încercarea asta de a pune piedică unui proiect, de a ucide capra vecinului pentru că nu te-ai învrednicit să întreții și tu o capră...

Poate că eticheta de fondanian contează și lupta este pentru ea.

Nu știu. Oricum, pe Luiza Palanciuc și pe mine, personal, ne interesează să apară Fondane, în nici un caz să paradăm cu eticheta de fondanian. De pildă, eu am amintirea unei lecturi cu sufletul la gură, în urmă cu un sfert de secol: este vorba despre cartea lui Fondane, *Rencontres avec Léon Chestov*, care a făcut asupra mea o impresie extraordinar de puternică. Nu mi-am propus atunci să o traduc, nu mă gândisem la treaba asta, era un lucru personal, **al meu**, care m-a legat și trebuie să spun că *atunci* s-a precizat un interes *intens* pentru ființa și opera lui Fondane. Cum să spun, nu de un interes „cultural“ este vorba, ci de unul fixat într-o zonă mai profundă: un interes **existențial**. Cuvântul pare așa, mare... Dar este, într-adevăr, o **întâlnire cu o depunere de mărturie**, cu ce înseamnă **să exiști**. De multă vreme luasem cunoștință de filosofii **despre** existență, simple reflecții filosofice. În zona aceasta, a reflecției, mă simt foarte la mine acasă, pot să fac și giumbușlucuri dacă e nevoie. În zona mărturiei, însă, lucrurile se schimbă în mod radical; mărturia angajează, existențial vorbind, mult mai adânc decât speculația. Zona speculării are o parte de libertate, o parte de gratuitate; zona existenței, a **suferinței de a exista**, este, în schimb, un lucru infinit mai adânc: în același timp impalpabil, dar totodată și *greu*: trage greu. Ei bine, lucrul acesta îl găsești la Fondane. Și la Șestov. Dar nu îl găsești la Heidegger.

Poate că e o întâlnire fericită între poet și gânditor.

Fără îndoială. Gânditorul rămâne poet mereu și, spunând *poet*, spun atunci și *om*, adică *om de carne și de sânge*, care suferă în existența lui și dă glas acestei suferințe. Unde te duce ca speculație? Nu știu. Dar, ca *adevăr al mărturiei*, ca adâncime insondabilă a acestui adevăr..., da: degeaba vii pe urmă să-l scurmi acolo cu speculația, ca să-l articulezi – el te soarbe ca un hău. Acesta este un lucru pe care nici un text al lui

Heidegger, adică nici un text *despre* existență, nu ți-l dă cum ți-l dă textul lui Fondane, *izbucnit din străfundul existenței*. Este chiar mai vizibil la Fondane decât la maestrul său, Șestov. Pentru că Șestov e mai jucăuș, mai disponibil pentru speculație, pentru informare în zone pe care *il vient de les découvrir, tocmai le-a descoperit*; pasiunea lui pentru filosofii indiene, de pildă, se exercită cu o oarecare detașare, este mai tonică. Textul lui Fondane, în schimb, este mereu zguduitor, este la...

À bout de souffle.

Exact.

Aveți deci o motivație mult mai profundă decât aceea a unui membru al unui club mai mult sau mai puțin distins.

Da, adică pe mine Fondane *m-a zguduit*. Acum, ce să spun?... sunt, poate, cuvinte mari („m-a zguduit“, „m-a mișcat profund“ etc.), dar n-ai ce face, trebuie să le spui.

Și atunci, întâlnirea dintre motivația dumneavoastră, de alt tip, și aceea a membrului unui club e una ca la suprarealiști...

Sigur că aici ne îndepărtăm de zona *profundă* a întâlnirii și ajungem la zona *publică* a punerii în valoare a ceea ce putem să numim: *o operă*. După părerea mea, zbulciumul cel mai mare este în cartea despre întâlniri cu Șestov, în ceea ce a scris despre ele...; dar faptul că e fierbinte se vede în toate celelalte cărți: este extrem de participativ la lucrurile pe care le spune, e mereu prezent în ele cu întreaga lui ființă, cu emotivitatea. Este *el însuși prezent* acolo, în textele sale. Nu sunt relatări serbede, ci texte fierbinți, iar articularea lor este o articulare de tipul *fuziunii*, adică obținută la temperatură mare, nu este o articulare rece, de bucăți prefabricate care se îmbină. Aș vrea să fie readusă opera în zona din care această flacăra, această forță, acest zbulcium existențial a plecat. Este un proiect *cultural*, dar nu *doar* un proiect cultural. Un proiect cultural trebuie să se obiectiveze în cărți... Noi ne-am gândit, am stat la sfat cu editorul Mircea Petean, care conduce Editura Limes... Am fost întrebat de ce ne-am dus la un editor cvasi-necunoscut și nu la o mare editură. Chiar dacă o editură „mare“ este plină de bunăvoință, nici o editură „mare“ nu îți dă, în bloc, opt, nouă, zece volume din Fondane, care să apară într-un set. Noi ne-am îndreptat atenția spre Editura Limes pentru că, fiind o editură mai mică, ea își poate concentra forțele asupra unui *singur* autor, fără mecanisme inertiiale, așa cum riscă oricând să se

întâmples într-o editură uriașă, unde apar sute de titluri pe an, zeci de autori. În plus, Mircea Petean este un om minunat, onest și capabil de o mare deschidere și devotament – ceea ce ne dă nouă un fel de „garanție“, dacă vreți, a continuității efortului. Și mai am un argument, care este personal: este argumentul vârstei, adică n-am timp să aștept opt ani, zece ani... Pe de altă parte, noi am lucrat ca niște nebuni, Luiza Palanciuc și cu mine. Pentru că vrem ca nucleul central, adică cel existențial, al lui Fondane, să fie restituit în integralitatea sa, nu pe bucăți dispartate, adică fără nici o coerență, fără armonie. Dintr-o publicare dispartată și la infinit amânată nu se văd nici sistemul fondanian, nici dispozitivul său existențial.

Mă întrebam și eu. Aveți gata circa unsprezece volume într-un an?

Da. Aceste volume nu sunt toate de aceeași dimensiune.

Dar în total cam câte pagini ați tradus în tot acest an?

Sute și sute de pagini... Numai **Întâlnirile cu Lev Șestov** au peste 250 de pagini; **Baudelaire și experiența abisului** aproape 400; **Rimbaud vântură-lume** peste 200, și așa mai departe...

Sunt, totuși, niște cărți...

Sigur! În plus, noi ne-am străduit să fie mereu însoțite de prefețe, comentarii... De pildă, hai să luăm un singur exemplu: la Congresul scriitorilor din 1935, la care era dezbătută problema comunismului în URSS, și ale cărui comunicări au apărut într-un volum masiv (de vreo șapte sute de pagini) cu toate contribuțiile, avea și Fondane un discurs, pe care nu apucase să-l pronunțe atunci, dar care a apărut în 1997, sub titlul **Scriitorul în fața Revoluției**. Ei bine, discursul acesta e uluitor, este exemplar, e un discurs care luminează ca un far o întreagă zonă a faptului politic, în general, scris de un tânăr care nu făcuse politică, dar care, în mod evident, avea simpatii (și toți avem, în măsura în care suntem oameni luminați), o deschidere spre stânga, spre o stângă a libertății, a înfloririi personalității și așa mai departe, – dreapta fiind rezervată organizării și conservării. În acel moment, și cu ideile încă neprecizate în legătură cu ceea ce se întâmpla într-adevăr în Rusia sovietică, în care nimeni, nimeni nu spusese încă lucrurilor pe nume, deplindu-le pe toate fațetele, pentru că fiecare dintre cei prezenți la Congres avea un vag interes care îl ținea cât de cât în „spatele“ a ceea ce ar fi vrut să spună (cazul Gide, de pildă, care suferă o mutație după întoarcerea din Uniunea

Sovietică: *da, deziluzie*). La Fondane, însă, nu este vorba despre o deziluzie, ci de o *premoniție* și o exigență indenegabilă. Într-adevăr, el scrie: bine, în economie, în tot ce ține de ea, pot fi – și chiar sunt – de acord; dar: *libertatea spiritului e sfântă, peste ea nu se poate trece, cu ea nu se poate tranzacționa*. Aceasta urma să fie cuvântarea sa, pe care n-a apucat s-o pronunțe, pentru că erau și acolo socoteli, și trageri de sfori: – tu vorbești, dar tu nu vorbești, iar tu cam ce vrei să spui? – Eu aș vrea să spun cutare... – Ei, din păcate, nu mai avem timp, uite, trebuie să închidem Congresul și ne exprimăm regretul față de toți cei care n-au apucat să vorbească...

Până când o să apară această discuție, lucrurile vor fi tranșate, sper, totuși, au mieux. Dar acum, înainte, credeți că o să reușiți să scoateți această ediție?

Eu cred că da, pentru că pe noi nu ne interesează dacă publică și altcineva. Adică acest lucru nu mă împiedică pe mine să public ediția. N-am vrut, în articolul meu „O crimă împotriva gândirii“, nici să înjur, nici altceva. Am vrut să arăt cum stau lucrurile, cum poate fi ucisă capra vecinului... Exact de cine nu te-aștepți, adică de cineva care își spune „fondanian“, dar ale cărui mijloace, energie, înverșunare se concentrează exclusiv pe *distrugerea* proiectului „*Restitutio Benjamin Fondane*“ de la Editura Limes. Dintr-o invidie care, în cazul de față, are accente patologice. Judecător e cititorul, în orice caz. Gândiți-vă: noi încercăm să clădim ceva, într-un colțisor, fără să deranjăm pe nimeni, în liniște și pace. Avem acolo, un fir de iarbă, pe care îl îngrijim de dimineată până noaptea târziu, îl ocrotim, îl ajutăm să crească... Muncim la ediții, la traduceri, stăm cu orele în biblioteci, în Franța și în România, după manuscrise, referințe..., căutăm prefațatori, facem anexe, note, comentarii... Și vine unul, noapte de noapte, și-ți smulge firicelul acela din pământ, ți-l calcă în picioare, îți sapă tot proiectul, ba încă mai intră și cu buldozerul „Observator Cultural“, care se trezește să te calomnieze, după ce, luni la rând, *tocmai acestei reviste* i-ai încredințat munca ta de traducere, într-o rubrică permanentă cu texte din Fondane... De ce? Pentru că oamenii sunt prinși în iluzia „Mircea Martin“, **profesor universitar doctor**, iluzie și dependență care sunt mai puternice decât evidența și realitatea faptelor pe care le comite. Pentru că pământul lui e steril. Pentru că, de fapt, nu a făcut niciodată, pentru Fondane, ceea ce era obligat să facă, din pozițiile de putere editorială pe care le-a deținut, după căderea comunismului, atât la Univers, cât și la Paralela 45 ori la revista „Cuvântul“. Cum se numește un astfel de om? Cum se numește gestul

lui? Poate fi el scuzat? Nu cred. În ce mă privește, capitolul Mircea Martin este închis.

Este un inconvenient și pentru cumpărător să ia deodată șapte sau unsprezece volume și poate că editurile mari la asta s-ar gândi...

Am obținut ceva subvenții, ca să micșorăm prețul de vânzare al cărților sub prețul lor de cost. Și, în orice caz, cărțile vor intra în biblioteci...

Importanța proiectului dumneavoastră rămâne și una culturală, pentru că, în România, opera franceză a lui Fondane nu prea e cunoscută. Poate fondanienii, câți vor fi fiind pe aici, să o știe, dar cititorii, chiar avizați, nu.

Da, Mircea Martin poate; cu toate că el nu apucase să audă de **Le lundii existențiel...** A aflat de acest text la Peyresq, anul trecut, când îmi cerea detalii, deoarece, nu-i așa?... „se pare că ar fi interesant“... Or, conferința mea chiar despre **Le lundii existențiel** era! Sper că a citit fragmentele pe care le-am dat în „Observator Cultural“! Opera o cunoaște și Ion Pop, fără îndoială. Mai sunt și alți oameni, alți fondanieni, știuți sau neștiuți, „acreditați“ sau nu. Noi doi – Luiza și cu mine – vom lua legătura cu diverse orașe din țară, unde vom prezenta colecția, mai ales în orașele universitare – Cluj, Timișoara, Iași, Oradea. Ediția ar fi trebuit să apară acum, în vară, dar ni s-au pus aceste bețe în roate... În sfârșit..., dacă poate apărea la toamnă, spre iarnă, și vom putea s-o lansăm, va fi bine. După cum am mai spus, *urma alege...* Criminalii sunt totdeauna demascați. Uneori, ei se și autodemască... Eu mi-a dat seama, de pildă, că Mircea Martin nu știe ce înseamnă o *ediție critică* din ianuarie, când a venit la mine acasă și mi-a vorbit de pseudo-proiectul lui, de... „ediție critică și cronologică a operei românești a lui Fundoianu“. Atunci mi-a cerut să nu public traducerile din operele franceze, la care lucrăm cu Luiza, ca să nu-i fac lui concurență! L-am întrebat dacă are acces la manuscrisele românești, când spune că vrea să facă ediția critică, adică dacă are acces la tot ce a publicat Fundoianu, înainte să plece din țară, sau la ce-a lăsat în manuscris. Și, ce credeți?, mi-a zis că reeditează ce făcuseră Paul Daniel și alții! Asta înseamnă, pentru Mircea Martin, ediție critică și cronologică! Nu studiul manuscriselor, nu textologie, nu comparația variantelor, nu... Ci reproducerea unor ediții anterioare, publicate, cu chiu, cu vai, în timpul comunismului sau înainte... Numai că pe mine, care am fost editor o viață întreagă, nu mă poate duce de nas, nici vrăji cu fraze frumoase sau expresii de genul „ediție critică și cronologică“, fără nici o acoperire, fără nici un conținut autentic: în gura

lui, sunt doar vorbe goale. N-aș îndrăzni niciodată să spun că facem o ediție critică în cazul textelor franceze ale lui Fondane, de pildă, la care lucrăm noi. Pur și simplu pentru că, dacă nu ai acces la manuscrise, ești legat de mâini și de picioare. Ediția noastră este, în schimb, o ediție adnotată și comentată – deci cu totul altceva. Scrisul lui Fondane e un scris înfrigurat, el scrie sub presiunea unui puhoi de gânduri care cereau cu urgență să fie scoase la lumină. Trimiterile lui nu sunt trimiteri de savant care își enumeră tacticos sursele ori chiar trimite la pagină, scriindu-și articolul. Fondane are trimiteri lacunare, fără prea multe precizări gen: ediția, anul, pagina. Așa încât, este o muncă de benedictin să confecționezi „aparatură” acestei ediții. Editorul francez nu s-a îngrijit deloc, dar *deloc* de treaba aceasta. Spus mai pe șleau: nu și-a dus la bun sfârșit obligația lui elementară de editor. S-a mulțumit să tipărească manuscrisul așa cum l-a găsit. Multe lucrări au apărut în reviste în timpul vieții lui, dar majoritatea cărților propriu-zise nu au apărut decât postum.

Totuși, nu mi-ați răspuns la o întrebare, deci mă întorc: cum v-ați hotărât, așa, deodată, să vă înhămați la o asemenea ediție, știind că 11 volume nu pot fi traduse și editate cât ai bate din palme? Și, o anexă: cum ați reușit, totuși, să traduceți 11 volume, de filosofie cele mai multe, într-un an?

În primul rând, nu este vorba de **un** traducător, ci de **doi** traducători. Fiecare dintre ei putea conta pe vigilența celuilalt ca să-i pescuiască „scăpările”, ceea ce mărea, la fiecare în parte, viteza traducerii așa-zis „brute”. Cu „reacții”, firește, dar și cu un acord final destul de repede obținut. Însă nu atât traducerea crea probleme, cât mai ales punerea la punct a „subsolurilor”: trimiteri la ediții greu identificabile, restabilirea exactității citatelor, comentariile, anexele, care, în majoritatea cazurilor, nu și-au găsit, în Franța, editorul competent. Cine știe? – s-ar putea ca, din punctul de vedere al acurateței, ediția noastră, deși „doar” traducere, să devină, de ce nu?, ediția de referință Fondane.

„Cum ne-am hotărât, așa, deodată, să ne înhămam la o asemenea ediție”? Foarte simplu: din pasiune. Și tot din pasiune încercăm și să o salvăm, să salvăm această ediție de toate intruziunile criminale. Fondane a fost deja ucis în 1944. Să-l ucizi din nou, de data aceasta **interzicând** apariția operei, este o crimă la fel de abominabilă ca aceea a naziștilor. Numai că naziștii erau niște monștri a căror monstruoșitate se vedea cu ochiul liber, era strigătoare la cer... Aici este vorba despre o viclenie care dă pinteni lașității. Pe care sper să le învingă pasiunea și onestitatea noastră.

august 2008

ancheta VR

SCRIITORII ȘI BIBLIA (IV)

IOAN BUDUCA: *Totul e greșit*

Suntem noi, creștinii, cu adevărat evanghelizați? Nu scrie nicăieri, în Evanghelii, că evanghelizarea ar putea rămâne redusă, la o adică, la Botez, la ritualul Căsătoriei și la cel al înmormântării.

Ce înseamnă, în fapt, evanghelizare? O spune, desigur, Iisus însuși. Iubește-l pe Dumnezeuul tău din tot sufletul. În felul acesta, dacă e prezent *tot* sufletul tău în acest act de iubire, nu vei ajunge să te urăști pe tine, să te înjosești ori să-ți lași demnitatea (domnitatea) călcată în picioare de Cei Răi. Dar nu-i de ajuns. Trebuie, în chip imperativ, cu putere sufletească maximă, să-l iubești și pe aproapele tău, chiar dacă el te vrea dușman și se poartă cu tine dușmănește.

Dacă asta înseamnă evanghelizarea (și nimic contrar acestor învățături), atunci asta e întrebarea (și nimic din spiritul, fals, al oricărei alte interogații): *mă aflu eu în situația de a fi cu adevărat evanghelizat?*

Nu mă aflu. Nu-l iubesc pe Dumnezeu din *tot* sufletul. Mult din sufletul meu rătăcește printre idoli de tot felul, unii mai efemeri ca alții, legiune. Din pricina asta (nu am învățat să iubesc, adică), ajung uneori la gândul sinuciderii. Tot din pricina asta (nu știu încă să iubesc), ajung, adesea, să-mi disprețuiesc, ori să-mi urăsc aproapele, ca să nu mai spun că pe dușmanul meu l-aș strânge de gât dacă nu mi-ar fi teamă de penalul din legea statului meu. Mă tem de pedeapsa oamenilor mai mult decât de penalul de la Judecata de Apoi. Evanghelizat se cheamă că sunt eu, botezat cum sunt și căsătorit în fața lui Dumnezeu (căci divorțul l-am făcut numai în fața Cezarului)? E clar că nu sunt evanghelizat.

Dar cine trebuia să rupă sandale de apostol pentru evanghelizarea mea? Părinții? Da. Școala? Nu neapărat, căci eram și sunt liber să mă îndrăgostesc de idoli. Biserica? O, da, da... dar Biserica a gândit evanghelizarea doar extensiv, imperial, nu intensiv, pe verticala împărăției din mine.

Biserica nu a avut îndrăzneala modestiei de a lucra cu acel *tot* (din "iubește-l pe Domnul din *tot* sufletul"), căci dacă ar fi avut acest curaj smerit, ar fi aflat că acest *tot* poate fi mai eficient decât toate diviziile lui Stalin și ale Papei la un loc.

EUGEN DORCESCU: *Forța artistică a mărturiei de credință*

De obicei, dată fiind lipsa de rigoare și graba diverselor abordări, atâtea câte există, se plutește într-o foarte incomodă confuzie tipologică (și gnoseologică), anume aceea dintre *poezia religioasă* și *poezia mistică*. Este necesar, prin urmare, să se clarifice, pe cât posibil, această dichotomie, spre a se asigura demersului analitic o minimă limpezime.

Poezia religioasă (*religio,-onis* „credință în forțe supranaturale și adorarea lor”) este legată de o formă determinată a unei religii (ca instituție) și-i exprimă acesteia simbolurile, ritualurile, manifestările exterioare. *Poezia religioasă este trăire mediată de ritual a misterului.*

Poezia mistică (*mysticus* „ascuns”, „tainic”) exprimă substanța relației intime dintre spiritul individual și Spiritul universal, dintre făptura umană și Creatorul ei. *Poezia mistică este trăire directă a misterului.* Potrivit lui Tomas d’Aquino, mistica, în întregul ei, este „cognitio Dei experimentalis”.

Să se observe că am spus „trăire a misterului” și nu „comprehensiune a misterului”, întrucât taina rămâne, oricum, de nepătruns: „Lucrurile ascunse sunt la Domnul, Dumnezeu nostru, dar cele descoperite sunt la noi și’n veac la fiii noștri, ca să plinim noi toate cuvintele acestei Legi” (*Deuteronomul* 29, 29). Participarea la mister este, însă, posibilă. Orice operă, cât de cât semnificativă, se naște dintr-o criză a ființei, dintr-o interogație fundamentală, dintr-o mare *idee trăită*, ce-și are rădăcinile în ceea ce este, pe veci, pecetluit. Pare straniu, mai cu seamă pentru generațiile noastre scientiste (care, pornind de la cultul iluminist al rațiunii, au eșuat în idolatrizarea instinctelor primare), dar nu cu înțelegerea putem spera a înțelege, la asemenea niveluri, ci, așa cum se spune uneori, mai degrabă cu inima: „Cunoștința însă îngâmfă, dar iubirea zidește” (*I Corinteni* 8, 1. Cf. Și *Isaia* 6, 10; *Ioan* 12, 40: „El ochii lor i-a orbit și inima lor a împietrit-o, pentru ca ei cu ochii să nu vadă și cu inima să nu’ntelegă, ca nu cumva ei să-și revină și Eu să-i vindec”).

Între mistic și religios

Între mistic și religios există o diferență de arie și de intensitate. Poezia mistică poate fi, la rigoare, și religioasă, dar poezia religioasă nu este, neapărat, mistică. Misticul cuprinde mai multe perimetre religioase, în principiu, pe toate, și, concomitent, reprezintă esența lor spirituală, eliberată de contingentele cultului, chiar dacă se manifestă, deseori, și prin acestea. În spatele unei cărți de poezie religioasă se află o religie, nu neapărat o metafizică, trăită în profunzimea ei așa-zicând abstractă. În spatele unei cărți de poezie mistică, se află o metafizică „abstractă”, esențializată, redusă la pilonii ei cei mai fini și mai durabili, la eșafodajul ei de rezistență.

O precizare, asupra căreia vom reveni: Fiind vorba de poezie (nu de teologie sau de filozofie), ceea ce validează textele, în toate cazurile pomenite mai sus, este *lectura estetică*. De altfel, autenticitatea spirituală nu poate fi mimată, ea pulsând, ca atare, doar în originalitatea și pregnanța expresiei. Altitudinea proiectului pretinde, în mod obligatoriu, altitudinea realizării. Încercările ce nu satisfac criteriile de performanță estetică (cf. *infra*) se exclud din discuție.

Un text care nu este poezie nu poate fi, în nici un chip, poezie mistico-religioasă, indiferent ce dorește să fie, ce încearcă să fie sau ce pretinde că este.

Nu se poate ajunge, cu un talent mediocru, cu o învățătură redusă (inclusiv în domeniul *Scripturii*), cu instrumente artistice rudimentare, la nucleul literaturii de această orientare, nucleu pe care, în ce ne privește, îl găsim în celebrul enunț biblic „Abyssus abyssum invocat” (*Psalmul 41, 9*). De altfel, orice act duhovnicesc (și chiar intelectual) major este rezumat în această rostire.

Cine este realitatea?

Cadrul tematic, ideatic și vizionar include *patru entități*: eu (identitate), lume (istorie; desfășurarea umanității în timp, și chiar în spațiu), Dumnezeu (eternitate), text – acesta din urmă (textul) fiind rezultanta exprimată a interacțiunii primelor trei.

Textul (volumul, poezia) este chiar țesătura de relații stabilite între *actanții marii drame* cosmice: eu (ființă) – lume (istorie) – Dumnezeu (veșnicie și ființă în sens absolut: ebr. *Ehyeh Asher Ehyeh*, lat. *Ego sum qui sum* „Eu sunt Cel ce sunt”, *Exodul 3, 14*). Pe de altă parte, se știe prea bine și se acceptă cvasi - unanim că un poet adevărat, un artist, în genere, „se inspiră” din realitate, nu din ideologii. Or, realitatea nu se confundă cu aparența, cu imanența. Ce anume (mai exact: Cine) este realitatea, substanța tuturor lucrurilor, ne spune același enunț din *Exodul*, pe care ne îngăduim a-l cita, de data aceasta, spre edificare, în grecește: *Ego eimi ho on* („Eu sunt Cel ce sunt”; să se observe gr. *on* „ființă”, suport pentru derivatul *ontologie* „teorie asupra a ceea ce există”, „știința ființei în sine”). Se poate adăuga un enunț din *Coloseni 2*, anume versetul 17, pe care îl reproducem, mai întâi, după câteva ediții franțuzești și englezești: „Tout cela n'est que l'ombre des choses à venir, mais la réalité, c'est le corps du Christ” (*La Bible de Jérusalem*); „car ces choses sont une ombre des choses à venir, mais la réalité relève du Christ” (*Les Saintes Ecritures*); „These are a shadow of the things that were to come; the reality, however, is found in Christ” (*The Holy Bible, New International Version*); „These are only a shadow of what is to come; but the substance belongs to Christ” (*The Holy*

Bible, Revised Standard Version). Textul românesc, în versiunea Bartolomeu Valeriu Anania, sună astfel: „ele sunt o umbră a celor viitoare, dar trupul e al lui Hristos”, cu o notă infrapaginală: „Trupul: realitatea; substanța (în opoziție cu umbra)”.

Subscriem, deci, cu toată convingerea, la o afirmație precum următoarea: „În afară de Dumnezeu nu poate nici să existe, nici să fie concepută o altă substanță” (Spinoza, prop. XIV).

Se vede limpede, în aceste împrejurări, miza elanului liric de factură spiritual-mistică, rezonând, pe întregul parcurs, din marile culmi ale acestui tip de creație, până în palierele mai joase, mai domoale, ale enunțurilor religioase propriu-zise („...le culte de la douleur, le christianisme, contient le vrai secret du passage de l’homme sur la terre” – Madame de Staël).

Așa stând lucrurile, vom înțelege că poezia mistico-religioasă (cea demnă de acest nume) este definită, în plan interpretativ, de două noțiuni, de două categorii hermeneutice: pe de o parte, *complexitatea*; pe de altă parte, *profunzimea*. Complexitatea și profunzimea, deseori considerate, în mod eronat, echivalente, sunt, în fapt, complet diferite una de cealaltă. Complexitatea se referă la orizontalitate, la extindere în suprafață, în sintagmă, are în vedere alteritatea. Profunzimea se referă la verticalitate, la extindere în adâncime, în paradigmă, are în vedere identitatea.

Or, spre a descifra structura complexă a orizontalității și structura profundă, abisală, a verticalității, va trebui să recurgem la *o suită de lecturi*, ordonate succesiv, în trepte, în scară, fiecare dezvăluind un nivel, un orizont semantic, un strat de înțelesuri, o posibilitate de analiză a realității, un limbaj. Fiecare dintre ele exprimă o anumită *substanță* și se desfășoară într-un amplu evantai de *teme și motive*.

Cele cinci niveluri de lectură ale realității

Prima este *lectura biblică*, având, drept substanță, suportul scripturistic, identificat în onomastică, în diverse paralelisme, în similitudini, citate, concordanțe. Există modele tutelare: *Psalmi*, *Pildele*, *Apocalipsa*, *Cântarea Cântărilor*, *Ecclesiastul*, *Proorocii*, *parabolele evanghelice* etc. Un cititor ipotetic se poate opri aici, satisfăcut de evidența surselor. Un altul, însă, se simte îndemnat a înainta spre un nivel încă mai elaborat al mesajului. Și, avansând, va descoperi că lecturi biblice îi urmează *lectura etică*. Substanța acesteia este *Legea*. Cât despre teme și motive, enumerăm doar câteva: Intervenția lui Dumnezeu în istorie; Ideea de păcat; Relația conflictuală dintre păcat și curăție; Lupta dintre carne și duh; Seturile de interdicții și de îngăduințe; Drama omului firesc ș.a..

Este foarte interesant de observat și de reținut că, la fiecare nivel, apar, ca un corolar, anume motive particulare, care asigură trecerea spre nivelul următor. Ele evocă șansa, dezideratul, ținta și reprezintă, în plan strict textual, *elementul de autopropulsare*, indispensabil dinamicii semantice. În cazul lecturii etice, aceste elemente de autopropulsare sunt oferite de motivele ce configurează comportamentul creștinului, ce evocă omul ideal și lumea ideală din punct de vedere etic.

În consecință, asistăm la schițarea unui nou pas, organic, logic determinat, orientat, dinspre Lege, către cronotopul ce s-ar cuveni s-o încorporeze, orientat, mai exact, spre mulțimea umană, cu timpul și spațiul ei. Deținând Legea, cunoscându-i preceptele, urmându-i îndreptările, *umanitatea ar trebui să înceteze a fi haotică și să se preschimbe într-o comunitate organizată spiritual*, cu atât mai stabilă, cu cât ordinea nu este exterioară, impusă, străină și constrângătoare, în raport cu eul, ci ea răspunde necesităților spirituale constitutive, vitale, înnăscute, ale fiecărui individ, mai mult, răspunde și intereselor sale vremelnice, nu doar celor metafizice. Din nefericire, acum intervin căderile și dezamăgirea.

La cel de al treilea nivel, se află, așadar, *lectura social-istorică*, cea mai dramatică dintre toate. Substanța ei poate fi definită foarte exact recurgându-se la numele pe care-l poartă îngerul adâncului, îngerul nimicitor, *Abaddon (Apocalipsa 9, 11)*. Ea descoperă *tabloul lumii reale și al omului real*, vehiculând, spre a-l zugrăvi, teme și motive precum: Dezastrul; Prăbușirea; Falimentul omului și al istoriei sale; Eroziunea spațiului; Moartea treptată a timpului; Ravagiile păcatului; Agonia conștiinței etc. Pentru a lămuri lucrurile, mai cu seamă în ce privește domeniul mentalităților contemporane, ni se pare potrivit a porni de la spusele Sfântului Apostol Pavel, din *1 Corinteni 1, 22 – 24*: „Și’n timp ce Iudeii cer semne și Elinii caută înțelepciune, noi Îl propovăduim pe Hristos-Cel-Răstignit...Hristos-Puterea-lui-Dumnezeu-și-Înțelepciunea-lui-Dumnezeu”. Sunt evidențiate aici cele trei căi prin care conștiința recuperează misterul: semnul (miracolul), înțelepciunea (rațiunea), Hristos (credița). Or, omul vremurilor moderne, în anume ipostaze ale sale, refuză, spontan, și miracolul, și înțelepciunea, și credința, alegând, drept unică lege a (supra)viețuirii, instinctualitatea, asociată, eventual, cu gândirea mărunță, adaptativă, și corelată cu un mister difuz și cu o totală confuzie lăuntrică.

Așa se face că, pe locul gol, lăsat în conștiințe de diversele tipuri de ateism, se insinuează și se instaurează, treptat, printr-o palingeneză sui-generis, mentalitățile păgâne. *Emergența păgânismului* primar, primitiv (nici măcar a celui „înțelept”, „clasic”, greco-roman, care era elaborat, subtil, care deținea un panteon sui-generis), este un fenomen de necontestat, în lumea de azi, și constituie un amplu spațiu de explorare pentru poetul (pentru scriitorul) cu vocație mistică.

În plus, emergența păgânismului, această rătăcire, acest delir, această tragică alienare, generează *demență* (nu neapărat în sens patologic), știut fiind că, mai devreme sau mai târziu, omul, ce se încăpățânează să trăiască departe de Dumnezeu, omul de-spiritualizat, în genere, își pierde mințile, înnebunește. Încă Gustave Flaubert vorbea, în *L'Education sentimentale*, de „la démence universelle”.

Idolatria (fie și neconștientizată) și *demența* – iată temele ce întregesc lectura social – istorică.

Identificăm și aici, în zonele sumbre ale acestei lecturi, mecanismele autopropulsării textuale, altfel spus: teme ce fac posibilă ieșirea din coșmarul realității imediate. Acestea sunt: Jertfa răscumpărătoare; Iisus pe cruce.

Trecerea spre cel de al patrulea nivel, cel al *lecturii spirituale*, se face, deci, ca și în etapele anterioare, firesc și necesar. Ne aflăm, aici, pe un palier istoric și post-istoric, substanța fiind Treimea, iar temele decurgând din destinul omului duhovnicesc: credința, dragostea, splendoarea nădejdi în mântuire. Centrul, izvorul iradiant, al lecturii spirituale este Iisus în slavă.

Evident, așa cum anticipam, acest nucleu complex și dens de sensuri se cuvine comunicat în coordonatele specifice limbajului artistic. De fapt, toate celelalte lecturi se realizează, implicit, prin grila estetică, prin *lectura estetică*, cel de al cincilea tip de contact cu opera mistico-religioasă.

Lectura estetică are în vedere, ca substanță, prezența textului în spațiul artistic, urmărind eficiența limbajului, a comunicării, diversele niveluri de organizare a discursului. Simplificând, reținem, dincolo de ceea ce este inefabil și, în fond, inanalizabil, straturile retorice consacrate și care nu pot fi ignorate într-o cercetare profesionistă: Prozodia (rimă, ritm, măsură, strofă), Imaginea (metafora, comparația, epitetul), Sintaxa poetică. Interesează, de asemenea, lexicul și frazarea, construcția de ansamblu a enunțului, compoziția, tectonica.

O lucrare literară trebuie să înceapă convingător, să se încheie convingător și să conțină, în țesătura ei, amintitele elemente de autopropulsare.

Har, dar, chemare

Toate aceste tipuri de lectură, perfect îndreptățite și valide, vorbesc, într-adevăr, despre complexitate și o atestă. Ce se întâmplă, însă, cu profunzimea, de care pomeneam la începutul acestor șiruri? Într-adevăr, ne întrebăm, cum reacționează eul, individul, ființa umană, în fața lumii și a misterului? Eul, singur, în fața infinitului și a morții?

Ajungem, astfel, la *lectura existențială*, lectură puternic tensionată, rezultând din parcurgerea, în mare, a trei trepte epistemologice, pe care le reamintim: cunoașterea senzorială (sensibilă), cea care relevă diversitatea și

plasticitatea aparenței și care – aidoma cunoașterii raționale (inductive sau deductive) – este durativă; cunoașterea intuitivă, cea care relevă, în ultimă instanță, neantul, generează, în plan subiectiv, angoasa și se manifestă instantaneu; cunoașterea prin revelație, instantanee și ea, cea căreia i se descoperă Realitatea divină și are, drept corolar, iluminarea.

Trebuie reținut, deci, că intuiția și, mai cu seamă, revelația de joacă ceea ce am putea numi *farsa ontologică*, adică pretenția imanenței, a ambianței, a aparenței, de a fi realitate. Ele trec dincolo de acest vâl, îi recunosc și farmecul (eventual, mizeria), dar și nimicnicia, căutând și, cât privește revelația, chiar gășind *ceea ce este*. Și încă ceva: nici intuiția, nici revelația (și, implicit, nici aportul lor cognitiv) nu se află sub controlul voinței subiective, ele nu depind de buna intenție, de orgoliul, de ambiția sau de stăruința eului. Intuiția și revelația sunt *date*, țin de har, de dar, de chemare (chiar în sens biblic). Tocmai de aceea, ele sunt completamente străine de trufie, de exacerbările ridicole ale egoului, de infatuările demiurgice ale sârmanului om de pământ (*ha' adham*).

Poetul mistic parcurge toate aceste trepte. „Inițierea” sa pornește de la euforia (sau disforia) simplă, empirică, a simțurilor (pe care nu le ignoră, nici nu le alungă, ci le asimilează, le păstrează cu sine și le valorifică în elaborarea propriului limbaj, a idiolectului său artistic), trece prin șocul și prin cutremurarea contactului cu neantul și cu angoasa (șoc și cutremurare, pe care, iarăși, le absoarbe, ca pe niște experiențe inevitabile și definitive) și ajunge la momentul suprem, situat, deopotrivă, în timp și în afara timpului, în spațiu și în afara spațiului, în zona percepției și dincolo de orice percepție și de orice înțelegere, moment însoțit de acel *tremendum* evocat de Rudolf Otto, moment al mult așteptatei, și al mereu surprinzătoarei descoperiri: „Domnul este!” „It is the Lord!” „C'est le Seigneur!” Așa exclamă apostolul Ioan, în capitolul 21, versetul 7, din cea de a patra *Evanghelie*, singurul din cei șapte ucenici care L-a recunoscut pe Iisus, atunci când Acesta li s-a arătat la Marea Tiberiadei. Într-adevăr, din orice punct ai porni și, eventual, pe orice direcție ai lua-o, dacă îți este dat să ajungi suficient de departe, ți se relevă Universul, Universalul, Spiritul.

Pe de altă parte, se poate admite, desigur, că celor trei niveluri de aprehensiune lirică a lumii le corespund trei niveluri diferite în ierarhia axiologică. Una este să te delectezi (sau să te întristezi) scriind, cu măiestrie, poate, dar sub un orizont limitat, autosuficient, despre pârâiașe, nori, întâmplări și emoții, desfăcând și refăcând, maniacal, cuvinte; alta este să cuprinzi, în propriul sine, și în propriul text, vidul dindărătul a tot ce oferă simțurile și, firește, dindărătul unor asemenea jocuri; și alta, în fine, să ai șansa de a traversa acest vid în prea-plinul revelației. Ca să nu mai vorbim de capacitatea sintetizării celor trei paliere gnoseologico – estetice: ea este apanajul capodoperei.

Cantitatea de ființă înglobată în operă

Prin urmare, substanța lecturii existențiale este *ființa*. Identificăm, aici, mari, adesea copleșitoare teme, derivând din explorarea abisului interogativ al lăuntricității: Raporturile eu – lume, eu – Dumnezeu, eu – sine; Conștiința de sine a ființei (altfel spus, *șocul thanatic*, moment esențial, de altfel, în orice biografie); Spaima; Depresia; Angoasa; Iluminarea; Nădejdea mântuirii; Viziunea Împărăției. Și astfel, textul, pornind de la neliniștite căutări în sine și în afara sinelui, de la dureroase incertitudini și de la timide nădejdi, ajunge la fundamentale încredințări – ele însele, deși generatoare de beatitudine, strivitoare și tragice, totuși, fiindcă se încadrează, fatalmente, în datele condiției umane, în statutul ontologic al unei făpturi care, încă de la începuturi, și-a ratat șansa.

Acesta este, într-adevăr, omul: *Ființa care și-a ratat șansa!* De aici derivă întreaga sa suferință. Pe statutul său ontologic, iremediabil conflictual, se întemeiază caracterul insuportabil al vieții („...l'insupportable douceur d'exister" – Jean-Paul Sartre).

Redutabila substanță – angoasa, trăită profund, însă preschimbată în evidența lăuntrică a mântuirii individului ca ființă (mântuire adusă de jertfa hristică, prin har, ca un dar nemeritat, ca un „dar fără plată": „don de faveur", „faveur imméritée", „don gratuit", „grâce", „free gift", gr. *kharisma*, lat. *gratia*; cf. *Romani* 6, 23; *Efeseni* 2, 5 etc.), infuzează întreaga poezie mistico-religioasă, este diseminată în text. Or, așa cum am afirmat anterior, cantitatea de ființă înglobată în operă îi conferă acesteia durabilitate și valoare. După cum armonia și cursivitatea organică dintre complexitate și profunzime, dintre primele cinci lecturi amintite și cea de a șasea, sunt probe convingătoare ale aceleiași valori – în plan uman, spiritual și artistic.

Existența întru mântuire

Dacă ar fi să extragem din această succintă dezbatere câteva enunțuri concludive, ne-am opri la următoarele:

1. Substanța poeziei mistico-religioase este angoasa depășită spre conștiința de sine a ființei salvate;

2. Arhitema poeziei mistico-religioase este crepusculul anunțat și inevitabil („sfârșitul lumii", sau, mai degrabă, „sfârșitul veacului", ori, chiar, „sfârșitul veacului acestuia"; „la fin du monde"; „l'achèvement d'un système de choses"; „the end of the age"; cf. gr. *synteleia*, lat. *consummatio* „sfârșit comun"; gr. *aionos*, lat. *saeculi*, ebr. *ha' olam* „o anumită lume, o stare de lucruri"), urmat de instaurarea Împărăției (gr. *basileia ton uranon*, lat. *regnum caelorum*, ebr. *malkhuth shamayim*);

3. Ideea, mesajul poeziei mistico-religioase, este existența într-o mântuire;

4. Definiția omului, potrivit perspectivei existențiale propuse de o atare poezie, se cuvine, cred, reținută cu deosebire. Anume, după opinia noastră, *omul este ființă într-o mântuire*, nu „ființă (existență) într-o moarte” („Dasein – zum – Tode”, Martin Heidegger). „Atitudinea” sa nu are nimic de-a face nici cu pesimismul nici cu optimismul, în înțelesul curent al acestor termeni, fiindcă, pe de o parte, omul duhovnicesc nu speră oricum, în maniera optimiștilor naivi, ci speră *știind*; iar pe de altă parte, spre deosebire de pesimiști, el acceptă că *există* salvare pentru suflet. „În măsura în care pesimismul sistematic se confundă cu ateismul radical, ceea ce nu ezită să cred (doctrina conform căreia nu există sprijin posibil pentru suflet), el poate fi privit ca respingere a unui teism obiectiv sau empiric, după care divinul *există*” (Gabriel Marcel). Exact din acest motiv, *Ecclesiastul*, spre exemplu, împotriva a ceea ce se afirmă în mod curent, și dincolo de tragismul său incontestabil („toate sunt deșertăciune și vânăre de vânt”; „all is vanity and the striving after wind”, „tout est vanité et poursuite du vent”, *Ibidem I, 14*) , nu este un text pesimist, deoarece el proclamă doar deșertăciunea lumii terestre, nu și absurditatea ei. Atitudinea omului duhovnicesc este (sau ar trebui să fie), deci, *încredințarea* (supraviețuind oricăror nihilisme, dubii, eșecuri, pseudo-evidențe, dezastre). *Încredințarea* se sprijină pe „ființarea”, „substanța”, substanțierea, pe ceea ce se află dedesubtul (gr. *hypostasis*, lat. *substantia*) lucrurilor (gr. *pragmaton*) nădăjduite, pe „dovada”, proba evidentă, dovedirea (gr. *elegkhos*, lat. *argumentum*) celor nevăzute (Cf. *Epistola către Evrei II, 1*). Acesta este universul de elecție al misticului (poet sau nu);

5. Filozofia implicită a poeziei mistico-religioase (avem în vedere ceea ce se întâmplă în zilele noastre) este un gen de existențialism creștin, modern ca factură și peren ca substanță.

Ar fi o greșală de neiertat să se trateze cu ușurință un atare domeniu.

EUGEN DORCESCU

Anchetă realizată de ION ZUBAȘCU

proză de ION DRĂGĂNOIU

FRUNZE USCATE ȘI VÂNT...
(o prezentare)

Ion Drăgănoiu (1943-2003) a publicat în timpul vieții 11 volume de poezie și două de publicistică (unul în colaborare). Lirica lui, de un manierism ironic ceremonios, cu o aripă atinsă de hieratismul poeziei lui Nichita Stănescu și cealaltă înmuiată în discursivitatea savant învăluitoare a lui M. Ivănescu, i-a adus Premiul Uniunii Scriitorilor, în 1981, pentru volumul *Scene de vânătoare*, și de două ori Premiul Asociației Scriitorilor din București: în 1984, pentru *Starea provizorie*, și în 2000, pentru *Alice în țara noțiunilor*. Din publicistică, Drăgă – cum îi spuneau prietenii – a trăit, ca redactor în Radio-Televiziunea Română și ca redactor principal la pagina culturală a cotidianului România liberă, de unde s-a și pensionat.

Ce nu se știe mai deloc, sau cu puține excepții, este că Drăgănoiu a lăsat posterității și un roman în trei volume, corectat de mâna lui, însumând peste 700 de pagini dactilo, cu titlul *O pușcărie pe dos*, dedicat “prietenului M. Ivănescu”. Și rămas până în prezent nepublicat. “Excepțiile” de care vorbesc sunt date de cititorii Ziarului de duminică și ai revistei Viața Românească în care au apărut, destul de recent, la propunerea devotatei doamne Eliza Drăgănoiu, fragmente din roman (volumul I).

Cum aș descrie epica lui Drăgă, după lectura volumului al doilea (din care am extras paginile propuse mai jos)? O proză solipsistă, intens psihologizantă, rulată ca discurs îndrăgostit, din decupaje succesiv brodate în – să zicem – carnea pururi tânără și ațățătoare a ceea ce se cheamă, încă se cheamă, mitul eternului feminin. Cu afect și modulație a scriiturii proustiene, de o calitate a sentimentului obsesiv ce poate apărea, pentru gustul lectorului mai nou, prin altitudine și orgoliul purității, ca inactuală. Inactuală, da – în sensul de, cum spuneam, fixație general-umană *sub speciei eternitas*.

Trama, în cele 198 pagini ale volumului, e dată de dragostea personajului narator, literat, vârstnic, bolnav de luciditate, pentru o misterioasă “doamna T.” (*hélas!*), prezență pe cât de acut jinduită, pe atât de fantasmatică. Și care, ea, se dovedește pentru interioritatea bărbatului de aci, posesivă, devoratoare. Mai mult, paroxistică. Istoria “mare” e complet abolită din “pușcăria” îndrăgostitului la bătrânețe (de fapt, o adultețe târzie), iar “fundalul” temporal al celor întâmplare se poate vag

reconstitui, dacă asta interesează pe cineva, după câteva “date” exterioare, puține, cum ar fi tramvaiul cu remorcă și taxatoarele sau tabietul ascultării radioului (televiziune – ioc). Încet și sigur, înamoratul bătrâior, intelectual boem, scriitor prin felurite localuri mai degrabă sordide, devine – din sentiment exacerbat – captivul interiorității sale, prizonier al libertății scrisului, al imaginației delirant creatoare. Fructul și “victima” acestei continue efervescente posesive e desigur femeia, proiecția ei interioară, care crește, tot crește, în el. Îl ocupă, îl lasă “gravid” de ea, îl populează. ”*Îmi dau seama din nou cât de profund e ea acum crescută în mine*”, va constata dumnealui în finalul volumului.

Pare fatalitate ca virilitatea descrescută, vulnerabilă, clovnescă, bună numai “*să o amuze pe ea*”, să ofere compensatoriu un vast teren propice elanurilor pasiunii ultime, cu “*avânturi ireale*” și bătaie – ne face Drăgă să credem – în absolut:

“Căci sunt bătrân – a încetat să mai fie afirmarea senilității mele o poză, mereu reluată cu variațiuni pentru că știu că o amuză pe ea. E un fapt care m-a investit pe nesimțite, de care nu-mi dau seama decât intelectual, dar ale cărui semne le regăsesc mereu mai precise – cum găsești frunze uscate și vânt la o plimbare melancolică de sfârșit de vară – și care, fără să-mi dau seama treptat, mă restrânge tot mai mult în limite sterile. Dacă le depășesc în avânturi ireale, mă înfund deodată în nisipuri bătute de soare, uscate – care-mi suflă, rele, în față, nu mai pot respira, și de la lumina aceasta prea înaltă revin la umbrele indifferente”.

Din tatonări succesive (“*avânturi ireale*”) se consumă pasiunea, din plieri în vâlvățai jucate pe obiectul dorinței și replieri “la rece”, lașe, care consumă dar nu epuizează. Nici Emil, în *Adela* lui G. Ibrăileanu, nu psihologizează, la începutul celui alt secol, mai rafinat:

“O iubesc acum, așa cum sigur au mai iubit-o și alții în viața ei până acum, dar e în mine o vibrație tristă, semnul neputințelor mele, înecată în vântul zilei acesteia unice de toamnă, cum n-am mai cunoscut nici eu până acum (chiar dacă nu există comparație de valoare între iubiri, există totuși comparații de ordinul intensității) și cum poate nici ea nu a mai întâlnit (de ce simt asta? poate pentru că e limpede că o lume de delir susținut ca al meu ea nu a mai întâlnit până acum) – și iubirea asta, zadarnică, însă frumoasă, care aprinde în jurul ei o lumină transparentă, e numai pentru ea o valoare. Toată viața mea până acum, am mai spus asta, a fost evoluția creatoare cu sensul în ea închis. Și numai pentru mai marea glorie a ei e ziua aceasta înclinată spre seară tomnatecă, cu norii dungați, subțirațeci, într-un soare rece, și numai pentru ea se răsfrânge – și deci există – ziua și clipa de acum. Dar ea nici nu va ști, și dacă va afla vreodată momentul acesta demult se va fi risipit în timp, de neîntors, așa cum prezența ei lângă mine, în momentul pe care îl sărbătoresc, e pierdută. Dar tocmai pentru că eu o pot retrăi, clipa aceasta, pentru că eu o pot iubi pe ea acum, sincer și total, pur de restricții, tocmai pentru aceasta simt că și momentul acesta, așa cum se va răsfrânge în ea, atunci, odată, va fi adevărat și pur.”

Capacitatea de reînnoire a ardentei, ca resort de reluare a asaltului seducător, este impresionantă la “craiu” Drăgănoiu. Impresionantă, dar și, de la un punct, enervantă. Imaginația de mascul hiperrafinat debordează în mici strategii ale seducției trăite, vai, în gol. Bine, e și ceva sex în povestea asta, dar nu cu „ea”. „Ea” este un ideal –, în carne și oase ne face autorul-narator să credem, dar ideal. Iar un ideal funcționează că e “de neatins, de neatins”, cum spune poetul (altul decât Drăgă). Pur și simplu personajul nu obosește să o ia în fiecare zi de la capăt, pe o altă spirală a transei pasionale, într-o “vânătoare” care dacă și-ar consuma prada, obsesia, ar da rapid de fundul sacului epic. Clișeu narativ, veți zice. Și totuși...

Revelația acestei scrieri e că ironistul Drăgănoiu cade ca prozator în drama lucidității, e deținutul ei pagină de pagină. Spiritul lui Camil pare să bântuie rândurile lui Drăgă ca acasă. Însuși Drăgă o spune. Alte referințe, puse pe tavă explicit de autorul-narator, sunt Kierkegaard, cu *Jurnalul seducătorului*, Gide, cu *La Symphonie pastorale*, Zweig cu *La Pitié dangereuse*. Și firește Proust, mult Proust. Și Kafka, și Nietzsche, cum altfel...

Ultimamente farmecul acestei proze vine, cred, de acolo că drama lucidității, câtă e, e relaxată de detașarea autoironică, de scepticismul împins în nihilism gol, nu o dată clamat negru pe alb. Drăgănoiu se ia peste picior și ca autor-narator, atent la producția sa epică în act, mereu persiflată ca viciu trădător, intratabil, dar se ia în târbacă și ca seducător molâu, obsedat de “femeia” din el, aceasta locuind cu el volens-nolens aceeași “pușcărie”, a imaginației auctoriale. E frapantă veridicitatea, indusă de precizia notației, care dă cam tot realismul “poveștii”. Drăgănoiu are ochi pentru detaliu, o memorie vie, ageră, ca să nu zic monstruoasă, a “micului” amănunt, cel din care e făcută, și în romanul lui, lumea, viața. Altă bilă albă a prozei lui Drăgă e simplitatea elegantă a limbii, cu șarmul cuvântului rar, surprinzător montat dintr-o întorsătură de frază la locul potrivit efectului stilistic de – hai să spun – adevărat maestru.

O pușcărie pe dos e un roman de sertar scris în comunismul glorios, la polul contrar oricărui rabat ideologic. Drăgănoiu l-a așternut pe hârtie probabil în jurul vârstei de patruzeci de ani, dacă ne luăm după puținele referințe incluse în text, dar și după starea dactilogramei, a filelor răscopt-îngălbenite de trecerea timpului și de deseale răsfoiri ale autorului care, se vede treaba, l-a muncit mult. Mult, dar fără curajul să taie, să-i dea contur publicabil. Însăși doamna Eliza susține ipoteza acestei datări.

Greu de crezut că, așa cum a rămas după Drăgănoiu, romanul *O pușcărie pe dos* își va găsi un editor care să-l tipărească *tale-qual*e. Dar, citit la sânge de un redactor dedicat, sigur acesta va putea croi din stofa lui generoasă o carte de un epic rafinat, cu o marcă aparte.

Admitem că un redactor-călău s-ar mai găsi – dar de unde editor!?

Voi reveni în numerele viitoare cu noi fragmente și, cine știe, cu noi revelații dinspre proza lui Drăgă.

MARIAN DRĂGHICI

O PUȘCĂRIE PE DOS (fragment de roman)

Dar acum, cînd termin de transcris scena aceasta, într-o căruciumă veche, a doua zi după ce se povestește aici, după ce am băut repede, cu intenția netă de penitență (căci îmi e și rău și îmi și face rău) vodcă, acum simt în mine manifestându-se reflexul pofcios, al sufletului apetitiv, threptikon, cum se spune în Timeu. Cum am spus eu însumi pe vremuri în piesa mea... Am să-i arăt ei vreodată caietul acesta? Are să intre în conștiința ei nu faptul că eu o iubesc – asta poate o știe confuz, fără să-și dea seama, de acum – dar că eu am o viață care s-a desfășurat chinuit, ani de-a rîndul în complexe și suferințe uneori fixate în literatură (vagă și nerealizată, dar scrisul rămîne totuși un fapt, un gest cu valoare concretă, indiferent de realizare estetică) – dar toate acestea pentru a ajunge la ea? Am trăit atîția ani pentru ea, pentru dragostea aceasta, pentru ea pregătindu-mă prin evoluția aceasta creatoare, mereu adăugîndu-mă, continuu, cu neputință de oprit în timp – numai pentru momentul acesta, al iubirii pentru ea? (Așa cum acum, cînd scriu, dacă dau perdeaua la o parte, văd piața atît de cunoscută și totuși deloc apropiată, pietruită cu pietre cubice, mărunte, cum sînt străzile fascinante din Praga – și liniște, și atmosferă blînda și tristă de seară, lumină rece de neon – și siluete veștede traversînd încet. Pentru o scenă ca asta, colorată de ea, impregnată de ea, am trăit?)

Astăzi am văzut-o o clipă scurtă, trecînd pe lîngă mine pe sală, dar întîi ieșindu-mi în față cu imaginea ei ca un descântec limpezindu-mă de suferințele adînci, chiar dacă nu îndelungi – căci nu continui, dar nici eu nu trăiesc continuu – ale ultimelor zile. Pentru că nu o simt ca lipsă, sau ca iubită, linear, continuu, ci cu intermitențe, nu sînt totdeauna eu, nu mă actualizez, trăind real, mereu, ci e uneori doar o groază, sau o uitare stearpă. Dacă iubirea mea a completă și reală – eu nu sînt desăvîrșit în timp și în spațiu. Trece pe lîngă mine, îmi răspunde luminoasă. Dar mă întorc spre ea, pe cînd ea merge înainte ocolindu-mă, depășindu-mă – asta e o tehnică a mea mai veche, pe care însă numai de acuma o aplic conștient – și o urmăresc cu tot trupul revolut către ea – ca lupii. Și ea, cu surîsul uitat pe față, se oprește astfel după unul sau doi pași, căci îi oblig privirile să întîrzie asupra mea cu jocul acesta – și-mi spune cîteva cuvinte. Îi răspund, cu schimă de surîs pe care nu mi-l înțeleg, care nu are nimic cu mine. Apoi însă pleacă, eu mi-am întors spatele spre locul acesta unde a fost ea, și îi aud încă vocea – mi se pare schimbată, poate și pentru că o aud “cu spatele”, și ea e departe și a trebuit să-și ridice glasul peste ecourile sălii, poate însă pentru că vorbește cu iritare, enervată de jocul acesta care pe ea poate nu o mai amuză.

O mai văd încă o dată sau de două ori, rece, între mulți oameni. O dată provoc cu cineva o aluzie la..., nu numai decît ca gest onest pentru ... însăși, pe care atîta timp am ignorat-o în trăirea aceasta a mea, nici ca represalii pentru că ea mi-a vorbit uneori despre celălalt, pentru că am văzut-o într-o seară... ci numai din resentimentul întors spre mine, masochist – apăs pe măsseaua care doare, și stau

așa cu dinții strînși, cu spatele la ea – ea poate nici nu aude, nu-i face nici o impresie. Și asta e tot. O mai pîndesc prin fereastra de unde-i pot supraveghea un colț al camerei – o mai văd o dată, de două ori, cu silueta frumos colorată. Atît.

Dar acum seara, cînd transcriu asta în cîrciuma stearpă, printre bețivi cu exuberanță tristă, cînd știu că mai trebuie să urc o dată, acum, la L. mi se pare deodată inutilă și prezumpția aceasta a castității. În fond, mă gîndesc mai apoi, în timp ce urc pe întuneric scările spre L. în fond, momentele cînd o văd pe ea în față, pe coridor, în vreo cameră plină de indiferenți, și că își întoarce fața încet spre mine, îmi dau aceeași voluptate scurtă dar cu vibrații orgasmice, ca o zbatere fizică în spasm sexual. Fără să fie deloc de natură sexuală, fascinația pe care o exercită ea asupra mea îmi procură aceleași satisfaceri, ca valoare și implicații. Ca și muzica lui Wagner, chipul ei deodată viu în mijlocul întunecimilor mele interioare, urîte, îmi ajută la o împlinire trupească parcă, și venală, prin implicații libidinoase și etice, și absolvitoare, căci păcătuiind astfel îmi verific adevărul dragostei mele pentru ea – singurul mod în care trăiesc acum, singura mea viață, doar de mine amplificată și adîncită. Dar real frumoasă.

Vizită seara la L. Mă primește în atmosferă de alcov, sub plapumă – descoperită la bust cît să se vadă că e complet nudă sub pătură, – cu lumina scăzută, veilleuza de lîngă pat, cu radioul discret deschis (din fericire cu muzica violent disonantă, în limite clasice însă). Stăm de vorbă un timp – sînt foarte plictisit – și nu mă interesează nimic din ce-mi spune. (Mă gîndesc – fără prea multă silă (pîna întrafit a intrat în mine preceptul acesta al autotestării), că a fost o seară, destul de recent, cînd am venit aici, cu dorințe sexuale precise – dar era, îmi amintesc, o reacție de exasperare, o dorință de a mă asemena ei pe planul participării sexuale? căci abținerea asta prelungită mă împleticește în mine. Nu s-a întîmplat nimic, desigur, pentru că L. “m-a pus la punct” cu ostilitate nedisimulată, dimpotrivă chiar, cu satisfacție (știe ea ce știe) acuzată. Nu mă pot – și mai ales nu o pot – felicita îndeajuns pentru asta. Acuma, mi se pare grozav de inactuală ca femeie, și cu totul neatrăgătoare experiența copulației, “în numele ei”. Repet fără să vreau, și fără să-mi dau seama de ridicul, locul comun romantic. Ea e atît de pură, încît numai gîndind-o mă absolv de una din multele mele impurități – în fond atracția se justifică și se menține și printr-o oarecare corespondență de senzori interioare – și chiar dacă ea sexual nu e castă, așa cum îmi face impresia, sinceritatea trăirilor și gesturilor ei îi lasă mai departe o nesfîrșit de adîncă limpezime – pe care nu o pot înțelege și contempla așa cum aș dori-o decît păstrîndu-mi un minim de sinceritate și puritate în iubirea pentru ea. De aici totul se simplifică, și rămîn cu totul insensibil interior la femeia dezgolită de alături, chiar dacă vag reacționez superficial cu îndelunga, prea îndelunga mea abținere, la ce e femeiesc în ea, (dar știu tot timpul că nu voi face gestul semnificativ, carnal adică, spre ea). (În fond, e poate totul o

construcție de moment, căci astă seară, n-am băut deloc. O cantitate poate minimă de alcool m-ar fi aruncat în concupiscentă – lucru pe care L. l-a constatat probabil căi într-un timp îmi interzicea să o vizitez dacă băusem în prealabil – așa că eu mîncam ciocolată după vodcă, ca să nu mă miroasă. Atunci, dacă aș fi băut, ar fi fost poate semnificativ de cîntărit, în comparativ, fascinația purității și cu atracția libidinoasă exercitată de un trup de femeie asupra sufletului meu apetitiv).

O urmăresc rece, plimbîndu-mă prin cameră (adineaori, cînd am ieșit o clipă pentru a-l căuta, fără succes, pe M., revenind la ea, am surprins-o, deși bătusem la ușă și așteptasem invitația ei, în gestul, poate calculat, al reintrării sub plapumă, în mișcare înaltă, în picioare în pat, care-i expunea în lumină întreaga nuditate. Nici măcar nu-mi vine să surîd. (Și în fond e poate o simplă potrivă de momente – nu vreau să spun aici cuvîntul coincidentă – nepăsare fără vreo intenție din partea ei – eu poate complic totul, și aici, ca și în viața mea, adevărată, cu analize livrești, și improbabile. Poate pentru că eu însumi sunt incapabil de gesturi simple, pure, și peste tot eu însumi introduc, în viața mea, calculul, aprecierea meschină, intențională?). Mai apoi, cînd îmi iau adio, sărufîndu-i mîna îmi apare deodată evident, chiar în fața ochilor, sub mîna ei ridicată, sînul ei amplu, cu rozeta accentuată chiar la marginea patului. Acuma – sincer – îmi simt surîsul interior – dar e un surîs trist. Ea acuma, cea pe care o iubesc – o iubesc? Și cum? – unde e?

Și totuși, mai întîrzii, – la rugămîntea L-ei, destul de insistentă, și care contrastează ciudat cu indiferența, prea repetată ca să fie simulată, din alte împrejurări. Acuma a început să joace totuși o oarecare concretitudine trupească, pe care o urmăresc curios – dar cu o curiozitate rece, superficială, (ce mă interesează asta, acuma?) – să văd pînă unde poate să ajungă, dacă îmi pot păstra principiile. Mă întind cu fața în sus pe patul ei, foarte departe de marginea unde a rămas L. – și stau așa, fără gânduri, urmărind doar senzația pîlpîitoare a prezenței ei în mine. (Dar e o atitudine, o poziție care mi-a rămas din filmul acela cu îndrăgostiții întinși pe covor în fața căminului, urmărind umbrele flăcărilor pe tavan – și consumîndu-și, astfel, nemișcați începutul dragostei).

Îndată L. îmi servește unul din gambiturile ei din serile cînd înduioșată față de mine – ceea ce nu s-a mai întîmplat de mult. Îmi spune – “ce frumos profil ai tu...” Și instantaneu, pe cînd îmi întorc repede capul de la ea, răstorn scena aceasta, în comparație cu cele palide, amplificate, falsificate monstruos, dintre ea și mine. Mi se pare însă că tot ce s-a petrecut între noi, cu toate răsfrîngerile interioare, înspăimîntător de încețoșat, ca dintr-o lume înțeleasă numai, poate dintr-o carte – nici măcar povestită, citită cu voce tare – cum e lumea imobilă, esențială, și deci adevărată, nu? dar care nu-mi atinge deloc trupul, eul meu împlîntat în imediat. Sînt secăt interior, ca o albie de rîu în care au mai rămas, înceta, pietre, mîncate de apă (o imagine care m-a obsedat într-o vreme). Și dacă ea ar fi acum lîngă mine –, dar nu va fi niciodată, cum niciodată nu a avut gîndul acesta, o vor mușca hîd de picior cioburile acestea fierbinți de stîncă.

Conversația evoluează – în timp – căci în fond nu avansăm spre nicăieri (ca în Purgatoriul lui Joyce despre care se spune că e sferic, și orice pas acolo nu duce în nici o direcție, ca Purgatoriul meu.) Dar e adevărat că trece vremea – trece ziua aceasta stearpă în care am văzut-o doar o singură clipă, alterată în ieșirea concretă și în trecerea ei mult prea scurtă prin vreme, și prin înnebunitoarea vibrație de contrapuncturi, de interpretări – așa cum nu mai știu care metal își schimbă imediat culoarea în contact cu aerul, se acoperă cu o pojghiță de culoare diferită, oxidându-se grăbit, ca și cum s-ar fi suflat verzei deasupra. Trece vremea acuma – și mâine o voi vedea – mâine poate vom pleca împreună, dar știu că asta e doar o visare de mare, desăvârșită irealitate. Dar în fond, ea nu mi-a realizat câteva din visările astea imposibile în practică? Nu m-a învățat ea să cred în simple închipuiri transpunându-le în realitatea întâmplării?

Și deodată L. se târăște în pat spre mine – înainte chiar de a-mi da seama de ce face o aud foșnindu-se prin așternut – și apare lângă mine, îmi ia capul în mâini și mă sărută – cu intenția literară, fraternală – pe frunte. (În timpul acesta mâna mea stîngă, întinsă incert peste divan îi simte moale carnea amplă a spatelui, a pieptului poate, și se contractează involuntar după globul sînului. Fără rezultat.) Totul durează numai o secundă, dar toată vremea asta menținută în limitele ne semnificativului, irealizabilului, în fond al neinteresantului, căci cu adevărat, înăuntru, nu particip deloc. După cum nici în afară, oricare mi-ar fi gesturile instinctive, nu mă recunosc solicitat la modul sexologic. Mai puțin merit de puritate, cât o nesfârșită lașitudine, afectare aici pentru neputință?)

Ea nu m-a sărutat niciodată – și spre salvarea mea pot spune cu sinceritate că nici nu am crezut, nici nu mi-am închipuit, altfel decât odată cețos, “la beție”, că o va face vreodată. Mă gândesc scurt la scena de mare intensitate, și puritate, a momentului când m-a sărutat pentru prima dată, pe obraz, de ziua mea. Lipsește aici – chiar mai târziu când nu mai e efectul prejudecății – când, cu nu știu câtă intenție de subliniere sau cu câtă spontaneitate (dar ea nu are spontaneitate), L. își repetă gestul, lipsește aici nu numai participarea afectivă – de asta nici nu poate fi vorba, desigur nici din partea ei. După un timp, nu știu de ce mai întârzii – poate e inerția corpului care așteaptă copulația ca o eliberare de cercul prea strîns al neputințelor, după un timp, îmi iau adio definitiv, cu proteste cam prea evidente din partea ei – vrea să-mi solicite numai strict experimentul? Plec. Pe drum, pe scară, mai mult din spirit de contradicție, mă autocalific de idiot – în fond e un simplu gest fiziologic, fără raport cu realul. Dar nici chiar când revin – căci ușa blocului e încuiată și trebuia să-i solicit L-ei cheia, nici acum, în ciuda exhibițiilor și nudității ei – acum involuntare, indiferente, căci nici ea nu mai așteaptă nimic de la împletirile mele – nu simt nici o dorință reală, cel puțin pe plan fiziologic.

Cînd mă regăsesc jos, “în afara ispitei” nu-mi vine deloc să rîd. Puritatea mea e salvată. Dar raportul real, de la mine la ea, nu a rămas același?

proză de GELLU DORIAN

CASA GORGIAS

fragment de roman

În zilele de iarnă, vinul fiert, pentru George Dorn, era cel mai bun remediu împotriva răcelii. Ros de singurătate ca un măr pe dinăuntru de vierme, îngrijorat că în apartament era destul de rece din cauza centralei care de o zi nu mai funcționa, iar acum o luase din loc, după ce dezlipise sloiul de pe kitul de evacuare a gazelor, sloiul de gheață, privea aburul care se ridica din cana de porțelan pe care scria numele lui, din rotocoalele căruia vedea cum se întruchipa, undeva în cameră, spre fotoliul de la intrare, un chip ce bănuia a veni de pe altă lume.

Așezat pe canapea, apropiindu-și de gură cana de vin fiert, se uita cum de pe fotoliul de la intrarea în sufragerie, imediat pe dreapta, fotoliu pe care nu mai stătuse nimeni de multă vreme, acel chip, la început nedefinit, apoi din ce în ce mai clar, privea prin el, în timp ce de pe acoperișul clădirii în care se afla biblioteca, unde se refugiase în acea zi de început de iarnă, acum douăzeci de ani, clădire pe care o putea vedea pe fereastră, degetul lui, urmînd spusele lui Titircă, de cu cîteva ore în urmă, de la Hanul Piraților unde băuseră mai multe sute de votcă, dar și privirile binoclate de sub ochelarii ca două ventuze ale lui Ivașciuc arătau drumul pe care spișterul sas, Johann Gorgias, proaspăt școlit la Brașov, îl făcea spre Iași, unde, prin 1790, după ce miza revoluției franceze nu mai amenința imperiul, urma să se specializeze la farmacia Geofroy, de sub rîpă. Cu doar doi ani în urmă contele Albert Fabry ajunsese cu trupele austriece pînă în Babelt, unde ocupase pentru un timp, mănăstirea Popăuți, aflată și ea sub sceptru egumenilor greci din Antiohia.

Chipeș, îmbrăcat la Ringhaus Mode din Viena, ca un proaspăt absolvent al unei școli superioare de spișerie, fiu al unui comerciant de vază din Brașov, intrarea lui Johann Gorgias în farmacia Geofroy i s-a părut lui George Dorn, din cîte încerca să-și imagineze, una lipsită de entuziasm din partea celor din spatele tejghelelor pline de tot felul de sticlute și borcane cu prafuri. Cel de atunci nu semăna deloc cu cel pe care George Dorn, în aburii și aromele vinului fiert, credea că-l privește, așezat acolo ostentiv ca un călător care venea spre el de mai bine de două secole în urmă.

Mult mai sigur pe sine și mai optimist părea a fi Johann Gorgias în mîna cu invitația din partea Curții Domnești de la Iași, semnată de însuși

Domnul de atunci, Mihail Șuțu, cu sigiliu, la a cărei vedere spițerul șef, cu lornionul lăsat să cadă de pe nas, atîrnînd de un lăntșor de aur pînă la brîul din satin roșu ce-i înfășura burta rotofeie, a schițat un zîmbet însoțit de un salut de bun venit în limba albionului de unde părea a fi Lord Bildă, cum îi spuneau tîrgoveții ieșeni farmacistului oploșit în Iași de ceva vreme în urmă. Lui Johann Gorgias nu i-a fost de loc greu să-i răspundă în aceeași limbă, știind să vorbească foarte bine șapte limbi. Lui Lord Bildă i-a crescut inima pe loc, văzînd că va avea în spițeria lui un ins cu care va putea sporovăi în limba engleză... Căpcăunii ăștia de moldoveni nu știu decît rusește, niscaiva leșește și turcește și o rup, ca din baltă, puțin și-n franceză, și asta numai pe la curțile boierești – i-a spus el mai tîrziu lui Johann Gorgias. Dar asta nu contează, boala se tratează, la spițerie, într-o limbă universală, așa cum și moartea nu te întreabă în ce limbă vrei să mori – i-a spus Johann lui Geofroy, ca și cum acestuia i-ar fi răspuns o cucoană de la Curtea Domnească, atunci cînd el se făcea că nu înțelege ce fel de doftorii vrea. Figura lui plină de voința de a trata de boli semenii din orice categorie socială, de la cei mai bogați la cei mai săraci, așa cum îi cerea jurămîntul lui Hipocrates, i-a rămas multă vreme pe chip, chiar și în momentele cele mai grele, așa cum l-a văzut în nenumărate rînduri George Dorn în incursiunile lui prin arhivele pe care i le punea la dispoziție Ivașciuc. Nu însă și acum, cînd îl vedea pe fotoliul din fața lui, posomorît, devastat de gînduri, părăsit de orice perspectivă, ca și cum ar fi pierdut totul, trecînd cu privirea dincolo de el, de parcă el nu ar fi fost acolo.

Dar, așa cum și-a dat seama imediat, în sufragerie nu era decît el, cu o cană de vin fiert în mână, singur și dus cu gîndul departe, nu la soția lui care l-a părăsit cu ceva timp în urmă, nici la copiii lui plecați la studii la București, ci la cu totul altcineva, la o ființă pe care nu o văzuse, evident, niciodată, de bine ce ea a existat cu adevărat acum două sute de ani în urmă, ființă pe care încerca să o recompună din terfeloagele pe care cu douăzeci de ani în urmă, cînd se demola Farmacia Semaca, fosta Farmacia Veche, fosta Farmacia Roșie, fosta Farmacia Ighia, fosta Casă Gorgias, i le pusese în față arhivarul Ivașciuc, după ce l-a bătut la cap cu tot felul de povești despre ea colegul său de la bibliotecă, Titircă, atunci cînd buldozerele rădeau o bună parte din centrul orașului vechi. Și bineînțeles că numai de acolo de pe acoperișul bibliotecii, cocoțat acum douăzeci de ani, putea să parcurgă, arătînd cu degetul, perioade îndepărtate din istoria tîrgului ce-și pierdea atunci identitatea pentru a-și căpăta una nouă, comună, după chipul și asemănarea unor indicații prețioase.

Din sufragerie, lenevind, cum de regulă făcea în ultima vreme, – frigul de afară ținîndu-l legat de vinul fiert și de biblioteca lui prin care îi plăcea să călătorească adesea – George Dorn nu-și putea imagina mai mult decît că, răscolit de uitare, din cimitirul nemțesc de la bariera Sulița, Johann

Gorgias mai dă din cînd în cînd cîte o raită prin locurile în care, venit de la Iași, chemat de boierimea din Babelt, disperată de bolile care au dat peste tîrgul lor, și-a clădit în doar cîteva luni cea mai frumoasă casă din oraș, prima cu beciuri suprapuse și legate prin galerii cu celelalte beciuri din centru, cît și cu cele ale mănăstirii Popăuți, casă cu etaj și mansarde ce scoteau din acoperișul înalt ferestre largi și luminoase, cum numai casele cu arcade, din apropiere, mai erau. Altfel, nu-și putea închipui cum de Johann Gorgias, acum cînd el își rememora unele pasaje din dosarele răsfoite cu ani în urmă despre „trimisul austriac”, cum i se spunea spițerului, stătea pe fotoliu și-l săgeta, impasibil, cu privirea. Dar cine să creadă așa ceva? Cui să spună o astfel de poveste? Nimeni nu l-ar crede. Sau dacă l-ar asculta cineva, l-ar declara nebun sau cel puțin dus cu pluta. Faptul că blocul în care George Dorn își avea apartamentul, la ultimul etaj, se construise pe locul în care a fost casa lui Johann Gorgias și incinta acesteia, îi dădea tot soiul de gînduri care uneori se materializau în prezențe fizice în astfel de stări de singurătate și meditație.

Și-a descoperit această plăcere de a călători în timp, prin arhive, pe vremea cînd lucra la bibliotecă și cînd Titircă îl purta prin tot felul de povești despre tîrgul de altă dată, tîrg ce i s-a părut, în acele relatări, extraordinar, neasemuit, mai ales prin puzderia de inși de naționalități diferite, din care acum, cînd stă singur în apartamentul lui de patru camere, n-au mai rămas în număr mare – și de la o zi la alta din ce mai mare – decît țigani, mai multe familii de lipoveni, cîteva greci, cîteva cehi, poate cîteva familii mixte de polonezi sau unguri, armeni, și doar trei familii, sau patru, și ele mixte, de evrei. Babeltul de acum nu mai seamănă deloc cu cel de altădată, prin care George Dorn se plimbă cum dorește, fără însă a putea și a aduce dovezi clare despre aceste incursiuni ale sale. Așa cum nu poate spune nimănui că acum îl are în față pe Johann Gorgias, așa cum cîteva luni bune, cît va depăna unele întîmplări convingătoare despre călătoriile lui în orașele vechi din spatele orașului nou în care trăiește, îl va avea în față pe Johann Gorgias, partener de poveste, ca să-i spun așa, corectînd unele lucruri pe care, din entuziasm sau lipsă de dovezi mai elocvente, George Dorn și le va depăna.

Ajuns la Iași, tîrg răsfirat pe șapte coline – doar curțile boierești fiind în jurul Bisericii Banu, prin preajma Mitropoliei și a bisericii Trei Ierarhi, iar unele sus la Cetățuie, ori în jurul Galatei, restul caselor fiind răspîndite din dealul Sărării și pădurile Copoului, ori cele ale Cîrcului și Țicăului pînă la Aroneanu prin văile Rufenilor, și pînă în partea cealaltă, la Doi Peri și Bucium, ori pînă pe drumul Păcurarilor spre Valea Lupului și spre sud-vest pe dealurile Miroslovei –, tînărul Johann Gorgias, înainte de a se prezenta ca spițer practicant, ținea în secret misiunea de trimis special al Imperiului austriac, cu încuviințare chiar din partea împăratului Franz

Iosif. În sinea lui își asuma chiar și marșul triumfal al contelui Albert Fabry prin Moldova de Nord. Hotărât să rămână mai multă vreme în capitala Moldovei, un târg cu mult sub nivelul Brașovului în care a copilărit, dar mult mai atractiv, așa cum și-a făcut prima impresie de cum a intrat pe ulițele acestuia, Johann Gorgias părea, așa cum își imagina George Dorn, mulțumit de noua lume pe care încerca să o înțeleagă și mai ales să o accepte. Ca misionar nici nu putea avea alte pretenții decât să ia de bun tot ceea ce i se oferea și apoi, cu luciditate, să discearnă ceea ce trebuia să relateze acolo unde aceste informații păreau a fi foarte prețioase.

Cum în Iași la acea vreme nu exista decât o singură farmacie – cea a lui Geofroy –, amplasată sub Rîpa Galbenă, aproape de centrul târgului, lui Johann Gorgias nu i-a fost deloc greu să ajungă la ea. În cei doi ani petrecuți acolo, învățînd treburile practice de farmacie, de la preparatul alifiilor, cernelurilor sau prafurilor de tot soiul, i s-au oferit nenumărate avantaje, de la fete de boieri gata de măritiș la un șir nenumărat de onoruri pe la curtea lui Mihail Suțu, un domnitor manevrat de cei din jur și ținut în frîu de cei din Fanar, lăsînd treburile cele mai importante de administrare a țării la voia cucoanelor de curte ale căror amanți secau visteria care trebuia umplută prin birurile grele puse pe umerii celor săraci. Johann Gorgias nu înțelegea cum de un domnitor poate conduce cu atîta nepăsare, luat de valurile ce schimbau scurtele momente de bunăstare în lungi perioade de agonie. Toate aceste chestiuni erau așezate pe hîrtie și trimise periodic la Viena unde împăratul gîndea la extinderea imperiului său mai întîi pînă la Prut și apoi pînă la Nistru. Acest lucru plănuit de Iosif al II-lea, cînd guvernatorul Bucovinei, Ezenberg, ținea o armată întregă în pădurile Ceremușului gata de a intra în Cetatea Soroca de pe malul Nistrului pentru a fixa granițele imperiului pe malurile acestui rîu, putea fi pus acum în aplicare cînd Curtea Domnească de la Iași se afla într-o continuă decădere sub domnia devastatoare a lui Mihail Suțu, chiar dacă Tratatul de la Kuciuk-Kainargi din 1774 dădea Rusiei dreptul de a interveni în favoarea Principatelor la Constantinopol, cu înființarea unor consulate la București și Iași, ceea ce, evident, însemna și o dominare administrativă rusească, ce nu convenea Imperiului austriac care-și dorea o extindere spre est. Așa cum însă și Imperiul țarist dorea o extindere spre vest, pînă la Carpați. Toate aceste întîmplări erau notate în caietele lui secrete de spițerul practicant Johann Gorgias fără ca Lord Bildă, mereu cu ochii în patru la început, apoi convins că tînărul sas este un om de ispravă, să bage de seamă. Nici cei de la Curtea Domnească, puși să apere secretele acesteia, nu și-au dat nici o clipă seama de ceea ce făcea, în secret, trimisul austriac, care pentru ei acesta era spițerul de la Geofroy care le dădea prafuri atunci cînd se stricau la burtă sau le crăpa capul după

chiorhanurile și chefurile îndelungate de la Curte sau de pe la hanurile din jurul Iașilor.

Cei doi ani și jumătate petrecuți la Iași au fost pentru Johann Gorgias de mare folos pentru mai târziu, adunînd destui bani pentru a-și putea organiza viața într-un mod visat de pe vremea cînd studia la Viena. La aceștia, desigur, se adunau și banii pe care din cînd în cînd îi primea de la Viena pentru serviciile făcute, servicii pentru care primise de la acea vîrstă un loc în loja secretă de la Londra.

Cu toate aceste onoruri și aprecieri din partea Curții Domnești, la care laudele lui Bildă completau portretul unui om de mare viitor, lui George Dorn, scoțînd din dosarele lăsate de Ivașciuc tot felul de informații despre acele timpuri îndepărtate și totuși atît de vii, i se părea că Johann Gorgias nu a avut nici o clipă dorința de a rămîne în Iași. Astfel se explică faptul că atunci cînd a fost chemat la Curte de Mihail Suțu pentru a-i propune, în urma unei scrisori disperate aduse la Iași de boierul Pomir, și la insistențele Baronului Theodor de Mustață, pentru care Suțu avea un mare respect, să meargă la Babelt, unde un prim val de ciumă făcea ravagii, acesta a acceptat fără șovăire să o ia de la capăt ca spițer într-un loc despre care nu știa nimic. Poate și încurcăturile avute cu două soții de boieri din Iași, frumoase, care nu-l mai lăsau în pace și-l storceau de puteri, nu și de bani, acestea lăsîndu-i de fiecare dată pungi pline cu galbeni pentru eforturile sale de presupus gigolo – situație pe care nu o mai putea suporta –, l-au determinat să o rupă definitiv cu Iașii. Și-a păstrat doar o singură relație fără de care nu ar fi putut începe spițeria la Babelt, cea cu Lord Bildă, care i-a promis tot sprijinul și care, la plecare, i-a umplut trei cufere cu tot felul de „doftorii alese”, să-i fie de ajutor în tratarea ciumaților spre care se îndrepta parcă spre un colț de rai. Nu avea de unde ști că se îndrepta spre un loc din care nu va mai putea pleca niciodată.

Careta pusă la dispoziție de boierul Pomir, plină cu lucrurile chivernisite în cei doi ani și jumătate de ședere la Iași de Johann Gorgias cît și cu cele date cu generozitate de Lord Bildă, așa cum o vedea de acolo de pe acoperișul bibliotecii George Dorn, cu degetul îndreptat spre bariera Sulița, pe unde urma să intre în Babelt spițerul astfel procopsit, ieșea din Iași pe calea Sărăriei, urmînd un drum păzit de puterile domnești, singurul astfel asigurat împotriva hoților de drumul mare, prin Vlădeni, Răuseni, Todireni, Sulița, pădurile Rediului, pînă în Babelt, tîrg aflat la acel an, 1793, în luna octombrie, în panică din cauza unui prim val de ciumă, dar și din cauza scandalurilor neîntreprute dintre călugării greci, aciuaiți în mănăstirea Popăuți de prin anul 1751, și tîrgoveții mai înstăriți ale căror moșii se vedeau rînd pe rînd acaparate de egumenii avari aduși aici de la Patriarhia din Antiohia de domnitorul fanariot Constantin Racoviță.

Pe acest fond de tulburări intra în Babelt prin bariera Sulița în acel început de octombrie, așa cum văzuse notat într-un act George Dorn – ziua de 5 octombrie 1793 –, Johann Gorgias, catolic de rit roman, neștiind că în chiar apropierea barierei Sulița va fi înființat nu peste mult timp de la sosirea lui aici cimitirul nemțesc, cum i-au spus localnicii, cimitir în care peste patruzeci și opt de ani, într-un ajun de An Nou, va fi înmormântat. Chiar dacă în oraș încă nu exista o biserică catolică, slujbele celor câtorva familii de polonezi, austrieci, italieni și cehi se țineau într-o sală din clădirea consulatului austriac, unde, când a sosit Johann Gorgias a dorit să se înscrie pe listele austriecilor rezidenți în oraș. Astfel, misiunea lui de „trimis austriac” pe lângă Curtea Domnească din Iași încetînd odată cu sosirea în Babelt, urmînd să țină legătura cu Viena de aici. Misiunea lui nu putea înceta niciodată. Ținea foarte mult la acest lucru și, de altfel, chiar dacă ar fi dorit să nu mai țină legătura cu Imperiul, nu ar fi putut-o face, locul din loja de la Londra obligîndu-l să țină linia de continuă ofensivă în afara granițelor imperiale.

Lui George Dorn toate aceste amănunte din perioada de început a lui Johann Gorgias i s-au părut foarte importante și așezarea lor într-o anumită cronologie îi oferea o satisfacție în plus pe lângă faptul că reușea să recompună un timp din care-și putea găsi răspunsul la întrebarea pe care și-o pusese în acea zi friguroasă de ianuarie când a lovit cu bagheta lungă de lemn țurțurul de gheață ce înfundase kitul de evacuare a gazelor: de ce, Doamne, suntem atît de săraci? Auzise de atîtea ori că trăim într-o țară bogată, că, așa cum spunea și cîntecul la auzul căruia de fiecare dată îl pufnea un rîs înfundat cu durere – „Munții noștri aur poartă/ noi cerșim din poartă-n poartă!” –, și, de fapt, niciodată în țara asta n-a fost bine. Găsea astfel răspunsul la această întrebare, căutînd prin arhivele pe care i le deschidea cu generozitate Ivașciuc, un șoarece de arhivă, în timp ce el, George Dorn, era un șoarece de bibliotecă, răspuns care însă nu-și găsea exprimare decît în descrieri ce-i curgeau în memorie ca niște fluvii ce se terminau în delte mlăștinoase din care cu greu puteai prinde peștii cei mai mari. Dar frumusețea acestor delte pline de tot felul de păsări zburînd prin stufărișuri feerice îi ținea mereu treaz interesul lui George Dorn, fiind, în anii optzeci când se demolau clădirile centrului vechi, provocat la a descoperi trecutul ca pe ceva de mai mare interes decît prezentul sau viitorul luminos ce i se promitea de Titircă, un bibliotecar de modă veche a cărui memorie se dorea descărcată în aceea a lui, memorie ce absorbea ca un burete cele mai tulburi ape ce se doreau limpezite.

Și odată atins de acest flagel, că nu-l putea numi altfel, George Dorn a intrat în transa pe care nu și-o putea explica dar pe care o accepta ca pe efectul unui drog fără de care ar fi intrat în sevraj și nu și-ar mai fi găsit rostul pe această lume. Și, stînd pe canapeaua din sufragerie, avîndu-l în

față pe Johann Gorgias, nepăsător dar prezent ca un adevărat om viu, părea a fi pe altă lume, nu în lumea aceasta pe care o renega prin acceptarea trecutului ca prezent. Până acum, de doar câteva minute, de când Johann Gorgias s-a așezat pe fotoliul de la intrarea în sufragerie, acesta nu a intervenit, așa cum credea că o va face. Dar de bine ce nu a intervenit, asta însemna că ceea ce a depănat despre prezența lui la Iași și sosirea în Babelt nu necesită nici o modificare, ori că acestea sunt întocmai sau pentru că unele lucruri nu le dorește spuse, lăsându-le ascunse în uitare. Nici documentele pe care le răsfoise George Dorn cu douăzeci de ani în urmă, când, mînat de curiozitate, s-a urcat pe acoperișul bibliotecii pentru a privi de acolo de sus tîrgul vechi în descompunere, în contrast cu tipizatele blocuri noi ce luau locul caselor demolate, nu spuneau mai mult. Ceea ce înseamnă că arhivele nu acoperă în întregime viața unui om, fie el și atît de important cum a fost Johann Gorgias, trimis austriac, prim farmacist în istoria unui oraș ca Babeltul, mason de primă lojă, cetățean de văză timp de aproape o jumătate de secol într-un oraș de reală importanță pentru acele vremuri, ca să nu mai vorbim de istoria unui tîrg de mari intersecții comerciale cum a fost Babeltul. Dacă ar fi ajuns în arhivele Imperiului austriac, unde cu siguranță Johann Gorgias este inclus cu mult mai multe informații, mai ales cu rapoartele sale periodice ce acoperă o jumătate de secol de istorie, ar fi putut spune acum mult mai multe lucruri. Așa cum dacă arhivele Curții Domnești din Iași s-ar fi întors de la Moscova unde zac împreună cu tezaurul României dus acolo în timpul primului război mondial, ori cele aflate la Istanbul și uitate acolo de istorie, mult mai ușor i-ar fi fost acum lui George Dorn să refacă un timp din care să extragă lesne răspunsul la întrebarea care-l frămînta cu obstinație. Nici Ivașciuc nu găsea soluții mai limpezi în privința golurilor din arhivele pe care le avea la dispoziție. Se baza și el pe imaginația lui George Dorn și pe puterea lui de a călători în timp, așa cum pretindea în ultima vreme că face, când lipsea zile în șir din oraș sau atunci când, deși prezent, nu putea fi acolo decît cu trupul iar cu mintea departe în timp, de neclintit din tăcerea lui îndelungată.

Ridurile adînci de pe fruntea lui Johann Gorgias, cum stătea acolo pe fotoliu, erau pentru George Dorn de mai mare relevanță decît unele terfeloage arse de aerul închis al arhivelor din care nu putea scoate mare lucru. Așa i se părea a fi uneori, mult mai ușor de descifrat, chipul lui Ivașciuc, luminos, fără riduri, cu ochii măriți sub ochelarii cu lentile groase ca fundul ventuzelor, decît acele dosare umflate pe care le scotea din depozite și din care el extrăgea informații despre călugării greci care, în perioada fanariotă, au sosit la mănăstirea Popăuți tocmai din Antiohia, aduși aici, pentru secătuirea averilor mănăstirilor din jur, de Constantin Racoviță, și timp de un secol și mai bine n-au putut fi opriți. De acolo, de

sus, de pe acoperișul bibliotecii, în acel început de iarnă din anii optzeci, mănăstirea Popăuți se pierdea după creasta unor brazi albiți de zăpadă. Doar turlele roșii se înălțau spre cerul rece de iarnă, ca o dovadă că peste ele timpul putea așeza memorie după memorie, fapte ascunse pe care numai o minte iscoditoare ca a lui George Dorn le putea înnoda în așa fel ca realitatea să asimileze ficțiunea, încât să pară totul credibil. Și în fond, George Dorn, de acolo de pe acoperișul bibliotecii, privind spre Popăuți, nu putea adăuga mare lucru la cele ce deja le știa, spuse în diferite ocazii de Titircă sau aduse în fața lui de sub praful arhivelor de Ivașciuc. El doar le îmbina într-un mod anume ca ridurile de pe fruntea lui Johann Gorgias, așezat în fotoliul din fața lui, să se relaxeze și să limpezească gândurile ce-l duceau mult prea departe, în negura unor fapte greu de redat.

Primul egumen sosit la Popăuți, însoțit de un număr de cincizeci de călugări în 1751, a fost Antim. Biserica, cu timpul, a devenit una din cele mai prospere, fiind târnosită aici în al patruzecilea an de domnie a lui Ștefan cel Mare, în 1496. Așezată la intersecția unor importante drumuri comerciale, la intrarea dinspre nord în Babelt, în ținuturile Luizoaiei, mănăstirea era menită la început ca loc de popas în drumurile voievodului spre Hîrlău, unde mergea adesea să o vadă pe Răreșoia. Cu timpul, biserica și-a căpătat ranguri din ce în ce mai mari, devenind biserică domnească sub mai multe domnii, fiind locul în care se școleau cei mai mulți popi ai Moldovei, de unde și denumirea locului, „popăuți” însemnând în ruteană „oameni cu popă” sau „oameni ai popii”. În jurul mănăstirii s-au adunat cei mai mulți oameni ai locului, lucrînd pămînturile mănăstirii ori făcînd comerț în târg, atrăgînd, în cele două secole și jumătate pînă la venirea călugărilor greci, mulți călători pribegi polonezi, cehi, ruși care s-au așezat în jurul ei formînd comunități mixte care au conviețuit de-a lungul anilor. Transformată în mănăstire de călugării greci, timp de mai bine de un secol, aici s-au petrecut poate cele mai multe întâmplări care lui George Dorn îi dezvăluiau secretul sărăcirii localnicilor și a celorlalte mănăstiri din jur, cum a fost cea de la Mănăstirea Doamnei, la nici zece kilometri de Popăuți, desființată în acei ani de lăcomia grecilor, așa cum picase din rang și mănăstirea Coșula, ale cărei păduri și vii, ori turme de oi și vite au intrat în avuția Antiohiei, așa cum au intrat sub obrocul acesteia sute de hectare de pămînt din ținuturile Hușilor și Vasluiului sau din cele ale Văratecului de peste Prut. Dosarele răsfoite de George Dorn dezvăluiau o lume lacomă îmbrăcată în sutane negre, pusă pe căpătuială nu pe misionariat, cum s-a spus atunci cînd călugării greci au venit să facă din Popăuți o nouă Antiohie a nordului. Or a fost cu totul și cu totul altfel. Cu cît mănăstirea prospera, cu atît localnicii din jurul acesteia sărăceau. Desele procese dintre călugări și cei din Babelt, fie boieri sărăciți, ori săraci nevoiți să-și lase cele cîteva pogoane de pămînt

pe mîna călugărilor, sau uneori și cu procopsiții evrei care agoniseră suprafețe mari de pămînt îi ofereau lui George Dorn cele mai clare dovezi pe baza cărora putea țese povești pe care i le spunea fie lui Titircă, fie lui Ivașciuc, sau acum, fără să deschidă gura, doar depănîndu-le în gînd, lui Johann Gorgias, a cărui încruntare începea să o înțeleagă.

Cînd Johann Gorgias intra în Babelt, la Popăuți era stareț Serafim Edesis, cu care chiar din primele zile ale sosirii sale, cînd a avut nevoie de casele domnești din jurul mănăstirii, unele din ele nelocuite, pentru cei aproape o sută de locuitori afectați de o boală care începea să facă ravagii, a intrat în conflict, stare care a rămas constantă pînă la moartea lui Gorgias. Continuînd politica de înavuțire a precedentului egumen, Gherasim, mort în 1788, starețul Serafim, zelos din cale afară față de Patriarhia din Antiohia, n-a cedat cele două case de care aveau nevoie Johann Gorgias și doctorul Ziegler, cu care spițerul s-a împrietenit de cum l-a văzut.

Găzduit într-o anexă a casei lui Pomir, cel care i-a pus la dispoziție careta cu care și-a adus lucrurile de la Iași, cu zapisul semnat de Mihail Suțu în buzunar, fără să stea prea mult pe gînduri, oferindu-i-se de către Eforia locală un loc de casă în chiar centrul orașului, lîngă casele cu arcade, cu banii adunați la Iași și cu cei primiți de la Viena, dar și cu donațiile adunate de Pomir de la boierimea locală, Johann Gorgias, așa cum îl vedea acum George Dorn, în chiar acea toamnă a început construcția casei în care, la parter, va amenaja prima farmacie din oraș, fapt pentru care fusese trimis de la Iași. Pînă în primăvară casa a fost gata, urmînd ca în cîțiva ani să facă legăturile subterane cu celelalte beciuri din centrul tîrgului, adăposturi gîndite pentru vremurile tulburi ce se anunțau. Urmele războiului din 1788 încă se vedeau și faptul că mai toți tîrgoveții, în special evreii adunați în centrul orașului, și-au făcut adăposturi subterane, legate între ele prin galerii ce duceau pînă spre Popăuți, l-au determinat și pe Johann Gorgias să facă și el acele anexe absolut necesare. Așa l-a sfătuit doctorul Johann von Ziegler la una din primele întîlniri din casa acestuia la care i-a fost prezentată Rosalia, fiica acestuia, cu care disperatul doctor școlit la Jena și la Erlangen dorea să-l rețină la Babelt pe tînărul și chipeșul spițer, care, după cearta cu egumenul grec, Serafim Edesis, era hotărît să se întoarcă la Brașov și de acolo să ia drumul Vienei pentru a se dedica diplomației.

proză de ADRIAN BUZDUGAN

ANTILUMEA

Probabil că nu s-ar fi întâmplat nimic, dacă taică-său nu i-ar fi adus din milă la aniversarea celor cinci ani de copilărie nefericită un robot furat... Peste numai trei zile jucăria costisitoare a fost restituită magazinului păgubit, iar tatăl azilului de securitate maximă din care fugise. Acesta a fost, de fapt, momentul care l-a schimbat pe micuțul Daniel; privirea sa cețoasă, melancolică, brusc devenită fixă și cercetătoare, s-a așezat nesățioasă pe lucrurile din jur! Copia robotului răpit a fost reconstituită rapid din electrocasnicele disponibile. Era însă mult mai înalt și mai periculos: după ce i-a pus bateriile, curtea și mașina vecinului au fost pârjolate, iar fratele mai mare electrocutat letal. De la așezămintele cu garduri electrificate a fost salvat de o școală obscură pentru cei cu IQ de platină.

Eu am avut șansa să îl întâlnesc la Facultatea de Inginerie și Mecatronică din Potsdam. Făcuse deja o avere din vopselele termocromatice și camerele foto termice, întrucât primul doctorat îl obținuse în domeniul vast al glaciologiei, cu teza *Despre albedo și conductivitatea termică ascunsă*.

Inventase deja creionul cu un singur capăt și țigarea cu trei, pentru fumătorii grăbiți, un ochian cu trepied mobil de văzut bezna de dincolo (topit în secret de Biserică), drapelul cameleonic și un convertor de temperament. O brevieră, care împrăștia o putoare insuportabilă, odată ce sesiza că o discuție trenează, e inutilă ori de umplutură, salvând astfel timp prețios. Tot lui îi aparținea paternitatea jocului *Xantipol*, pentru relaxarea bibliotecarilor. Doi cilindri magnetici încapsulați în plastic se fugăreau pe o tăviță învârtită manual. Făceai pariu că la a treizecea tură se inversează ordinea pentru a cincisprezecea oară și câștigai.

Puse la punct și o cutie chirurgicală micuță, *Hypercrat*, cam de două palme, care făcea operații instant. O puneai în locul unde simțeai durere și așteptai să se aprindă ledul verde când totul se termina! Nefiind testată decât ocazional, estimase că nu poate porni în cazul a doi-trei pacienți la suta de mii, atunci când *chip*-ul considera că operația nu ar fi o reușită și refuza intervenția. Nu i-a patentat-o nimeni, invocându-se varii motive: ba că bâzâie, ba că indicațiile nu sunt scrise mare pe butoane, sub butoane... că are colectorul pentru extirpări prea mic, prea mare, pus în lateral etc. Tâmpit să fii să nu-ți dai seama că odată ce această mașinuță ar fi intrat în

comerț la prețul aproximativ de 100 USD, principala afacere a lumii medicale s-ar fi prăbușit. Colegiile medicilor, pline de indignare, insistaseră pe impactul social negativ, numărul mare de șomeri de lux pe care l-ar fi generat...și alte fleacuri!

Realizase și un spoveditor digital, nu mecanic, ca ăla cu fise făcut de catolici prin anii '50. Aparatul în sine era dispus sub un scaun cu zbâcuri și cu suport moale pentru cap. În cazul acestei blasfemii, reacțiile adverse au venit nu neapărat din partea Ministerului Cultelor, cât din partea găștilor de psihoterapeuți, care-ar fi rămas fără răspuns la întrebările despre mamele altora... Un *extincto ecologic*, care distrugea absolut tot ce atenta la integritatea Naturii naturale: pungile de plastic, pet-urile, mucurile de țigare, petele de petrol, întreprinderile poluante și orice tip de noxe. Nu a intrat în producția de serie, deoarece apăruse o problemă: coroda oamenii care nu protejau mediul înconjurător sau mari consumatori de hârtie (profesori, funcționari, scriitori, graficieni etc.), categorisindu-i inferiori florei și faunei... Mai imaginase un traducător automat cu modulații intertext, un aparat de depistat purici, *acceleratorul gnosologic* pentru făcut de-adevăratelea doctori în științe și un antivirus care depista inclusiv sursa lansării virusului, complementar, ștergea orice fișier piratat.

Pentru a ușura societatea de o povară, concepute și *spartan frontal*, o șapcă cu biocurenți. Cei cu C.E.S., deficiențe psihice sau motorii o puneau pe cap și creau impresia normalității. La un preț derizoriu, *sefe*-ul lui Haniak a dus la avantaje macronomoeconomice imense. Până acum se știe că nu a mers doar în cazul lui Akir Ekian din Iași, căruia răutatea lăuntrică îi comandă să rămână anormal, o postură pe care o apreciază mai convenabilă și mai profitabilă!

Poate că ar mai trebui amintite: *compensatorul ozonic*, la a cărui punere în funcțiune a căzut curentul electric în toată emisfera nordică, *oikeopragul*, cel care, după o scurtă analiză a calității sinapselor, dădea verdicte în privința a ceea ce trebuie să faci în viață (nu mă mai opresc aici asupra jenantului incident cu regina Marii Britanii...), vaccinul pe bază de serotonină glutamată contra mâniei, această pasiune demolativ-antisocială și *altipetax*-ul, cu care se puteau studia *white holes*-urile nedescoperite încă.

Într-un hangar ținea și un perpetuum mobile incomplet. Socotise el că se va opri undeva cam peste 2317 ani. Mulți vecini puteau să confirme că odată la vreo două luni un resort puternic și zgomotos dădea un pendul greu peste cap și îl antrena din nou într-o mișcare hipnotică.

Mâna-i era tăiată de la jumătatea antebrăzului, de când testase – cu frică, cum mărturisește – un *teleportor bosonic*. Capătul, tăiat perfect și ușor fluorescent, intrase în inventarul său de s.d.v.-uri, ca suprafața cea mai lipsită de asperități și interstiții de pe mapamond.

Avea însă și o serie de invenții problematice.

Prima invenție cu adevărat periculoasă pentru el a fost mașina cu scuipat. O berlină clasică ce consuma doar 25 ml. de salivă la suta de kilometri. Marii industriași și petroliști, corporații internaționale și pro-globalizatori stupefiați au tocmit filiala bosniacă a Camorrei să-i facă felul. Decalarea sa temporală l-a ferit de gloanțele lunetiștilor și mitraliorilor, căci încercarea relativ nereușită a unei mașini a timpului îi indusese reflexe pretimpurii, matrixiene (oricum, era vizibil că vorbește cu vreo câteva secunde bune înainte de a gândi). Mașina, reclamată ca furată, însă nedeclarat vândută americanilor se pare că a salvat omenirea de la întâia sa invenție potențial genocidică *en ensemble*.

Nu mai mare ca un diplomat, aparent inofensivul *Muzantic*, conținea un scanner ocular, un minicomputer, soft-ul aferent și o manetă demontabilă.

Eu conectasem scannerul, tastasem *Erato* 16 și-mi dăduse:

pe păr ți-am pus un nufăr, / pe frunte, frunze de măslin, / pe sprâncene flori
albe, de câmp. / pe ochii tăi negri n-am pus nimic. // pe buze ți-am pus
trandafiri fără spini / și te-am rugat, / “Taci! E un descânt...” // pe gât o
ghirlandă / cu garoafe și frunze de nuc / și sânii i-am înconjurat / cu
busuioc. / pe tors și pe coapse, / flori de portocal, / iar genunchii i-am prins
/ în magnolii și sămburi de rodii // sub tălpi ți-am pus toporași / ca mersul
tău să se odihnească / și liniștea să-ți fie parfumată...

La *Urania* Albastru 2 îmi afișase:

hău negru toate le-nfășoară, / unele-adânc în moarte / sunt ascunse, / iar
calea înspre ele / e plină de nimic

Rezultatele erau unice, funcție de datele și apetențele individului.
Tastând tot *Urania* Albastru 2 unui amic îi crease:

corzi nevăzute / ori formule îmbinate perfect / nu-l pot cuprinde încă... /
într-o buclă nesfârșită / de furii neînălțuite / urzește câte-o clipă-n care, /
din haosul ce vine / să rămâie doar un fir.

Pe *Eutherpe* 117 venise o muzică divină, care sfărmasă continuumul
spațio-temporal în mii de bucăți enyace, interconectându-le și
intermodelându-le în stări, amintiri, viziuni și fantezme extatice...

Problema a apărut însă în sectorul *Clio*.

Aici alegeai combinație de 3-4 *puncte condiționale*, spre exemplu: ***Ce s-ar fi întâmplat dacă:*** *Enola Gay* s-ar fi prăbușit înainte de lansarea bombei atomice, Otto von Bismarck s-ar fi înecat la 11 ani în lacul Schönhausen și Falcon Scott ar fi atins Polul Sud înaintea lui Amundsen, conectai scannerul ocular, reglai coordonatele și pentru câteva ceasuri o *realitate hologramatică complementară* te învăluia, aducându-ți răspunsurile.

Puteai să întrevezi o lume mirifică dacă alegeai ca împărații romani din secolul IV să nu fi impus ca unică religie oficială creștinismul sau ca Europa să nu fi fost lovită de ciumă de trei, ci de zece ori! Pentru o lume perfectă însă, trebuia să optezi ca mayașii să-i fi oprit pe tolteci în secolul X, Wat Tyler să-l fi ucis pe Richard al II-lea, Taiwanul să-și fi păstrat independența, iar Burgoyne să-l fi învins pe Gates la Saratoga.

Voi ai să vezi cum ar fi împărțit aliații Europa dacă ar fi capturat podurile olandeze sau Stauffenberg ar fi reușit atentatul împotriva lui Hitler? Cum ar fi arătat lumea fără bolșevici, dacă Denikin ar fi câștigat bătălia de la Orel? Nimic mai simplu! Trăgeai de manetă și apăreau *proiecțiile transcripționate în real*.

Poate că totul ar fi dus doar la prăbușirea canalelor comerciale și a divertismentului de calitate îndoielnică, asta dacă nu le-ar fi testat și agenți specializați de la N.S.A...

Două baterii de *muzanticuri* băgate pe *Clio*, *criza rachetelor din Cuba*, galben-van Gogh au dus la masive *deplieri temporale*. În cursul experimentului, președintele american aflat în Coreea de Nord la o conferință de presă tot apărea și dispărea ca la circ!... La un moment dat, în locul lui a apărut chiar un alt individ care vorbea nervos în germană... Oricum... nu e prea clar ce s-a mai întâmplat și nici dacă într-o realitate alternativă al III-lea război mondial a avut sau nu loc...Turbulențele istoriale care erau să schimbe lumea din temelii (sau o schimbaseră deja...) au fost șterse cu totul – cel puțin așa se crede – prin intermediul producției haniakiene furate...

Când a anunțat că mai are puțin și definitivează un *dezamorsor nuclear de joasă conturbație fonică*, nici nu l-au mai întrebat ce face! I-au distrus și planuri și tot, i-au retras cetățenia de onoare oferită de orașul Zalău și i-au **interzis** să mai născocască ceva!

Sictirit, o vreme a lucrat la tratatul de psihologie aplicată, "*Descrăcănarea prăpastiei dintre iubii care se ceartă des*", din care am citit câteva pagini, dar n-am înțeles nimic. Formulele trigonometrice scrise în

pentametrul iambic ridicau anumite dificultăți psihologilor de ocazie, necunosători ai dialectului catalan.

Ca asistent șef, ce nu mai promisem leafa de două luni, m-a îngrijorat starea lui decrepită.

– Măi, Zweistein, l-am luat eu într-o după-masă, ce se întâmplă cu tine?

Dintr-un colț de laborator, Daniel Haniak mi-a zâmbit într-o doară:

– Bă, guștere, mă gândesc să mă las!...

– *Maitre*, nu se poate!... am dat-o-ntr-a doua plural: Invențiile pe care le-ați mai putea... inventa... Lumea, în general...

Aproape că îmi venea să plâng!... Adio rata pe septembrie la submarin!

– Nu, mă! De psihologia asta! E o pseudoștiință pentru ratați și frigide!

– Uf! am răsuflat ușurat. Pentru câteva clipe mă gândisem că... am în față un mare geniu autodoborât...

- Stai liniștit! și-mi arată într-un sertar un dispozitiv cilindric ascuns într-un morman de șurubelnițe și cutii de vaselină. ANTILUMEA! Și ochii îi prinseră a sclipi într-un joc debil jucăuș.

– Așa se cheamă... chestia?

– Nuu!... Acolo duce! E un transportor individual de rezonanță leptică...

Ca de obicei, nu l-am mai ascultat. L-am atins.

– Antilumea!... Vid? Antimaterie? Lume inversată?

– Nu! Nu-i așa simplu! Nu-i vorba nici de antimaterie, nici de vreo inversare totală. Să nu crezi că acolo excrementele se mănâncă, cei buni de-aici acolo-s răi, și invers, cei răi aici acolo-s îngeri! *Antichtonul* este cu mult peste orice ți-ai închipui! Destinația va fi cumva într-o breșă dincolo de oniric. Călătoria, deși cred că va fi însoțită de niște tulburări psihosomatice minore, va fi una revoluționară pentru...

Știindu-i slăbiciunea, l-am întrerupt:

– Vezi că ți-am adus o pungă cu tomate! și l-am îndrumat forțat spre cumpărăturile din biroul meu de vis-à-vis.

Am închis bine ușa după el, mi-am clătit nițel mâinile și am cuplat golatérul șaterrat la una din fantele cilindrului ce părea că de-abia așteaptă asta. Siguranțele au început să pâlâie simetric și în vârf s-a deschis ca un fel de borcan. Circumspect, i-am atins marginea... Se simțea o puternică forță de aspirație elicoidală. Mi-am luat inima-n dinți și am pus palma pe gura recipientului-pâlnie.

M-am trezit pe o plajă concav-inversă, vernil cu galben granulat, lângă o moluscă portocalie gigant. În depărtare-sus se aude un muget plăcut. Las niște urme, de nici nu vreau să-mi închipui cum arăt!...

– Îți place vara? aud ca o melodie dinspre moluscă.

– Nu există anotimpuri! Există doar soare, cer și imaginație! Și zâmbesc... cred... Am vocea ca un imn triumfal zaharos cu mici rugozități.

– Nu știu ce vorbești! revine melodia moluștei. Eu întrebam de vară-meă.

Mă uit deodată cu dragoste la ghemul spinos vinețiu care-mi întinde niște liane tăioase.

– Ți-am adus un cotor! Ia uite cum îl mănânc!

Patru rădăcini solzoase planează înspre asfințit.

Sunt ferugienii, bonții, asalii și pitușii care vin la întrunirea nocturnă a Zonei, găzduită de pământul Katal.

Un vânt aspru dulceag îmi trece printre perii gâtului lung, prea lung parcă...

Cad într-o letargie călduț-rozalie, legănat de niște lațe ușor înțepătoare.

Este altfel și bine! Tot la umbră, niște saioloți acrișori crânțane ca niște sâmburi mari.

Deodată, dintr-un tunel empireumatic deschis în stânga pieziș apare o extensie mecanică quadridentică și simt cum cocoșa dorsală îmi este smulsă cu putere!

Când m-am trezit, răceala cătușei îmi apăsa gamba... îmi prinseseră urma lăsată de transferul cinetic al trachierei ranforsate pe fluierul oblu cu branker.

În lumina slabă a încăperii soioase am distins niște granguri.

– Domnule Babek!

– Spuneți-mi simplu, Aeneus! am înșirat eu împăciuitor un rest de rânjet.

– Fie!...Aparatul era ilegal, prin urmare, folosirea lui ILEGALĂ! Din cauza sinesteziei inextricabile care a acompaniat transpunerea în...

Eram prea confuz ca să mă cert sau să fac asociații argumentative... Îmi verificaseră contul, facturile și mă acuzau și de fraudă și de încasarea nejustificată! a unor sporuri de pericolozitate.

După ce au plecat, m-am uitat în oglindă și am spart-o. Îmi rămăsese o față vișiniu-buhăită, de constipat și în gură îmi mai persista încă un gust metalic de stronțiu dat prin ceară...

În scurt timp am observat că mă umflu cam doi centimetri pe oră... Și mi-e o foame de înnebunesc!

Am mâncat chiuveța și linoleumul. Am cerut un cuțit și, până s-ajung să tai din gratii, l-am înghițit pe nerăsuflăte. Și foile astea lăsate pentru declarație îmi fac cu ochiul!

Am dat cu pumnul în perete și o gaură s-a căscat spre cealaltă celulă.

– Ce faci, bă?!

Era unul Lipyn, anchetat pentru spionaj economic.

– Astup-o, că după aia o-ncurci!

Nu mai este nevoie. S-au crăpat toți pereții din cauza noilor mele dimensiuni! Am ajuns cu ce-ar trebui să-mi fie cap undeva pe la etajul doi.

Sediul închisorii e demult sub mine și beneficiaz de o panoramă extraordinară a orașului. Cu cei de la sol țin legătura prin piloții elicopterelor care vâjâie pe lângă mine zi și noapte... E destul de interesant, cu excepția evacuărilor pe care le-am generat.

Cam la o săptămână am revenit instantaneu la proporțiile normale și am avut puțința unui alt punct de vedere: orașul detenției mele era distrus, stâlcit și adâncit, oamenii mă priveau îngroziți. M-am cutremurat, dar am și răsuflat ușurat... pentru o clipă!

Apoi... m-am expandat exponențial...

Cercetătorii spun că Pământul descentrat va devia încet-încet de pe orbită. Ar fi apelat la Haniak, dar am înțeles că i-a zburat juma' de creier când m-a recuperat din antichton. Resemnați, ei estimează că mă voi apropia de Soare și se va produce o *reacție citrinică*. Vor urma alte sisteme, galaxii, roiuri de galaxii, până când... nu știu!

Dar eu știu! Până la capătul Eternității! Apoi Mă voi împrăștia în infinit, în miriade de conștiințe primare, reluând ciclul, din nou!

... Și toate astea, pentru că la cei cinci anișori, Daniel Haniak a primit un robot de jucărie furat de tatăl său maniaco-depresiv.

Da. Acum sunt sigur!

mai-iunie 2008

antologie lirică VR

MARIANA FILIMON

Mov

Poți adora un fluture rătăcitor
movul tufei de liliac
face previzibilul mai suportabil

aceleași date
supuse unui creier înmiresmat
ca și cum ai veghea
în aceeași grădină
din slăvitele lui închipuiri norul va
mușca liniștit
cu tandrețe aproape din
pielea ta gânditoare

Neliniștite obiecte

E același decor pe care îl știu
uneori însă frica se ascunde
prin colțuri
neliniștite obiecte
își aduc mai departe poverile
o coajă de frig strălucește
precum diamantul

cu degete încărunțite
ating un tablou
din el izbucnește povestea

pură imaginea
rămâne în urmă

Dehizări

Diminețile se aprind
în ecuații sonore
parcă s-ar prăvăli în auz
toată zăpada aurie
descompusă în infinite particule
urmează o zi cu momentele
înlănțuite
un inedit naufragiu în sine
parcă ceva am uitat
parcă mâna a vrut să atingă
ceva
ce s-a lovit de pereți nevăzuți
cât de frumos știu să tacă
aceste amprente
când nu le mai poți desluși

Fulgurații

în albul cețos
al zilei de vară
mă reculeg lângă paltin

umbra se dăruie toată
ca o spaimă a trecerii
ca un miracol al îmbătrânirii

aș vrea să-i vorbesc
dar timpul se scurge
mai mut decât noaptea
ce pândește în oraș
încă o dată mă cuprinde
tăcerea
și simt
că în curând pe amândoi
ne va lovi secunda albastră

SIMONA DĂNILĂ

Un discurs pe vârful grămezii de gunoi

Trebuie să ne băgăm din ce în ce mai mulți sub țară, să nu se dărâme, să-i
ținem ca pe tavă pe cei care, cu glasul lor de carne, cer zile grase și nopți
Mătăhăloase. Sudul îndeamnă mereu la revoluție – e doar presiunea romantismului
artizanal al hulitorilor de Tarabostes. Atâtea adevăruri freatice creează

o structură glacială

Pe care pătura de jos încremenește. Hoții cerești au reușit să fure

toate pietrele prețioase

De pe curcubeu, o palidă fundă fumurie anunță sfârșitul ploii, toate sufletele fabrică
Mătase cenușie pentru aristocrație, pe bandă de calc lila anotimpul

intră în sufragerie,

Catifelează simțurile, mai ales femeile vor o răscoală în carul cu fân unde acul

Busolei se simte între miresme stăpân, stăpân fosforescent, zgârie bezna

pe capul negru,

Alunecos, capul pe care îngerii nu rezistă nici o secundă, izvor de singurătate

Rotundă. Idolul cu litere se cere tămâiat la fiecare început de frază

altfel nu mai înaintează

Nu mai răsădește în șir butași cântători care prind rădăcini gădilătoare în reveneala
Creierului mare. Glorie spiritului meschin care face teci pentru fiecare spin-războiul
Celor două roze se închide în ore minuscule înfășurate-n patrafire, șoarecii sfinți
Rod istoria, o trag ușurel din morminte risipind perle din împletituri

putrezite. Trebuie

Să ne băgăm din ce în ce mai mulți sub țară ca să ținem frâiele mucegăite. Scoatem
Tinerete stricată din calendar, prin galerii se rătăcesc rudele coborâtoare,

sub scoarța

Groasă a arborelui genealogic fluturii depun secunde fluturătoare, ce inutil e orice

Efort logic, ochiul e doar un nodul geologic, nici o pârghie nu se mișcă,

vântul schimbării

A secat, trebuie să ne băgăm din ce în ce mai mulți sub pat pentru ca somnul să

Dureze, să nu deraieze, să nu ne curenteze când atingem veșnicia,

Doamne poate ai un

Lapsus, ai uitat cum se numește țara asta? (rimează)

Tablou static

Se duce la fund – atât e de grea poezia mea, rupe raze care stau treze noaptea
 Ca să țină în brațe imaginea ta, surpă în cădere plafoane de ceară și miere:
 Distruge căsuța de vară în care ne-am uitat dublurile de fân uscat pline
 de gângăanii verzui
 În care tăcerea a scos pui. Pe fusele orare numai lână: lână de Londra, lână de Paris
 Pe cărări atât de moi orele ne-nping spre paradis, pasul riscă mereu să se-nfunde în
 Coama stufoasă a vreunei secunde. Începe să ne crească mușchi pe partea umbrită
 Nordul ocult în structurile copilăriei se aprinde și orientarea devine
 posibilă fără momeală
 Doar urmând ființa vegetală ce înaintează prin clorofilă până în locul unde copacul
 Se transformă-n filă, filă ce păstrează pe dos o abraziune în care
 gândurile, adâncindu-se,
 Devin motiv de eroziune. Și iarăși poezia mea rămâne grea, fecundată de
 Un monstru submarin căzut târziu din tărie,
 Pârguit în chilie lichidă, între icoane
 Acvatice cu fond ultramarin în care sfinți solzoși, putred de bărboși,
 se-nchină la firul
 Muced de lumină rămas de la facerea lumii-ntre alge: vorbe de apă,
 vorbe stătătoare
 Pe care ideea plutește fantomatic cu toate pânzele întinse, aproape păgâni,
 aproape umani,
 Sfinții ăștia au suflute de marinari și comorile la care râvnesc, deși au nume latinesc
 Se-ntrupează aurifer în cranii de piatră. Zăcămintele, iată, sunt morminte sacre.
 Trece vara, fuge porumbul-poezia mea rămâne ca plumbul,
 fuge grâul spre pâine, fug
 Strugurii spre vin, m-ating în treacăt zdrențuindu-mă puțin, dimineața fuge pe tavan
 Noaptea fuge pe acoperiș, veacul se scutură de mine pe furiș, ora trei
 dupăamiaza o bat în
 Cui, între mușcate, ceasul plânge ca un văduv: ai murit,
 Singurătate?

O punte minerală

Ea poartă cravată neagră, grosolană, gâtul vegetal se prelungește strâmb în apă
 Pe-o axă frântă de cristal, fusta se desface și se strânge-capriciu de umbrelă ursuză
 Care visează să devină prin exercițiu ritmic meduză. Pantofii dezorientați
 Prin nisipul lunar au pierdut legătura cu tălpile verzi, pașii ieșiți din
 sistemul binar sunt
 Duși de unde peste tot și niciunde. Mă odihnesc în ea ca-ntr-o husă de catifea,

Fraiera asta te-a iubit enorm, i-au rămas pe dinăuntru declarații vestejite
care nu mă lasă
Să dorm. Cămașa albă intersectează un câmp de nuferi înfiorați, căci fiecare e
Prelungirea imaculată a bunilor frați din adânc, a năzdrăvanilor care n-au apucat
Să se dea cu mine pe derdelușul anilor. Serafica musafiră încă mai cântă, cântec
Intern, globular, în sufrageria tapetată cu lintiță, la pianul de os
al unui vechi locatar,
Abia îmi mențin echilibrul pe meridianul ăsta fugar, noroc că
ea mă ține strâns cu mușchii
Ei albaștri. Alunecăm pe străzi embrionare, vizităm altare decapotate,
ea în calitate de
Sfântă, eu din inerție căci în capul meu moale credința e o sinergie. Înămată la
Jugul crepuscular al somnului ea ară nesfârșirea de rubin
dinaintea Domnului. Trecem în
Alt secol, cu alai de raci, carnea nu contează dacă ești dibaci, dacă ești teribil,
dacă ești
Fidel, doar vegetația ne mai posedă nițel, legănător, tu n-ai știut, nenorocitele, s-o
Dansezi atât de ușor, acordeoane-ndepărtate împing anotimpul înțepenit în valuri
Părul ei se ondulează lent, în sala de bal reverberează eternul prezent, valsăm cu
Încetinitorul pe sub arcadele de smarald, ea în calitate de zânăfluidă, eu în calitate
De herald care vestește apariția scânteietoare a unui pește-minte necoaptă,
par doar un
Defect de structură în splendida ei osatură dar nici nu poate fi vorba de trădare:
între noi s-a sudat definitiv
O punte minerală.

Cereale

Simt, da cum se-ntărește clipa pe mine, plină de boabe uscate ajung noaptea-n pat,
Închipuiți-vă ce hal de odihnă răsucită pe paiul trupului culcat, închipuiți-vă
Ce adâncă e legătura cu grâul și porumbul când, nemaiputând să sufere,
carnea cade ca
Plumbul, când, surpându-se mușuroiul, se prăbușește din ceru-i verde păpușoiul
Rânjind ca să creadă ceilalți păpușoi că ce bine și plăcut e-n noroiul de apoi. Și
Închipuiți-vă cum se nasc ideile-n lapte și cum se-adună-n spic dureros ca să
Formeze o coloană a minții pe care vântul o leagănă aplecând-o
uneori până jos. Frica de
Moară, seara, când în liniștea de rubin ce paralizează-ntregul lan se vede umbra
Marelui țaran. În stratul câinelui cu toții am îngropat câte-un os ca să ne fie la
Bătrânețe de folos—fusesse doar un os de apă din care lacrimile izvorând arginteză
Crezul și umflă dulce și perlat orezul. Bătrânii mei colo-n tulpini mai mișcă-fost-au
Ei bătrâni de hrișcă, soi tare,vechi de tinerețe printre ființele-astea mogâldețe care

La tot pasul sună, muzică bună, limbajul lor redus, pieptul adâncit
de lingoare pe sub
Secerătoare. Și după aceea, noaptea, voal după voal pe biserici, pe case, pe toate
Corpurile zidite ei le-ncheie lung cu grăunțe strălucitoare. Atâta răbdare! Răbdare
Nocturnă a celor fără memorie. Înotând prin ciulini, lăsând agățată
câte o dupăamiază
Întregă cu membrana de aur sfâșiată, cu orele pulsând la vedere, ouă de miere în
Peliță de vară. Goniți fiind de-acasă lasă-n urmă șiruri de mărgele-ziua de mâine
Stă mândră pe un pedestal de pâine. Semnele coapte pe toate le
vom mânca și-apoi ei
Vor trebui să se-ntoarcă prin noi, echilibrul dintre august și
septembrie va fi amenințat,
N-o să înțelegem niciodată de ce Supraomul înălțat pe cruce cu zdrențele fâlfâitoare e
O Sperietoare.

TOEA MUREȘAN

La prieteni

Azi nu suntem acasă,
Dar vino pe la noi. Ce-am pus pe masă
O să mâncăm. E ceapă ce-ți face gura apă. Lasă
Să cadă-ncet în tine.

Nu, nu mănânc nimic,
Că pierd un fir de vorbă și nu pot să mai zic
Ce-am vrut să spun aseară:
Că vreau să mă ridic.

Soldat

Pe ceafă urma neagră de bocanc,
Pe spate-n rând șenilele de tanc,
Pe coapse baionetele de zinc
Și-n cârca ranița cu verbul think.

Pe creier mușcătura de pendulă,
Pe buze șiroind a mării hulă,
Pe țâțe cabaretul berlinez
Și parcă-s mort și parcă nu visez.

Pe deget câte-o umbră fumigenă,
Pe mână urme negre de cangrenă,
Pe sfârcuri câte-o zi din calendar
Și-n gură amăgirea din pahar.

Și dacă am fost ceva și nu mai sunt,
Și dacă m-am prostit și sunt pământ
Și dacă n-am știut ce să mai zic,
Am devenit nisip și sunt nimic.

Sandala

Să vreau a fi sandala lui Dumnezeu
Și tălpile Lui mi-ar atinge spatele,
Ochii Lui mi-ar urmări fiecare mișcare,
Ghicind-o mereu, mereu.

Capul meu ar fi întotdeauna plecat,
Măinile mele ar căuta în jos ceva
Și secundele s-ar adăpa fără-ncetare
Din oceanul de nisip
Copiii în strigătele lor m-ar chema înapoi,
Cu liniște m-aș uita
Și toate focurile s-ar stinge.
În jurul lor, podoabe de timp făcute scrum,
Fără niciun rost
Le spulberă vântul.

Sărut

Sunt plapumă ce molcom mă vălătuesc de la culoare,
Albastrul la alb se leapădă olivului și galbenului,
Melodie libidinoasă, limpede a limbilor molatece de plutire.
Alungă-mi gândul și glasul, alintul cald al lenei,
Leapădă-mi limba,
Lentoare a lămpii solare care alunecă lasciv pe lut.

Postmodernism

Octombrie, și ploua.
Cerule și-a smuls de pe obraz bucăți de rouă
Și bate, rece puls, în rate, darabana pe șosea.

Mi-e agățată mintea de veioză
Când mă afund în ikebana și nevroză
Și nu mai vreau să zmângălesc. Cum mă privea
Țigara dintre arătător și mijlociu
Îmi arăta că iarăși se făcuse prea târziu
Și-acuma da, mă întâlnesc cu tot ce scriu...

M-am săturat de-un logos fustangiu!

C, z, r, t, g – consoanele.

Vocala mă privea

În gura mea, în sinea mea, în mintea ta,

Iar rima, cu aspectu-i de bășină,

Deodată mă transformă în cretină.

Octombrie, și plouă.

Mă întorc la starea realității din brichetă,

Aș vrea cu vorba mea să fiu cochetă

Și-nșir un vers de pus la toaletă.

(Postmodernism, sofism turbat al firii,

N-aduci nicio culoare omenirii!)

Printre dulcetuți din reclame, în televizor, un nou avânt :

Triaj.

Rimează cu bagaj, dresaj, curaj.

Să mă fi troscănit de tot ?

«Garaj al simțurilor.»

Ăsta-i trăirism! Am început să fac abuz de simbolism.

Poa' să existe frate-n asta poezie ?

Sau tot ce scriu vorbește din prostie ?

Sau tot ce simt e-o mare bălărie,

O bătălie vie, gelozie, pledoarie,

Apoplexie pusă pe hârtie ?

Octombrie, și plouă. Câte-un val

Mi-aruncă gânduri dezlânate la canal.

Până să cad împrăștiată în banal

Mai bine să mă duceți la spital.

Tot căutând în cruda-mi impotență

Sămânța care duce la esență

Am semănat prin pagini doar demență.

Măi fraților, mă duceți la Urgență ?

note din lăuntru

G. PIENESCU

INTERMEZZO (I)

Supunându-mă unui vechi obicei din fire – deci fără lecuire – am dat „Notele din lăuntru”, tipărite până acum în trei numere (6-7 și 8/2008) ale revistei *Viața Românească*, spre recitare (le mai citise o dată în dactilogramă) unui vechi amic, prețuit de îndoielile mele pentru (îndeosebi) două calități: un acut spirit critic și o desăvârșită sinceritate, necruțătoare, în exprimarea lui. Opinia sa (pe scurt): „Notele” nu sînt *scrise* (cum ar fi dorit și se aștepta să fie, mai ales după transcrierea lor) și par nutrite de ură. Fiind de acord cu calitățile presupuse și măgulitoare ale posibilităților totuși mărginite ale creioanelor mele (de unde nu-i, nici Dumnezeu nu cere), nu-i împărtășesc impresia că „Notele” ar fi nutrite de ură. Pentru simplul motiv că nu am fost și nu sunt în stare să trăiesc sentimentul urii, că nu pot urî. E o inferioritate subiectivă, o recunosc și o accept. Mărturisesc însă că „Notele” tipărite până acum mi le-am dictat cu aversiune, cu scârbă, cu dispreț (adeseori) și cu mânie (uneori). Cu aversiunea, disprețul și mânia acumulate în ultimii doi ani de studii universitare, 1948-1950. Dar nu numai. Ci și, treptat, în multe din zilele celor 18 ani viețuiți ca redactor în E.S.P.L.A., E.P.L. Și în editura „Minerva”. În multe din zilele celor 18 ani, când am răbdat în tăcere terorismul psihologic al hărțuielilor, al șicanelor, al suspiciunilor, al ofenselor și al denigrărilor unor mizerabili, nuli și neaveniți în meseria de editor, a căror prezență în preajma mea și a colegilor mei profesioniști o justifica mai cu seamă calitatea lor de politrucii. O tăcere prudentă, menită să atenueze gravitatea consecințelor oricând posibile ale „păcatului” originii mele sociale „nesănătoase”, înscris în „dosarul de cadre”, și „teama de ziua de mâine”, sub amenințarea căroră îmi era adeseori greu să-mi mențin echilibrul psihic necesar travaliului redacțional.

Pentru că afirmația de mai sus ar putea să li se pară, celor ce nu au trăit în România la mijlocul secolului trecut și în anii imediat următori, formală sau o simplă defulare spontană neîntemeiată, voi prezenta în acest „Intermezzo” câteva din temeiurile ei cele mai semnificative. Unele s-ar putea să pară ridicule, așa cum au și fost, sau cum le-au făcut să pară trecerea și schimbarea vremurilor și a înțelesurilor. Regret că prezența lor în memorie îmi

încenușază amintirea zilelor de luminoasă colegialitate petrecute alături de Milo Petroveanu, Mariana Brâncuș, Radu Albala, Andrei Rusu, Margareta Feraru, Georgeta Rădulescu-Dulgheru ș.a.

Transferarea mea în ianuarie 1952, de la Direcția Generală a Editurilor, Poligrafiei și Difuzării cărții (E.P.D.), nu a fost urmată imediat, așa cum speram, de încorporarea în colectivul redacției Valorificarea Moștenirii Literare (V.M.L.), redacție ce se ocupa pe-atunci de pregătirea edițiilor de „opere alese”, ce apăreau în colecțiile „Biblioteca pentru toți” și ”Clasicii români”. Denumirea redacției, aparent neutră, exprima discret, în fond, principiul ideologic jdanovist al preluării critice, selective, marxist-leniniste a literaturii din trecut, cu texte ciopârțite pe ici, pe colo, de cenzură și adunate în culegeri menite să sugereze, mai mult sau mai puțin, tendențiozitatea progresistă a mai tuturor scriitorilor. Bineînțeles că toate culegerile erau prefațate și că autorii prefețelor trebuiau să evidențieze această tendențiozitate.

Deci nu am fost inclus, imediat după transferare, în redacția V.M.L., Al.I.Ștefănescu, girant, în 1952, al postului de director al E.S.P.L.A., cerându-mi, mai întâi, să mă ocup de secretariatul general de redacție, funcție birocratică pentru care nu aveam nici aptitudini și nici studiile (juridice) necesare, iar apoi trimițându-mă redactor la sectorul de literatură universală. Abia după acest zigzag, cu o durată de șase-șapte luni, am reușit să intru în redacția V.M.L.

Insistența mea de a fi încorporat în colectivul V.M.L. era susținută de două scopuri. Primul: ameliorarea travaliului filologic al redactorilor și, totodată, printr-o îndrumare perseverentă, dublată și susținută de un riguros control al calității textelor predate redacției, ameliorarea travaliului îngrijitorilor de ediții, prin respectarea riguroasă a normei textologice clasice: transcrierea critică a textelor de editat, conform regulilor stabilite pe baza analizei filologice a edițiilor preoriginale și originale, confruntate între ele și cu manuscrisele autografe, integral sau prin sondaje ample. Introducerea și respectarea acestei norme cu strictețe se impunea, întrucât, în timpul studiilor universitare, cercetând câteva texte de literatură clasică română, necesare pentru lucrări de seminar și pentru pregătirea examenelor, remarcasem că mulți așa-zisi editori nu erau nici măcar niște amatori boemi ai meseriei. Odată cu încorporarea mea în redacția V.M.L., pentru ca observațiile făcute în ședințele de lucru, conduse de Milo Petroveanu, să nu fie socotite formale, superficiale, am supus unei analize critice filologice câteva cărți de literatură clasică română, apărute sub siglele unor edituri de stat, între 1948 și 1953 (Vezi *Limba română*, an. II, nr. 2, martie-aprilie 1954, pp. 28-43). Concluzia analizei: îngrijitorii edițiilor se complăceau, majoritatea, într-o totală harababură antitextologică, pe care noi, membrii redacției V.M.L., trebuia s-o împiedecăm de a se manifesta în edițiile ce urmau să apară sub supravegherea noastră.

Cel de al doilea scop, urmărit tiptil, odată cu creșterea exigențelor în pregătirea și supravegherea calității edițiilor, era lansarea, în viitorul apropiat, a unei colecții academice de opere complete, cu texte integrale, neciopârțite de cenzură. Deci intenționam ca redacția V.M.L să continue, după o lungă întrerupere, inițiativa editurii “Cultura națională”, preluată de către Editura Fundației Regele Carol II, însă cu multe nepotriviri între ceea ce și cum ar fi trebuit să fie și ceea ce s-a putut a fi. Concomitent, dar mult mai tiptil, prin lansarea colecției academice de opere complete (deci cu variante, note și comentarii) urmăream să demonstrăm discret cercetătorilor și cititorilor că înainte de 1938 și chiar și până în 1948, sub cenzura regimului monarhic autoritar al regelui Carol al II-lea și sub cenzura regimului antonescian, scriitorii români erau mai mult sau mai puțin liberi să scrie despre ce și cum voiau, neîndrumați și neproboziți ideologic și politic la tot cuvântul.

„Momentul istoric” era cel din anii 1953-1956. Muriseră, în URSS, „genialul corifeu al științelor”, „părintele popoarelor”, Iosif Vissarionovici Stalin și torționarul său de încredere, Lavrenti Beria, puterea o luase, la Kremlin, cam cu otuzbirul, N.S.Hrușciiov, care se împăcase cu “călăul popoarelor Jugoslaviei”, Iosif Broz Tito, caricaturizat de Eugen Taru, cu numai trei ani în urmă, pe niște panouri uriașe, ținând în mână un satâr însângerat. Dispăruse din E.S.P.L.A. în 1954, “fostul cadavru” al ultimului (așa credeam) director dogmatic stalinist, A.Toma, prăjit în zvârcolirile proprie-i ideologii, la Crematoriul Cenușa. Tot pe-atunci, începuseră să vină dinspre URSS, unde se prepara ciorba ideologică a partidelor prosovietice din statele “lagărului socialismului și al păcii”, ale Tratatului de la Varșovia, zvonuri scrise despre niște rețete adecvate intențiilor mele de a publica ediții academice de opere complete, cu texte integrale, neciopârțite de cenzură. La câteva din aceste zvonuri făcusem aluzii în notele bibliografice din articolul apărut în *Limba română*. Paralel, ceea ce se numea la ei – și se va numi apoi și la noi – „dezghețul”, după “înghețul” în dogmele stalinismului, mi se părea a fi o realitate, mai ales după înscăunarea, în 1954, ca director al E.S.P.L.A., a lui Petru Dumitriu. Am scris “mi se părea”, pentru că, dorind foarte mult continuarea corectă a inițiativei editurii “Cultura națională” (vezi I.L. Caragiale, *Opere*, ediție începută în 1930, sub îngrijirea lui Paul Zarifopol, continuată, în 1939, de Șerban Cioculescu, la Editura Fundației Regele Carol II), și fiind lipsit de informație politică, nu am înțeles că „dezghețul” dogmelor staliniste în URSS precede transformarea lor, la noi, în dogme dejiste. Singurii care au încercat să mă avertizeze asupra erorii politice pe care o comiteam, insistând în ideea editării operelor complete, cu texte integrale, în formele lor autentice, au fost Milo Petroveanu și Paul Georgescu. Probabil că bine informați, datorită unor surse specifice, ei au încercat să-mi explice că pledoariile mele, din ce în ce mai insistente, pentru tipărirea integrală a textelor clasice îmi periclitează funcția de redactor.

Plecând, într-o zi, împreună, din strada Orlando, spre locuințele noastre, am luat-o pe Calea Victoriei. Ajungând în dreptul cofetăriei-cafenea „Nestor” – situată, pe-atunci, în locul actualului hotel „București” –, Milo Petroveanu și Paul Georgescu m-au invitat să bem împreună o cafea. Am acceptat, le-am mulțumit, am intrat în ”locantă” și am urcat la etaj, la „cafenea”. Așezându-ne la o masă, am continuat discuția începută la editură, pe aceeași temă, a edițiilor academice de opere complete, cu texte integrale, neciuntite de cenzură. Ca și până atunci, Petroveanu a încercat să mă convingă, cu argumente logice, dar ale căror premise și desfășurări erau incomplete, cu omisiuni de cuvinte, de propoziții, pe care timpurile ne învățaseră că e mai bine să le voalăm, ori chiar să le evităm. Deci, autocenzurate, neconvingătoare. Eu susținându-mi cu fermitate punctul de vedere, la un moment dat Paul Georgescu m-a interupt, întrebându-mă nitam-nisam:

– Știi ce-a pățit Ițic, vrând să afle ce i-a spus exact Jehovah lui Moisi, când s-au întâlnit pe muntele Sinai?

– Nu știu – am răspuns – și nici nu mă interesează.

– Ba o să te intereseze, pentru că și el făcea întocmai ca tine, o ținea una și bună că vrea să știe exact ce i-a spus Jehovah lui Moisi.

– Ei, și ce-a pățit? – l-am întrebat, cam iritat de încercarea lui de-a întrerupe dialogul cu o anecdotă esopică.

– L-a enervat pe rabinul de lângă el, care știa că nu e voie să știe tot omul ce i-a spus Jehovah lui Moisi. Și rabinul acela i-a șoptit unuia puternic de lângă el: „Aruncă-l!”. Și puternicul acela l-a luat pe Ițic în brațe și l-a aruncat în balta din Iad.

– Ei și?

– Ei și, în baltă Ițic a continuat să se agite, dând din mâini și strigând că vrea să știe ce i-a spus Jehovah lui Moisi. Ștrul, care era și el în baltă, lângă Ițic, i-a spus: „Potolește-te, Ițic! Tu nu vezi câte capete sunt împrejur și că plutim toți într-un c.... care ne-ajunge până la bărbie? Nu mai fă valuri, că ne intră-n gură.”

Fabula spusă de Paul Georgescu nu mi-a displăcut, fără îndoială, am râs toți trei – de Ițic, bineînțeles, nu de mine – ne-am băut și al doilea rând de cafele și am plecat spre „cășile” noastre.

Imediat după înscăunarea lui, în 1954, ca director la E.S.P.L.A., Petru Dumitriu mi-a cerut să-i prezint proiectul și macheta colecțiilor academice de opere complete, machetă stabilită de neîntrecutul, regretatul grafician Petre Vulcănescu, precum și profilul-model al volumelor. Deci nu eram singur în speranța că este posibilă editarea textelor literaturii clasice române în formele lor integrale, autentice. Și-apoi, Petru Dumitriu – se știa – evolua în cercuri politice sus-puse, de vreme ce era partenerul de tenis al lui Ion Gheorghe Maurer. În consecință, am presupus – înșelându-mă încă o dată – că el era la curent cu „machiaverlăcurile” politice ale momentului și că susținerea

intențiilor mele editoriale avea, de astă dată, o acoperire politică. Încrederea mea a fost justificată nu numai de interesul directorului față de colecția academică de opere complete, dar și de câteva importante realizări: încheierea unui contract cu excelentul filolog I. Fischer pentru editarea operelor complete (în două volume) ale lui Grigore Alexandrescu și obținerea dreptului de colaborare cu editura a două personalități – profesorul P.P. Panaitescu și istoricul literar Șerban Cioculescu (ținute până atunci sub obroc de regimul pemeist) – fără de care era de neconceput editarea operelor lui Miron Costin și ale lui I.L. Caragiale. Alte două intervenții ale lui Petru Dumitriu pe lângă „foruri”, la începutul anului 1954, nu au avut succesul sperat. Primul insucces: ”forurile nu au admis ca noua colecție academică să poarte titlul de „opere complete”, ci l-au impus pe cel cenzorial de „opere”, implicând orice fel de selecție, inclusiv selecția ideologică. Al doilea insucces: nu i s-a acordat lui Șerban Cioculescu libertatea de a îngriji singur ediția I.L. Caragiale, *Opere*, „forurile” obligând editura să-l includă într-un colectiv, merit, evident, în intențiile lor, să-i verifice opiniile înscrise în note și comentarii. Condiția fiind indiscutabilă, dacă voiam să ni se permită colaborarea cu Șerban Cioculescu, a trebuit să alcătuim repede un colectiv convenabil tuturor părților implicate. Ca să evităm discuțiile zadarnice cu mai-marii decizionali, am hotărât să-l propunem „forurilor” ca șef al „colectivului Șerban Cioculescu”, pe profesorul și academicianul Alexandru Rosetti, cunoscut de Șerban Cioculescu din timpul colaborării sale la Editura Fundației Regele Carol II, și să completăm „colectivul” cu un foarte bun redactor al editurii, Andrei Rusu. Andrei Rusu neacceptând, din motive strict personale, onoarea de a face parte din „colectiv”, l-am înlocuit cu Liviu Călin, alt bun redactor al editurii, deși „înlocuirile” nu implică toate valorile personale. Ratificarea de către „foruri” a hotărârilor noastre și acceptarea lor *in spe* de către Șerban Cioculescu impunea ca ultim act solicitarea și obținerea acordului „șefului de colectiv”. Această sarcină mi-a revenit mie.

Bineînțeles că pentru a-i propune profesorului conducerea „colectivului Șerban Cioculescu”, l-am rugat, telefonic, să-mi acorde o întâlnire, propunându-i să stabilească însuși ziua, locul și ora întrevederii. În ziua și la ora stabilite de profesor, apăsam pe butonul soneriei de la locuința sa de pe strada Dionisie Lupu, unde stabilise el locul întâlnirii. Mi-a deschis și m-a pofțit înăuntru o femeie robustă, între două vârste, care, după aspectul ei și vestimentar, părea să fie menajeră. M-a invitat să iau loc pe un fotoliu în hol, spunându-mi:

– Domnul profesor vă roagă să-l așteptați, pentru că are puțină treabă.

Și, înainte de a ieși din hol, a precizat:

– Dar va veni imediat.

Imediatul a durat vreo zece-cinsprezece minute. După trecerea acestui spațiu de „timp academic”, am auzit deschizându-se o ușă. Ridicându-mă din fotoliu – pentru ca știam cine urma să intre –, m-am trezit față-n față nu cu

profesorul academician Alexandru Rosetti, ci cu Alexandru Rosetti pur și simplu, în carnația sa originală, oarecum rubensiană, albă-roze (aș îndrăzni să adaug, pentru a nuanța mai sugestiv aspectul), de odaliscă olandeză, acoperit de la mijloc până mult deasupra genunchilor de un *short* și cu labele picioarelor, și ele albe-roze, băgate în niște papuci de rafie. Astfel dezbrăcat, Alexandru Rosetti s-a așezat, cu obișnuita-i dezinvoltură, într-un fotoliu vizavi de redactorul editurii, îmbrăcat, acesta, pe cât se putea de protocolar în canicula ce ne copleșise.

– Te rog să mă ierți – mi-a zis Alexandru Rosetti, deschizând dialogul ce urma să fie despre ediția operelor lui I.L. Caragiale –, dar nu suport căldura asta fierbinte, dacă nu zac, de câteva ori pe zi, mai multe minute, în apă.

Am surâs. Nu cuvintelor lui, ci amintindu-mi de Ion Creangă și de polobocul lui cu apă, în care zăcea vara. Trecând peste amintirea livrescă, i-am motivat, în replică, pe scurt, pretextul vizitei mele, rugându-l să accepte conducerea colectivului de editare a operelor lui I.L. Caragiale.

– Și ce trebuie să fac eu ca șef al „colectivului Șerban Cioculescu”? – m-a întrebat cu o nuanță ironică în glas. Căci înțeleg că doar el e „colectivul” caragialian – a adăugat, punând, prin accent, între ghilimele cuvântul colectiv.

– Nimic altceva decât să asistați la eventualele discuții ale domnului Șerban Cioculescu cu Liviu Călin și cu Andrei Rusu, redactorul responsabil al ediției, și dacă vi se va părea necesar, să interveniți cu consiliu lingvistic.

– Și când va avea loc prima ședință a „colectivului Șerban Cioculescu”? m-a întrebat surâzând.

– Nu știu – am răspuns. Va stabili... colectivul și vă voi anunța telefonic.

I-am prezentat apoi, tot foarte pe scurt, o schiță a proiectului de ediție și profilul-model al unui volum, iar după aceea ne-am despărțit cu o strângere de mână și cu mulțumirile mele respectuoase, rostite în dreptul ușii pe care intrasem în casa lui.

În urma acestei vizite și-a acceptării de către Alexandru Rosetti a rolului de coordonator al „colectivului Șerban Cioculescu”, am putut încheia contractul pentru editarea operelor – bineînțeles că „alese” – ale lui I.L. Caragiale. Odată cu încheierea lui, i s-a luat editurii dreptul de a mai publica ediții academice din literatura clasică română. Este și motivul pentru care din ediția operelor lui Grigore Alexandrescu, proiectată, după cum am menționat, în două volume, nu am putut publica decât volumul întâi. Cum și de ce s-au întâmplat toate acestea și alte mizerii îmi voi aduce aminte în partea a doua și ultima din „Intermezzo”.

22 august 2008

RADU ALDULESCU

SCRIIND-CONTABILIZÂND METICULOS
MIȘCĂRILE MONSTRULUI

...Și pe fratele Augustin l-am cunoscut cu mult înainte de a-l cunoaște pe viu, din paginile presei culturale din anii '70 și '80. Amândoi trecusem pe acolo pe drumuri diferite, care abia în 2004 s-a întâmplat să se intersecteze și tot atunci i-am citit prima carte – *Meseria de a muri* (Ed. Calea Moșilor, 2001), cea de-a treia pe care a publicat-o. Am scris despre ea în suplimentul literar al unui ziar de provincie făcut de un fost securist cu veleități literare și de analist politic puse-n slujba foștilor care au devenit ce au fost și mai mult decât atât. Treceam pe atunci printr-o perioadă de declin difuz și straniu, în care parcă aș fi exersat cu osârdie respectiva meserie, pusă-n pagină de Dumitru Augustin Doman într-o proză confesivă cu iz aforistic.

Mi se pare cumva limitată constatarea marelui poet care spunea despre cuvinte că atrag realitatea. Ceea ce pot spune sigur e că ele, cuvintele, de sine stătătoare, în fraze sau alcătuiind texte scrise, spuse sau gândite, au capacitatea de a influența realitatea în fel și chip, atrăgând-o dar și respingând-o, modificând-o, dându-i sens și coerență sau golind-o de sens pentru a-i da un sens nou. În 2004, așadar, la puțin timp după ce împlinisem vârsta de cincizeci de ani și la un an și ceva după ce picasem ca din lună și mă cantonasem ca și definitiv într-un orașel de provincie, încercam să supraviețuiesc făcând lucruri pe care nu le mai făcusem vreodată, de care mă ferisem toată viața la o adică, și care erau de fapt meseriile părinților mei, morți de doi ani. Lucram la un ziar de provincie, cum făcuse tata mai bine de treizeci de ani, în vremuri și împrejurări pe cât de diferite pe atât de asemănătoare. Concomitent, colaborem cu o editură: făceam muncă de redactare de manuscrise și corectură, cum făcuse mama tot treizeci și ceva de ani. Era poate un moment al adevărului aflat la capătul unei cedări, în care uneori mă încăpățânam să văd împlinirea unui blestem. Plecasem din București, după ce părinții mei plecaseră unul după altul, la distanță de două luni, în lumea dreptilor, de unde în sfârșit mă puteau influența și direcționa să-mi câștig traiul din

niște munci și meserii cinstite, prin care ei se justificaseră la o adică și-n care eu văzusem dintotdeauna niște îndeletniciri ale familiarizării cu moartea.

Lucrul la un roman lăsat pe la jumătate rămăsese undeva în fundalul pierderilor planificate și oricum nu mai reușisem să public o carte de șapte ani. Nu mai eram scriitor, iar gena de salahor cu intelectul pe care aș fi moștenit-o de la părinți dădea semne sigure de vlăguire, nefiind oricum în stare să susțină niște presupuse aptitudini. *Meseria de a muri* care va să zică, singura viabilă, lucrativă în ce mă privește, și de viitor, dimpreună cu prietenia autorului ar fi fost pe cale să susțină tonusul depresiei din acea vreme.

Spre sfârșitul anului 2004 mi-a apărut, în sfârșit, un roman care a stat aproape patru ani în trei edituri – *Proorocii Ierusalimului*. Aș fi putut spune și aproape că aș fi crezut că această carte a rupt sau a spart ghinionul, pecetluind o epocă de tristă amintire. *Sfârșitul epocii cartofilor* a fost a doua carte pe care mi-a dat-o Augustin Doman, a doua și în ordinea apariției, un roman de astă dată, despre care n-am mai apucat să scriu. Încercam să renunț definitiv la publicistica culturală, ca să mă concentrez pe continuarea romanului lăsat la jumătate, o întreprindere extrem de grea; firul odată lăsat din mână, țesătura se poate risipi. Cel puțin, într-o primă fază, procesul de elaborare a romanului trebuie să arate astfel: te așezi la masa de scris și nu te mai ridici până nu termini, chiar dacă asta poate dura ani de zile... Epoca numită a cartofilor din romanul fratelui Augustin acoperă o perioadă în care personajul central a lucrat la depozitul de cartofi din comuna Glina, o zonă bine cunoscută și generatoare de nostalgii transpuse și de mine în pagini de roman. Este vorba de fapt despre epoca de aur și a așa-zisului vis de aur al omenirii, care și-n romanele noastre și-n realitate, la o adică, s-a sfârșit fără să se termine definitiv, subzistând printr-o schemă narativă susținută de aceleași personaje... Tot spre sfârșitul lui 2004, țin minte că făceam anticameră la președintele URSS de atunci – Eugen Uricaru. El semnase contractul în numele Editurii Publicațiilor pentru Străinătate care-mi scosese acel roman, reintroducându-mă astfel în circuit și printre scriitorii cu cărți, iar eu, în loc să-i fiu recunoscător, pretindeam să-mi fie plătite drepturile de autor stipulate în contract pentru o dată care fusese depășită. Dintre altercațiile pe care le-am avut pe atunci cu președintele URSS am reținut și mi se pare extrem de sugestivă această replică: “Domnule Aldulescu, pentru mine, ca om (omul dădea dovadă de obiectivitate făcând convenita diferență între om și scriitor) mata ești un gunoi”.

În ce mă privește, omul duce și suportă multe, care la o adică îi sunt subsumate: scriitorul, securistul-președinte al URSS, gunoiul și tot așa, toate trecând prin superba meserie de a muri... Mi se pare că pe vremea

aceea fratele Augustin îmi semăna întrucâtva, cantonat fiind de câțiva ani în statutul de scriitor liber profesionist. N-avea un loc de muncă stabil de unde să ridice periodic un salariu minim pe economie. Era un vajnic fumător de pipă care încerca să se dezică de viciul său în așteptarea unor vremuri mai bune. Ne vedeam pe atunci o dată pe săptămână la redacția revistei "Argeș", o publicație literară cu un statut extrem de ciudat și totuși înscriindu-se în normalitatea anormală a vremurilor: nu e loc pentru redactori-scriitori în componența colectivului redacțional. Motivația cum că nu ar fi bani pentru asigurarea unor salarii pentru scriitori, o cred poate doar cei care au fabricat-o și care conduc revista.

Următoarea carte a lui Doman, *Concetățenii lui Urmuz*, am propus-o la două edituri și a apărut într-un târziu la o a treia, cea a Muzeului Literaturii Române. I-am făcut totodată o recenzie entuziastă, dat fiind că intenția și conținutul său consona cu certitudinea mea că în aceste vremuri trăim într-o lume prefigurată în chip vizionar de scrierile unui Urmuz sau Eugen Ionescu. Nicidecum într-o lume a lui Caragiale, cum destui afoni socio-politico-literari fac caz, animați de un spirit gregar cu intenții manipulative. Personajele lui Caragiale sunt ca și pe altă planetă față de lumea în care trăim, și totuși de ele s-au prevalat la o adică cei care au parvenit călcând pe cadavre în tranziția postcomunistă. Suntem într-adevăr concetățenii lui Urmuz, care în eventualitatea că ar nimeri în aceste vremuri ar trebui să-și stoarcă creierul dimpreună cu premonițiile estetice, pentru a pune la cale un procedeu prin care să se sinucidă zilnic.

Nici eu și nici autorul *Concetățenilor*... n-am avut notorietatea necesară pentru ca textul meu despre cartea lui să apară în revista "Argeș". Cum a fost posibil, încercam să arăt mai sus vorbind despre respectiva revistă, fără să intru în detalii și fără să dau nume, deoarece prietenii noștri comuni de acolo, de care eu m-am dezis de mai bine de un an, sunt încă într-o relație de un anume tip cu fratele Augustin. Textul meu a apărut totuși în chip de postfață a cărții, care a avut un destin sugestiv și simptomatic pentru aceste vremuri extrem de ostile literaturii, scriitorului și omului în general, omului-gunoii dacă vreți; eu unul îmi asum chestia asta așa încât aș vrea să insist pe o frază: o parte din tirajul *Concetățenilor*... i-a revenit autorului, care și-a organizat lansări și l-a împărțit la prieteni, iar altă parte, circa o sută de exemplare, au rămas în depozitul editurii ale cărei posibilități de difuzare sunt aidoma marii majorități a editurilor din România, adică nule. Așa se face că trecând prin *Meseria de a muri* și trecând prin *Concetățenii lui Urmuz*, am ajuns la cea mai recentă carte a fratelui Augustin – *Moartea noastră cea de toate zilele*, pe care tocmai am terminat-o de citit când m-am apucat să scriu aceste rânduri.

Unificarea câtorva sute de texte (autorul nu le-a numerotat în ideea caracterului ineputabil al temei) cu tente aforistic-eseistic-prozastice, sub una și aceeași temă, presupune unele dificultăți tehnice și de concepție, pe care, ca cititor avizat hârșit în ale scrisului, le bănuiești și le simți ca atare, măcar că punerea în pagină pare să se rezolve firesc, de la sine; autorul recurge la propria-i intuiție estetică pentru a pune în cuvinte și-n frază prezența atotstăpânitoare a morții, în toate detaliile vieții de zi cu zi, precum o pâine a noastră de toate zilele, din care a rezultat de altfel și titlul-parafrază. Iată cum ne duce cu vorba fratele Augustin, încercând parcă să aburească moartea trimițând-o pe căi lăturalnice, tot ca să nu dăm nas în nas cu ea: “Te trezești liniștit, e o dimineață însorită, ai o zi întreagă înainte și-ți spui că ți-o vei rezerva în întregime meditației despre moarte. Și stai o oră cu mâinile sub cap în pat, te uiți în tavanul cenușiu și meditezi la moarte. Vei avea o zi fericită, îți spui, și gândurile îți zburdă în voie la zidul cenușiu al morții, la spațiul îngust al cavoului cenușiu din spațiul infinit al morții, la grădina cenușie presărată cu cenușii flori carnivore... Dar te vizitează o femeie frumoasă, apoi ți se face foame/sete și te înfrunți cu chiftele, cu castraveți și vodcă, iar fascinantul gând al morții se risipește ca o ceață...”

Trezirea la realitate vine ca un contrapunct care dă pregnanță și melodicitate compoziției: “Suntem situați în mijlocul morții. Destinul ne e pecetluit. Tot ce avem de făcut e să găsim clipele de poezie ale morții și să le...trăim într-un fel sau altul”. Fratele Augustin a trăit aceste clipe în felul său, scriind-contabilizând meticolos mișcările subtile, adesea imperceptibile ale monstrului care face posibilă trecerea noastră prin trup. “Eu sunt un Augustin – chiar dacă nefericit Doman – și găsesc că e mai grav să greșești împotriva moravurilor decât împotriva gramaticii...” El e totodată un cioranian deloc revoltat și deloc cinic, îmbibat de o resemnare lucidă proprie artistului și scriitorului ajuns la apogeul viziunii asupra lumii, apte să consoneze cu mijloacele de exprimare. Nimic în plus și nici în minus – totul sună bine în această carte, poate cea mai bună dintre toate cele publicate de Doman și cu siguranță cea mai potrivită lui.

RADU ALDULESCU

cronica literară

cartea de poezie

EMANUELA ILIE

ALTE POEME DIN NORDUL LUI GEORGE VULTURESCU

Pentru cine i-a frunzărit măcar unul dintre volumele de după *Nord și dincolo de nord*-2001 (al șaptelea în ordine strict cronologică, dar primul într-o altă ordine cu mult mai semnificativă, cea simbolică), este indubitabil faptul că George Vulturescu este autorul, în poezia actuală, al unei mitologii deja recognoscibile: cea a Nordului. Simboluri ale ținutului transfigurat într-un lirism tensionat, de o vitalitate întunecată absolut uluitoare, sînt anunțate încă din *Poemele din Ev-Mediul odăii* (1991), dar se concentrează la maximum în *Monograme pe pietrele Nordului* (2005): grotă, firida și peștera, nămolul și mlaștina, întunericul și noaptea. Cronotopul vulturescian aglomerează ori își revendică astfel de realități spațiale și temporale deopotrivă umplute cu pietre, însemnate cu hieroglife pe care le poate citi doar Inițiatul poet (eventual și ceilalți poeți adevărați, frații nordici întru spirit, alcătuiind “rasa poeților fulgerului”). Peisajul nordic tipic este locuit de ipostazele proprii ale alterității interioare, virtuali *Oameni pe mal* avînd o pregnantă conștiință a situației “la frontiera *poesis*”. Între ele, eroii similimitologici (Ion, Ioan, Ioachim, Achim, Varlaam, Grigore), al căror divan concentrează drama ontologicului marcat de imposibilitatea accesului la Logos, sau orbul Row, vizionar în-semnat la rîndu-i cu un “Ochi mort” și virtual martor al inițierii în absolut, al trecerii dincolo (“îl am pe Row de-a dreapta mea, orbul,/ cum am mai zis, cînd urc pe munte” – *Altare abandonate*). În fine, *Eremitii din Gheara literei* (1995), același gen de vizionari orbi -însoțiți, la dreapta și la stînga, de tîrfe- evocatori inspirați ai unui timp fericit, vajnici trăitori în “plinul” paharelor, căci doar în acest plin se reflectă cu adevărat propriul chip, deci se relevă profunzimea lăuntrică, “grotă din care continuăm / să ieșim. *Iar și iar*” (subl. aut.), într-un impuls împărțit în permanență între catabazic și anabazic, tentații complementare prin care se poate stăpîni lumea.

Acestor prezențe stranii, oraculare, situate constant *la limita* universurilor (frontiera Nordului conotînd din această perspectivă diferența, capacitatea selecției și citirii corecte a simbolurilor mitologice ori sacre, deci a hierofaniilor ilizibile celorlalți) li se asocia, încă de la începutul scrisului vulturescian, un motiv predilect, devenit ulterior metafora-simbol dominantă în imaginarul vulturescian: *cuțitul-cuvînt*. Asocierea nu este deloc întîmplătoare: dintre simbolurile Nordului amintite mai sus, unele sunt, cum ne demonstrează Gaston Bachelard în *Pămîntul și reveriile voinței*, “materii ale moliciunii” ce se cer și trebuie modelate, altele “materii dure”, determinînd în ființa ce le visează “o anatomie a instanțelor multiple ale voinței de putere”. Mai ales materiile dure trezesc în individ ceea ce criticul psihanalist numește “imaginile trezirii”, ale acțiunii posibile doar grație uneltelor cu caracter agresiv. Astfel de acțiuni-șoc sunt puse, la George Vulturescu, pe seama cuvintelor-cuțite, simboluri ale principiului activ modificînd materia pasivă. Atît cuțitul, cît și cuvîntul simbolizează, în fond, la poetul sătmărean manifestarea inteligenței active, volitive, în act și în limbaj. Cuțitul desemnează forța cu care se ia în stăpînire universul (inclusiv poetic), iar cuvîntul cea prin care ea *se rostește*, se face cunoscută – deci re-naște – celorlalți. Avem de-a face, așadar, cu două principii vitale, a căror forță nu este doar intuită, ci chiar inteligent strunită de cel ce va ajunge un autentic caligraf “*pe pietrele nordului*”. Dar numai după o etapă preliminară, cea a *scrisului agonic* (deloc întîmplător, titlul unei antologii de versuri a lui Vulturescu), în care viziunea cea mai sumbră este a cuvintelor dezorganizate, apărînd în clarobscurul textual sub forma obsesivă a haitelor de jivine flămînde, care ascultă de singur instinctul de a ucide. Aproape toate textele selectate în acest prim volum antologic nu formează altceva decît o veritabilă odisee (nocturnă și desigur, nordică!) a cuvintelor vagaboande, instinctual agresive, dezlănțuite în patima cărnii total eliberate: cuvintele formează “o liotă de puștoaice/ vipii” ce se adulmecă între ele “ca jivinele –cuvinte/ masculi, cuvinte-femele – năpustindu-se cu trupuri fierbinți pînă topesc tot versul, toată/ noaptea și nu se mai văd” (*Ziduri paralele*), niciodată singure –“cîini jigăriți, costelivi”, întotdeauna și obligatoriu unite, căci “poemul e forța: e haita/ care sare și sfîșie beregata nopții-/ hrana noastră pentru viscerele spaimei/ de mîine” (*Veneții suspendate*).

Tentativa de disciplinare, de ordonare și îmblînzire a cuvintelor pare înșă mult timp inutilă; odiseea cuvintelor este o lungă mărturisire a unei duble agonii – a cuvîntătorului care nu reușește să le exorcizeze, să le îmblînzească ori să le armonizeze cu lumea, și a cuvintelor care ajung să își mărturisească în gesturi ale umilinței neputința de a găsi un sens al luptei barbare, ucigașe pe care o duc după emanciparea de poet, după ruptura de foaia albă: “Uneori noaptea/ îmi surprind paginile cărții albe: cuvintele au ieșit, s-au strecurat/ afară ca jivinele din văgăuni// eu stau inert în odaie// spre dimineață se-ntorc:

blînde/ ca mieii. Au trupul murdar, însîngerat.” (*Noaptea în care n-am fost versul XVII din Gheara literei*). Emanatie, deci dublu al creatorului, ele își trăiesc, ca și acesta, chiar în momentul maximei autonomii, suferința de a nu putea cuprinde Totul, de a nu reïtera actul existenței totale a lumii prin întruparea posibilă doar prin rostirea cuvîntului dintîi, consubstanțial lui Dumnezeu, prin care Acesta a întemeiat și a dat sens lumii – sunt arhicunoscute versetele din *Evanghelia lui Ioan* referitoare la ființarea în lume și prin lume a Logosului fondator (“La început era Cuvîntul și Cuvîntul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvîntul.... Și Cuvîntul S-a făcut trup și S-a sălășuit între noi...”). Asprul împlînzitor al haitelor de cuvinte este dublat, am senzația, în permanență de misticul ce trăiește cu toată ființa miracolul credinței în acel sens unificator al suferinței de text –ce prelungeste, în carnea poemului-rană, scrijelit de cuțit (ori de *Gheara literei...*), suferința de lumea aproape putridă. Un sens al agoniei necesare, al nașterii în durere (într-un text din *Stîncile nupțiale* apare ideea nașterii lupului-poem, într-o altă Hiperboree postmodernă) se clarifică din obstinata repetare a ambivalenței simbolurilor centrale: la fel cum cuțitul se împlîntă, dar, paradoxal, nu ucide, ci dă naștere, prin suferință, și cuvîntul (verbul purtător al germenului creației) fecundează, la rîndu-i, lumile ce se cer străfulgerate de lumina, de sensul cel mai profund al ființei care se raportează la alteritate mai ales prin logos. Care nu este altceva decît o manifestare, individuală, specifică, tot sensibilă, a Logosului: a Verbului lui Dumnezeu care, ne-o confirmă Jakob Boehme, înseamnă “mișcare sau viață a divinității și toate limbile, forțele, culorile și virtuțile sălășluiesc în Verb sau în cuvînt” (*Mysterium Magnum*).

Tentat în permanență de spiritul pur, de cuvîntul-cuțit (sau cuțitul-cuvînt?), poetul se risipește și se adună în scînteierile acestuia, în șișul ce dă un relief necunoscut, aspru, vital lumii văzute de “ochiul orb”, ochiul vizionar și scrișnit, pe hîrtia albă ce nu mai inspiră decît o teroare a posesiunii pînă la exprimare. Pînă la capăt, în poezia lui George Vulturescu se pledează pentru regăsirea și instaurarea autenticului **nord scriptural**, spațiu al complementarității dintîi, arenă ambiguă de luptă a angelicului și diabolicului, locuit de o rasă a inițiaților, “sacerdoți ai focului”. Nordul cuvintelor traduce, așadar, procesul simbolic de asceză intelectuală; retras într-o zonă accesibilă doar “maimarilor minții”, vizionarilor orbi, poetul tînjește, în fond, la a governa lumea cuvintelor, prin tăișul pur, de cristal al Spiritului. Finalul unei miniantologii trilingve apărute la începutul lui 2007 (*Linie pură – cuțitul. Pure line – the knife. Ligne pure – le couteau*) relua un text fundamental al poetului, tocmai pentru a indica această unitate a întregii sale opere: “Minunat este cuțitul?! mă răstesc încă la vocile moșilor mei întunecați/ stinse sub lovituri de cuțit/ prin întunecatele sihle ale Nordului/ urlînd ca jivinele printre jivine// “Dar am strălucit în lovitură, îmi spun./ În nord fulgerul e vedere de Dumnezeu/ și cuțitul e vedere de celălalt.” (subl. aut.).

Parcă nicăieri acest spațiu al tensiunilor extreme, de coloratură neoexpresionistă, nu este mai bine focalizat (în egală măsură de actantul-vizionar ce îl parcurge, torturat de angoase insolvabile, și de cititorul-martor empatetic al Golgotei sale) ca în ultimul volum al lui George Vulturescu, *Alte poeme din nord* (Brumar, 2008). Acesta se deschide cu o îndrăzneță aventură ascensională a aceluiași “lup care merge în fața celorlalți lupi”, trimițându-și înaintea emisarului, sumbrul “înger din bolgiile creierului/ meu în bolgiile Miezlui de zi”, ce pare a mărturisi aceeași forță și capacitate volițională a locuitorului nordic. Încă din textul cu rol de uvertură a cărții, *Numai piatra stă să aștepte fulgerul*, transpare faptul că poetul nu și-a schimbat nici obiceiurile, nici tonalitatea cu care le dă glas (fără a da, totuși, impresia de repetare mecanică a unei scheme deja epuizate – calitate a poezilor autentici): și aici se identifică, total, cu propriul act scriptural, identificare ce-i permite situarea pe o poziție privilegiată în cetate. Altfel spus, grație conștientizării valențelor latente ale limbajului – ca în volume mai vechi, unul *mundifer* – pe care mizează, ca de obicei, fără greș, el poate lua în posesie însuși universul, văzut aici ca un univers al reflectărilor, al oglinzilor sparte.

Toate noile poeme nordice sînt, la fel ca acest prim episod inițiativ, povești ale ascensiunii semețe spre ținutul (firește, nordic) al purificării. Notabilă este, însă, la poetul sătmărean, mai ales substituirea umilinței novicelui ce-și măsoară tendințele ascendente cu cele descendente, în drumul trudnic către o virtuală *mandala*, cu o extraordinară conștiință a propriei forțe, a propriei singularități, pe care și-o declamă încă de la început: “și ce dracului îmi rămîne de făcut, sus/ pe munte, decît să privesc norii, îmbibați de culoarea luturilor/ decît să-ți hrănești puterea din insolența altei puteri?”.

Poemul tipic vulturescian ce narează această aventură, pe jumătate ontologică, pe jumătate poetică, poartă însă urmele unei suferințe atipice, dar nu mai puțin profunde: “poemul e un cuib/ unde trupul meu cu amintiri și cu febre/ e un ou cald de care se apropie copita// Cu mîl mi-e umplută gura./ Cu malul scrîșnetelor, rugăciunilor./ O bulboană mi-e gura prin care/ îmi curge mîlul creierului pînă rămîne/ o albie goală/ pe fundul ei ochii ca niște pești scoși/ din apă se îneacă privindu-Te” etc. O substanțializează, în fond, toate textele din carte, file rupte dintr-o amară odisee înspre ultima piatră nordică, cea revelatorie, sumbră, pecetluind călătorului, în finalul unui urcuș al agoniei, adevărul ultim al ineficienței, al îndolierii – o limită teribilă este cea exprimată într-o strofă din *Fulgerul e mai singur decît fiarele*: “Rămîne să justifice fulgerele: ele nu închid/ prăpastia dintre om și zeu, ci instaurează doliul/ dintre ei”. Însoțit de figura paternă, poetul narează, la finele acestui text emblematic, Marea Înfățișare în fața unei pietre care joacă rolul întunecatului judecător ce-i revelează propria apropiere de moarte și mai ales inutilitatea alterității scripturale: “– N-ai mai trecut de mult, mi-a zis/ piatra de pe Dealul Tihăriei. Te-am văzut/ copil rîzînd lîngă ghemul ariciului,/ te-am văzut tînar

rostogolind fetele-n/ iarbă. Acum ai părul alb. La ce îți/ folosește să apari cu mai multe înfățișări?// Cum să-i descriu spaima, puroiul,/ zvîcnetul din țesuturile cărnii? Cum să-i/ spun că ea e egală mereu cu sine,/ că febra mea e memoria și tendoanele ei/ sunt mai tari decât piatra?”. Căci piatra reprezintă, și în accepția lui George Vulturescu, depozitarul ideal, conservînd amintirea unui *illo tempore*, al actului brutal, animalic, dar care dă viață (“Lîngă pietre ochiul meu devine/ străvechi// Amintirea acelei pietre din Nord/ cu urmă incizată/ ca un sex violat/ care nu va mai naște”, ne asigură el în *Pietrele lupilor*). Autosuficientă, potențial perfectă, deci apărînd ca un nou increat, piatra este situată de altfel, într-o posibilă taxonomie lirică, pe treapta imediat inferioară celei divine: “Aceasta e gloria cea mare a / unui vers:/ să-l citești pietrelor – / deasupra lor nu mai e decât/ limbajul lui Dumnezeu” – *Gloria versurilor*.

Lupta cea mai dură pe care o substanțializează textul este tot cea cu literele ce își încearcă, din nou inutil, emanciparea de sub tutela poetică (“literele fug precum potîrnichile, țîșnesc de/ sub piatra creierului cînd calcă moartea pe ea./ precum ies șobolanii anunțînd ciurma”), uneori “trecînd unele în altele precum animalele/ prin sihle la lumina fulgerelor”. Scrisul însuși se transformă, își schimbă consistența și natura, fiind asociat materiei inferioare, semiputride: într-o sumbră *Noapte cu măr*, poetul își detaliază, fără o inutilă anestezie, carnea murdară a interiorității, decojind-o ca pe un măr putred, pentru a da vederii ultime imaginea unui strat inferior, în care se întrepătrund perfect literele, secrețiile fizice și psihice, într-o dezgustătoare mîzgă existențială: “De mult știu: și ce e în afara creierului,/ răcoarea de pe frunte cînd scriu, secreția literelor,/ e tot o melasă, un terci. Aș putea ghiftui cu ele/ porcii tatălui meu. Și ei deja tăiați în/ abator și cu sîngele scurs pe jgheaburi și/ canale spre rîul Someș, horcăind de uleiuri.”

Obișnuința “amanți ai alterității” lui George Vulturescu – smintitul orb Row, vizionarul moș Achim sau albul mort Ioan – cu care poetul participă la ceremonialuri bizare, în care consună drama individuală și cea general umană, sordidul și mirabilul, tragicul și grotescul, îi împărtășesc, întotdeauna cu ton oracular, viziunea unei ere întoarse asupra propriei scenografii macabre, în care unic regizor, actor și spectator e litera neagră, “ocean care-i apropie pe cei/ morți de cei vii”. Într-un astfel de spectacol apocaliptic, mai amenințat decât toți ceilalți e Poetul, singurul care “așteaptă fulgerele/ pe Pietrele Nordului”, poate pentru a se împărtăși cu *O pâine săracă pentru privirea de pe umăr a zeului*.

Tensiune permanentă a scriiturii, vocație și in-vocație a alterității prin Spiritul pur, Nordul cuvintelor a rămas, ca întotdeauna, întunecata Castalie a lui George Vulturescu.

cartea de proză

BOGDAN CREȚU

ROMANELE VIEȚII LUI RADU ALDULESCU.
FASCICULUL 4

Dintre prozatorii impuși în anii '90, Radu Aldulescu este cel care a reușit să breveteze un stil întru totul autentic. Metoda sa este una veristă, care îl plasează în continuarea lui Céline; dar nu este vorba de o poetică explicită, care tinde să recupereze cât mai mult din naturalețea unui mediu, cu limbajul său specific, ci de o normalitate de nimic lezată. Proza lui Radu Aldulescu îți dă impresia că nu trișază, că nimic nu este fals. În *Groapa* lui Eugen Barbu era vorba de cu totul altceva, de un vizibil, strident chiar efort de stilizare, de poetizare, acolo naratorul se strofoca să împrumute stilul personajelor; la autorul *Amantului colivăresei* nu este sesizabilă nici o încordare de adecvare. Eroii săi sunt, fără excepție, niște perdanți, locuitori ai unei lumi situate la marginea celei unanim acceptate. Lor nu le rămâne decât modesta speranță a unui trai deloc simandicos, în care să aibă parte, compensativ, de tot ce le-a lipsit mereu: siguranța unui adăpost și a hranei. Sunt, de regulă, personaje care nu au mari pretenții de la soartă, care nu au vise exhaustive, care nu construiesc utopii de nuanță paradisiacă. Nu, ei știu foarte bine că viața nu le va acorda decât cel mult un răgaz, pentru a-i arunca mereu în miezul unei aspre realități. Trăind permanent la marginea societății, aceste personaje nu sunt totuși schematizate, așa cum se întâmplă de regulă atunci când cutare romancier se hotărăște să viziteze un mediu ce-i este vizibil străin. Dimpotrivă, ceea ce atrage atenția este profunda lor umanitate.

Istoria eroilor unui ținut de verdeață și răcoare, apărut în 1998 și retipărit de curând la editura Cartea românească, este, probabil cel mai reușit roman de până acum al lui Radu Aldulescu. Totul pare o poveste (o „istorie”, nu?) cât se poate de verosimilă a unor personaje obidite, care își au propriul cod și propriile cutume. Ceea ce le este caracteristic e faptul că refuză să privească în perspectivă, mulțumindu-se cu prezentul, așa precar cum se arată el mai mereu. Nu întâmplător, cartea debutează *ex abrupto*, ea fiind, aflăm pe parcurs, doar unul din „romanele vieții” protagonistului-narator,

Relu Golea. E doar un episod, dintre atâtea altele similare, cuprinse în manuscrisele ce cântăresc peste 200 de kilograme. Acesta este firul roșu al cărții: singura ambiție, singura miză reală a vieții acestui năpăstuit este să-și scrie, cu încăpățănare, „romanele vieții”; restul nici nu mai contează. O spune, de la bun început, chiar Relu, astfel încât înțelegem că detenta picarească a intrigii nu este cât de puțin premeditată: pentru acest „lumpen scriitor”, singura poetică valabilă este să treacă pe hârtie, cât mai onest cu putință, ceea ce i-a fost dat să trăiască. Și, har Domnului, de lipsă de inspirație nu se poate plânge... „Pe nesimțite, constată el, mă transformam într-un mecanism de debitat fraze împletindu-se cu imagini și istorii nesfârșite tot așa cum mai apoi aveam să mă transform într-un mecanism de vânturat cimentul și nisipul pentru a-l turna în forme de tuburi de puț. Astfel se deșira scopul vieții mele pe kilometri de pagini scrise, într-un ritm tot mai susținut, care ștergea diferența dintre noapte și zi”. Nu s-ar spune că e vorba de o vocație lucidă, care să se sprijine pe o concepție literară coerentă; Relu n-are nici un ambăț estetic: nu, el știe sau mai precis simte că dacă transformă totul în text, realitatea se mai îmblânzește și capătă, poate un sens. Nevoia sa este una terapeutică, nu e o simplă cochetărie, de aceea nici nu îl mai interesează că cea mai mare parte din manuscrise sunt ilizibile. Ele și-au îndeplinit sarcina, au îmblânzit, adică, amarul unei existențe care nu are nici un privilegiu: „De trei luni mă îndepărtez fără urmă de regret de orașul meu subteran și probabil că nu mai am mult până mă voi rupe definitiv de molozul ăsta de fraze vânturate furibund, scuturându-mă în frigidurile viciului meu solitar și îmbăindu-mă din creștet până-n tălpi în dulcea demență a exacerbării eului prin uitare de sine. Am explorat și am devastat toate limitele acestei forme decadente de autocompătimitate. Am cotrobăit dărâmând și reconstruind prin toate subteranele memoriei”.

De aceea, trama epică nu este controlată, nu mai ascultă de nici o logică, căci nu calculele naratologice imprimă ritmul povestirii, ci în primul rând pulsațiile de ordin psihic ale personajului; de ele nu dorește acesta să se înstrăineze. De aceea, reproșurile care i s-au adus lui Radu Aldulescu, cum că ar lungi-o prea mult, păcătuind prin „incontinență narativă” (Dan C. Mihăilescu) nu își au justificare, întrucât excitația fluxului narativ nu ține de senzaționalul evenimentelor sau al faptelor pitorești, ci de tentativa marginalului de a-și găsi un rost, de a răscumpăra condiția mizerabil(ist)ă pe care nu o poate relativiza altfel. Pentru că limanul, adevăratul „ținut de verdeață și răcoare” doar prin scris poate fi găsit. Relu trăiește ca un personaj al propriului roman, se raportează la viața sa cu o curiozitate de prozator și atâta tot; astfel se explică nonșalanța sa, disponibilitatea de a accepta orice, predispoziția de a se abandona unui provizorat nefraturat. Studiindu-și viața,

cu o benignă curiozitate romanescă, eroul este el însuși câștigat de exotismul sau de pitorescul ei.

Prin urmare, jucând totul pe aceasta carte (care ar îngloba, în varianta ei finală, „treizeci și șase de cărți conținând fiecare între două sute cincizeci și șase sute cincizeci de pagini”, în care s-ar întrezări „în toată amplitudinea ei acea istorie atotcuprinzătoare”), Relu Golea nu falsează, nu face uz de artificii, ci tentează să concureze complexitatea realului. Scrie, altfel spus, scrijelind în propria existență, cu sânge, cu sudoare, cu chin, cu mult chin, cu foame, durere, deznădejde și ce o mai fi să fie. Prin urmare, te întrebi, peripețiile celor trei eroi sunt pură ficțiune sau ficțiunea se hrănește, abuziv, din viața acestora?

Nici nu mai contează, întrucât nu mai este nici o diferență între cele două registre. Există, oricum, o acceptare a destinului, ba chiar o liniște a celor care știu deja că prin mizeria lor își câștigă poate chiar mântuirea, căci, de bună seamă, „Dumnezeu îi încearcă tare de tot pe cei pe care-i iubește”. Prin urmare, Relu Golea, „părintele” Andrei Ilieș și văru’ Laur, Viorel și tatăl său, moș Victor, nimfomana Steluța și Pepino, cele trei surori care își tot dispută un loc de veci sunt pionii ai unor aventuri prin nimic ieșite din comun, absolut plauzibile într-o lumea cum este cea din „romanele vieții”. Nimic mai firesc, așadar, ca limbajul să fie unul pe măsura acestei realități. Nu numai personajele se slujesc de un vocabular specific mahalalei, ci și naratorul, fiind unul dintre ele. Ce iese dintr-o astfel de metodă? O proză alertă, întru totul autentică, în care impresia de vulgaritate nu e de ordin stilistic, ci de viziune proprie *cronotopului* pe care romanul îl construiește. Mai mult decât atât, nu personajele sunt de vină pentru ceea ce sunt, ci lumea care le-a modelat astfel. Iată o elocvență mostră de narațiune dezinhibată, nepreocupată de jonglerii stilistice sau alte strategii inutile: „Se uita cam cruciș la mine cu ochii ăia de porc sătul și care stă să adoarmă. O zice că-l iau peste pula mea, da’ chiar nu-mi dă mâna să mă încurc cu el în felul ăsta, măcar că și pentru mine o pune obrazu’ moșu’, da’ la un caz de ceva n-ar pune și curu’. Doar nu-s fi-său”. Of, pagina de pe monitor s-a cam înroșit, semn că programul de corectură nu recunoaște un astfel de lexic. Păi de unde să-l știe, când el nu e acceptat în limba literară? Ba, s-avem pardon, la Radu Aldulescu totul este absolut justificat: e logic ca un individ care trăiește într-un astfel de mediu să vorbească în acest mod debutonat; nefiresc ar fi să poarte discuții elevate, academice, scrobite.

Ce se întâmplă în roman nu mai reprezintă decât elemente de factologie aleatorie. Nu derularea propriu-zisă a evenimentelor e importantă aici, ci tensiunea aranjării lor sub formă de narațiune. Pentru că, prin intermediul acestei narațiuni, Relu are impresia candidă că se poate mântui, că poate mântui întreaga lume, că o poate muta într-un „ținut de verdeață și răcoare”.

Adică acolo unde grijile de zi cu zi nu mai sunt atât de agasante. Astfel încât jefuirea moșului Victor (ucis de fiul homosexual), fuga cu banii, eșecul trecerii graniței, participarea la revoluția din decembrie, la Timișoara și la București, experiența paternității și finalul în doi peri, care demonstrează că soarta lui Relu și a celorlalți este aceeași, indiferent de schimbările care se petrec în România, nu au menirea de a închea un roman social, ci unul confesiv, cu evidentă alură autobiografică. Sunt simple eboșe ale unui destin picaresc, care se salvează autocontemplându-se în scris. Transformându-se, altfel spus, în „romanele vieții”, adevărata obsesie a personajului.

Firește, nu lipsesc din această odisee a salvării prin scris accentele sociale, politice etc. Să nu se înțeleagă că personajele ar fi simple fanteze, prezențe schematice care bânuie o lume de carton. Dimpotrivă: ele sunt pline de viață, ascund energii rare, întru totul convingătoare. Nu întâmplător, revoluția este făcută de cei ca ei. Ei sunt cei care devin eroii noii lumi. Nu din curaj, ci mai curând din întâmplare. Pentru că lumea în care trăiesc îi condamnă la asta, iar ei sunt obișnuși să primească senin ceea ce le este dat. Cel care îl înjură, primul, pe Ceaușescu este un bătrân cerșetor. În astfel de momente solemne, eroii se comportă firesc, nu devin ostacii unei gravități calpe: „Tăceau. Țăcăneau din încercătoare, arceau și ocheau. Și pe urmă au tras! Futu-le morții-n gât de jeguri nemernice și să le fie țărâna în ciorba copiilor și părinților lor, pentru c-au tras în popor!” Poporul înseamnă, de fapt, această pătură din subsolurile societății, cerșetorii, vagabonzii, hoții; într-un cuvânt, cei care nu au ce pierde. Aceștia ajung eroi pentru că nu au de ales, pentru că se nimeresc într-o astfel de conjunctură și pentru că nu sunt obișnuși să se protejeze, să-și calculeze gesturile. O spune chiar Relu, cu tăioasă luciditate: „știam prea bine ce se tot străduia Carol să ne explice, și anume că tuturor le e frică, în afara unora ca noiăștia de la masa asta, cu sânge-n pulă și puși pe nebunii, pe zbierat ce nu e voie și pe spart vitrine, așa că nouă și altora asemenea nouă ne revenea misiunea să-i salvăm pe români și să-i spălăm de rușine în fața lumii întregi”. De a-i conduce, altfel spus, la lumină, în acel „ținut de verdeață și răcoare”, adică spre libertate. Sunt pagini tensionate, cărora protagonistul le conferă febra înțelegerii, căci abia scriind pricepe el care a fost însemnătatea gestului lor necugetat.

Istoria eroilor unui ținut de verdeață și răcoare reprezintă al patrulea fascicul din „romanele vieții” lui Radu Aldulescu, acest Céline de Dâmbovița. Cum ulterior a mai scris încă două, mă bucur să constat că au mai rămas 30. Să i le îngăduie Dumnezeu, spre binele literaturii române, căci aveam de a face cu unul dintre cele mai puternice și autentice talente din ultimele decade.

MONICA GROSU

VIATA LA ȚARĂ DUPĂ ALEXANDRU VLAD

Într-un sat deasupra căruia s-a oprit grăbit un curcubeu, se așază scriitorul clujean Alexandru Vlad pentru a trăi într-o experiență autentică și foarte personală viața la țară. Șederea într-o ambianță rurală se transformă însă treptat într-o nevoie cotidiană de a analiza realitatea din jur ce nu mai are nimic în comun cu imaginea unei vieți pașnice și idilice din satul românesc de altădată. Asta și pentru că satul ca și comunitate tradițională omogenă nu mai există, el transformându-se între timp într-un amestec hibrid de etnii și clase sociale cu înclinații dintre cele mai diferite, însă cu atât mai explicabile cu cât reversul bisericii de altădată devenise bufetul, acel local insalubru și îmbrăcat într-un fum gros de țigară ce părea să atragă în fiecare seară consătenii la o mică aventură bahică. Impresiile autorului se organizează în texte aparent de sine stătătoare, dar care împreună compun un corp comun, oferind în cheie autobiografică și subiectivă frânturi de existență reală extrem de subtil surprinse.

În *Curcubeul dublu* (Editura Polirom, Iași, 2008), Alexandru Vlad reușește să redea printr-o analiză de o simplitate aparentă surprinzătoare, dar percutantă, lumea satului cu psihismele și subteranele ei, nebănuite din exterior. Satul lui Alexandru Vlad este un loc ce și-a pierdut conturul și cum să nu și-l piardă când locuitorii lui nu știu cum să-și vândă pământul pentru construirea autostradei, acel pământ pentru care odată țăranul român ar fi făcut orice să-l obțină. Odată intrat sub imperiul tranziției, al afacerismului capitalist, satul tradițional se autodistruge, devorând orice urmă a mai vechilor așezări de altădată. Într-un stil jurnalistic, când ludic, când grav, prozatorul clujean recuperează secvențe din curgerea cotidiană lentă a clipelor, redându-le cu netrucată voluptate ficțiunii literare. Deseori uimit de fapte și evenimente aparent ne semnificative, autorul lasă frâu liber descrierii, ce adună în cercuri concentrice după o cronologie interioară a textului, lumea și modul ei de manifestare în circumstanțele unei actualități aproape delirante.

Dacă experiența textuală îi reușește întru totul autorului, cea a reșezării într-un spațiu presupus al liniștii și stabilității, eșuează. În căutarea copilăriei de altădată, autorul este întâmpinat de imaginea dezolantă a caselor aflate în paragină, de lipsa de solidaritate a consătenilor și mai ales de ineficiența unui sistem ce a exclus aproape complet această patură socială a țăranimii sărace.

Satul e asaltat de o tranziție când trepidantă, când lentă, dar interminabilă, căreia nu îi mai face față. Tristețea ce îmbracă fiecare rând într-o mantie voalată, are ca suport tocmai constatarea autorului-narator că satul nu mai este ce era odată. Lucrurile se schimbă perpetuu, intrând într-un vârtej amețitor al vremurilor actuale. Refugiul în sânul unei comunități liniștite nu mai este posibil în zilele noastre, iar sentimentul statorniciei resimțit cândva în copilărie nu mai poate fi recuperat.

Și totuși de ce „curcubeul dublu”? Explicația o găsim în replica profesorului mutat și el la țară, care constată că oamenii nu mai au ochi pentru fenomenele astrale. „Odată a simțit nevoia să-mi explice: știi de ce m-am oprit tocmai în satul ăsta dintre toate? Nu știam că ești pe aici. Nu vreau să deranjez. Dar am colindat câteva dintre satele mai apropiate, ca să găsec un loc. Plouase și peste valea aia de-acolo a apărut un curcubeu. Întreg, dublu și parcă tras cu vopsea. Nu orice vopsea, ci acrilică. Îți venea să intri prin el ca printr-un arc de triumf. Așa ceva nu văzusem în viața mea. Ca în frații Limbourg. Mă uitam la curcubeu și a trecut un bețiv care m-a salutat, dar pentru fenomen n-a avut nici măcar o privire. Așa sunt astea la noi, mi-a explicat el. Și-atunci am zis: aici! Dacă au asemenea curcubeie...” (p. 143).

Nu doar satul ca și entitate abstractă e prins în contururi precise, ci personajelor care-l populează le sunt dedicate portrete de un realism seducător. Figurile care întregesc comunitatea sunt emblematice, Artistul, Profesorul de filosofie și mama sa, Preotul, vecina cleptomană, baba Florica, urmată după moarte de pisica ce păstrase drept moștenire obiceiurile bătrânei, câteva familii de țigani și alți eșuați ai sortii. Viziunea auctorială e sumbră, ușor fatalistă, și fără menajamente înfățișată în tușe groase și precise. Mentalitatea omului de la țară presupune de la sine înțeles o curiozitate indiscretă de a ști ce se-ntâmplă nu doar în curtea vecinului, ci și-n sufletul lui. Veștile aleargă foarte repede în sat, în special cele proaste, iar viața comunității freamătă la orice eveniment, fie el și mai puțin spectaculos.

Relevantă pentru superficialitatea și lipsa de solidaritate a consătenilor este tragica întâmplare a morții unei bătrâne „doamne” (violată și ucisă), mutată recent în sat cu fiul ei, profesor de filosofie. Transpunându-se în interioritatea faptelor analizate, autorul notează cu stupefacție detașarea vinovată a celor din jur și presupusele acuze ce par să lovească invariabil victima. „Am înțeles că țipetele s-au auzit timp de câteva ore. Trebuie să fi fost și urechi ciulite, care au pândit clipa când acestea au încetat. Și s-au mulțumit cu atât. Probabil speranța lor disperată, în incapacitatea de-a fi solidari cu orice fel de străin, a fost că nu se va întâmpla nimic rău. S-au închis mai degrabă în case ca să se apere.” (p. 155).

Adunând sub cupola sa oameni din diverse medii sociale, satul devine treptat o comunitate unde cu greu se pot armoniza mentalități și stiluri de viață diferite. De aceea, conviețuirea devine tot mai dificilă, părerile sătenilor sunt împărțite, fiecare catalogând în felul său evenimente mai mari sau mai mici ce au loc în sat. Alexandru Vlad reține cu o aplecare specială asupra

detaliului semnificativ tocmai această manieră tipică a oamenilor de la țară de a comenta și colporta știrile. Trecând-o printr-un spectru analitic (hi-per)realist, scriitorul conturează o panoramă a societății rurale românești, prinsă adesea într-un joc de paralelisme: sat-oraș, tineri-bătrâni, perioada ante și postrevoluționară. Imaginile ce alunecă pe pelicula narativă precum într-un film mut sunt de-a dreptul dezolante, și autorul, cu un simț exacerbant al observației fine, nu poate să nu constate cum casele cad tot mai mult în paragină, cum vecinii fură totul din jur, cum satul pare paralizat și orice activitate se suspendă când la cele două prăvălii nu se găsesc țigări, așa ca o parabolă despre românism. Ironia și autoironia funcționează perfect în textul lui Alexandru Vlad ce pare la rândul său sedus (asemeni cititorului), de ideea unei introspecții a vieții umane din unghiurile ei cele mai nefavorabile. Având această forță de a privi lucrurile drept în față, autorul schițează într-un crochiu paradigmatic trecutul și prezentul. Lanțul ideilor și amintirilor invadează textul „creând atmosferă”, exact cum își imaginase autorul cu ceva timp în urmă.

Curcubeul dublu e un gen de jurnal atipic cu deschideri spre roman căci universul individual e atât de complex încât zidește în stâlpi de piatră o lume recognoscibilă în timp și spațiu, ale cărei coordonate mentale și de percepție exterioară sunt bine prinse în contururi precis definite. Perorând despre aspecte banale ale realităților românești, autorul nu uită să prezinte aglomerația străzilor cu trecători grăbiți și adesea nepoliticoși, tablourile dezolante de la marginea șoselelor cu miros de mici și vânzătoare strident rujate, toate creând o impresie de interminabil provizorat.

Granița dintre realitate și ficțiune e foarte fin trasată, cel mai adesea insesizabil, după cum reiese din pasajul ce urmează: „Am impresia că personajele mele năvălesc în viața mea reală, așa cum vecinii uneori se insinuează în textele mele.” (p. 287). Uneori doar narator, alteori chiar și protagonist al întâmplărilor evocate, autorul ni se adresează direct, transformându-ne în interlocutori imaginari, așteptați. În acest fel, textul se încheagă din fragmente de viață cu o legătură modică între ele, dar care, în ansamblu formează un tablou unitar al vieții, al existenței cu insignifiantele ei momente cotidiene. Un alt aspect demn de semnalat în romanul lui Alexandru Vlad se referă la caracterul profund poetic și accentuat filosofic al unor fragmente în care viața este decupată în componente mici, minuscule pe care autorul are răbdarea să le prezinte detaliat. Astfel se încheagă mici povești, unele pronunțat meditative, de un realism dur, rece și percutant ironic. Despre vinovăție (subiect incomod) găsim câteva pagini tulburătoare prin capacitatea lor confesivă.

Într-un stil atât de expresiv în simplitatea lui și cu o forță epică uluitoare, Alexandru Vlad reușește în *Curcubeul dublu* o cronică realistă a satului românesc aflat de această dată nu la răscruce de vânturi sau de veacuri, ci la cumpăna dintre milenii.

GRAȚIELA BENGA

TRIUMFUL BUCURIEI

Când ziarele și programele de știri ale televiziunilor se opresc periodic asupra faptelor – deloc onorabile – ale conaționalilor noștri plecați în Italia, nu e de mirare că ne simțim amenințați de pustiul pe care îl atrage oboseala iluziei. Sau epuizarea deziluziilor. Ceea ce rămâne este o mască stranie, compusă din dezinteres. Italia lui Dante sau a Renașterii, rafinamentul imprezibil al Peninsulei nu (mai) există pentru mulți dintre noi. Există, în schimb, o țară europeană nu prea îndepărtată, care se poate asocia, într-un fel sau altul, cu El Dorado. Însă visul italian e cel mai adesea năuc, o aventură mai mult sau mai puțin ținută în frâu și complet lipsită de coerență.

Coerența se leagă de sens iar acesta din urmă nu trebuie căutat în eficacitatea mercantilă care îl copleșește pe cel plecat din partea estică a continentului. Sensul e altul. Urmele lui se pot afla într-o încăpere prăfuită sau în bucuria care însoțește o întâlnire – alta decât intersectarea întâmplătoare a privirilor. Pe aceste coordonate ideatice se construiește cartea lui Adrian Popescu, *Academia de pe Gianicolo* (Cartea Românească, 2008). În răspăr cu tendințele vremii, Adrian Popescu descoperă o altă Italie. Un spațiu al coagularilor, al fericitelor întâlniri. Dacă versurile sale din anii '70 ai secolului trecut decriptau o încântătoare poetică a inocenței, paginile din *Academia de pe Gianicolo* absorb un anume tip de metafizică a bucuriei. Totul poate ascunde un prilej de neasemuită mulțumire: plimbarea pe colina Gianicolo, descoperirea unor scrisori uitate sau lectura unei cărți, evocarea unor personalități culturale sau rememorarea figurii paterne. Marea întâlnire se produce oriunde, pe coridoarele Colegiului Pio Romeno ori în cotloanele memoriei. Iar dincolo de stratul banal se ivește, pentru cine știe să îl vadă, miracolul.

Segmentele cărții lui Adrian Popescu, *Teme romane* și *Memoria fericită*, reconstituie în doi timpi raportul dintre cotidian și miracol. Dintre preocupări minore și șansa unor noi întemeieri. Dar călătoria în Italia și explorarea memoriei sunt doar episoade ale bucuriei de a trăi miracolul. Adunate în *Academia de pe Gianicolo*, ele decupează o

frântură din existența unui spirit aflat sub semnul căutărilor senine. O irepresibilă vocație a căutării, care deschide taințele lumii printr-un proces de subtilă interiorizare, se decelează în paginile lui Adrian Popescu. Spirit aflat pe orbita armoniei infinite, autorul desfide dezordinea obișnuită a lumii. Îi reordonează și redimensionează fragmentele, descoperindu-le rostul și coerența.

În Italia, drumul urmat de Adrian Popescu se intersectează cu Academia di Romania și Colegiul Pontifical Pio Romeno, instituții în care observă (surprinzător?) solidaritatea oamenilor din generații diferite, dornici să pună în valoare tabloul unei Români spiritual-culturale. Locurile mustesc de energii latente, textura lor stratificată îmbie la salturi în timp iar detaliul, oricât de aglomerat, generează o liniștitoare *odihnă* vizuală : „Dacă de la Rampa di Sangallo, care duce spre înălțimea de pe Gianicolo, o iei în dreapta urcușului, paralel, deci cu Passeggiata del Gianicolo, dar mai spre vest, dai de lunga Via delle Fornaci. Așa, ajungi să admiri Colegiul Pio Romeno, sediul Societății Academice Române, de odinioară, dinspre latura sa cea mai vestică. Ai tot la dreapta, peste grădini, la stazione San Pietro, gara pentru localitățile mai apropiate, și biserica rusească, aflată în construcție. E o altă deschidere de peisaj, în partea opusă față de centrul Urbei, spre grădinile extrateritoriale Statului Vatican, dar aflate, cred, în aria sa de administrare... De aici, suind pe Via delle Fornaci, ieși, destul de departe, dincolo de statuia lui Garibaldi, de aleile cu busturile garibaldinilor (garibaldinii luptau cu trupele franceze, pro-papale în vara lui 1848, ziceam), de «casina», casa refăcută a lui Michelangelo, la San Pancrazio. De aici la «Il Vascello», sediul statului major al Generalului. Cealaltă extremitate a străzii Via della Fornaci ajunge dincolo de Piața Sant' Uffizio. Adică de Palatul spre care Benedict al XVI-lea, înainte de a fi fost ales Papă, se grăbea, spre biblioteca sa, dimineața, venind dinspre Porta Santa Marta” ... (pp.19-20)

La Colegiul Pio Romeno, care găzduia în trecut Societatea Academică Română, Adrian Popescu studiază documente ale exilului românesc. Înființată în 1957 de un grup de intelectuali din exil, Societatea Academică era gândită ca o alternativă liberă a vieții cultural-științifice românești. Președintele ei era Monseniorul Octavian Bârlea iar secretar, italianistul Mircea Popescu – figură marcantă a exilului românesc. Societatea Academică Română s-a îngrijit de câteva publicații care grupau cercetările din diferite domenii (*Acta Filologica, Acta Historica, Acta Filosofia et Teologica* etc.), dar și de „Revista Scriitorilor Români”, printre ai cărei responsabili îi găsim pe Virgil Ierunca și Vintilă Horia. *Academia de pe Gianicolo* creionează o bună parte a activității Societății Academice, marcând și împrejurările dificile ale anului 1960, care au culminat cu retragerea lui Octavian Bârlea. Acesta a revenit ca președinte abia în 1972,

după ce, cu trei ani înainte, Mircea Popescu și Dumitru Cristian Amzăr încercaseră să provoace schimbarea unei decizii nefavorabile Societății, prin adresarea unei scrisori prefectului Congregației Bisericii Orientale.

Dar poate cele mai interesante pagini ale *Temelor romane* sunt cele în care Adrian Popescu recuperează o serie de scrisori aflate în arhiva de la Pio Romeno. Semnate de Octavian Bârlea, Mircea Eliade, Vintilă Horia, George Ciorănescu, Virgil Ierunca, Eugen Lozovan și Enzo Bonfante, epistolele surprind atmosfera unui timp care necesita o nouă etică a supraviețuirii. Pentru intelectualii din exil, etica supraviețuirii era indisociabil legată de fixarea într-un Centru spiritual, căci rezistența prin cultură va trasa axa fundamentală ce păstrează viu un spirit al locului. Bunăoară, Mircea Eliade era convins că numai continuitatea creației culturale românești este în măsură să se opună, pe termen lung, încercărilor de măsluire a istoriei și a identității românești, pe care o încercau „progresiștii” moscoviți. Apărarea culturii și a spiritualității a devenit o prioritate, atunci când dictatura se înscăuna, nonșalantă, sub forma materialismului dialectic. A da un răspuns, și încă a-l da repede – era reperul obsedant al multor intelectuali din exil. Iar răspunsul lor nu putea decât să îmbrace forma particularizată a creației. În acest mod va replica, din Italia, și „exilatul din Via Chiabrera”, Mircea Popescu, eseist și traducător a cărui operă ar merita mai multă atenție. Portretul lui Mircea Popescu nu este singurul la care se oprește autorul *Academiei...* Elegante și încetinite la timp, evocările lui Marian Papahagi și ale Rosei del Conte întregesc un tablou italian care compensează, cu asupra de măsură, imaginea Peninsulei de pe prima pagină a ziarelor de astăzi.

O discuție serioasă, așa cum este și aceea despre ego-proză sau despre minimalismul poeziei tinerilor recurge tot la arsenalul specificului italian. Nu lipsit de grație, Adrian Popescu balansează între contemplare gastronomică și diagnoză culturală : „Mă conving pe zi ce trece tot mai mult că mare parte din literatura actuală, de la noi sau de la Paris (Michel Houellebecq) se face după principiul democrației și tot mai iubitei mâncări de origine napoletană. Adică a pizzei, care are miezul egal cu coaja, exteriorul multicolor cu profunzimea sau cu lipsa de profunzime oricum, totul la vedere. / Modestă la început, un fel unic dar relativ sățios, pizza e semnul vremii noastre culturale, sigla lipsei de secrete sau a puținătății miezului ascuns, a indiferenței față de tradiționalele structuri ierarhizate simbolic.” (p.102) Trecută prin vămile cunoașterii, privirea autorului găsește tot mai mult în jur o lume (literară) autonivelantă și solidificată, din care însă știe să extragă, uimitor, pârgurile verticalizării.

Cea de-a doua secțiune a cărții lui Adrian Popescu, mai eterogenă, dă impresia că se află la răspântia dintre conjunctură și cultură: segmentele ei reunesc o parte din scrisorile primite de autor de la profesorul Nicola Di

Girolamo, reflecții la apariția unor cărți (*Istoria literaturii române contemporane* a lui Alex Ștefănescu și *Metamorfoze ale Barocului transilvan*, de Nicolae Sabău), memorări ale părinților ș.a. Un manuscris al Ilenei Bratu, *À la recherche du bonheur*, îi prilejuește lui Adrian Popescu nu numai câteva considerații după lectură, ci și o meditație pătrunzătoare asupra eșecului unui destin artistic care „face pasul tragic, de la jubilație și nostalgie la autosuprimare.” (p.191) Într-un text scris după moartea lui Octavian Paler, vibrațiile melancolice se desprind ușor de contextul cultural și însuflețesc o istorie personală ale cărei secvențe, departe de a fi epuizate, stimulează fertile mutații cognitive. În măsura în care protejează și actualizează întâlniri fericite, cartea lui Adrian Popescu se dovedește a fi și produsul privilegiat al decantării unor istorii nefericite. Îmblânzite, aduse în stare de vapori și condensate mai apoi într-o nouă formă, acestea din urmă se supun cadrelor instituite de o *memorie împăcată*. Prin dezlegări și legări succesive, timpul surprins în *Academia de pe Gianicolo* curge într-un alt câmp de vizibilitate, mai coagulat, mai proaspăt, mai adecvat registrului miraculos al umanului.

Se ridică întrebarea dacă, în plină epocă a polemicilor virulente și a dezvăluirilor vitriolante, o astfel de carte nu pare anacronică. Înclin să cred că nu, atâta vreme cât simplitatea cu care o memorie împăcată scoate la iveală echilibrul poate produce modificări mentale până și în cei mai bezmetici prădători. Adrian Popescu își simte ideile, nu le supune prelucrării. Respiră cultură, nu o admiră. Iar bucuria întâlnirilor lui – cu Italia, cu un om, o umbră, o istorie sau o carte – reprezintă nu numai un fenomen, ci și un mesaj discret, legat de felul în care ne oglindim în ochii celuilalt.

GRAȚIELA BENGA

MIHAI SORIN RĂDULESCU

UN ALBUM DESPRE CULE¹

Poate arhitectura să intereseze doar pe practicienii acestei profesii? Poate o carte despre cule să se potrivească cu ideea de cronică de carte istoriografică la *Viața Românească*, revistă prin excelență dedicată literelor? Sunt întrebări retorice, la care răspunsul pare așadar inclus în interogație. Deschiderea orizonturilor spre alte manifestări ale spiritului nu poate să fie însă decât benefică, mai ales atunci când este în discuție – fără ca aceasta să fie neapărat o obsesie! – identitatea românească, contribuția originală pe care românii au adus-o în diferite domenii. Și aici, din nou un pericol pândește: nu cumva persistă riscul de a cădea în protocronism, în nostalgii față de simptome propagandistice ale “epocii de aur”? Și câte și mai câte alte interpretări posibile...

Poate că tocmai astăzi, când Bucureștiul – ca și întreaga țară – se află sub pericolul a numeroase demolări, al unor distrugerii irecuperabile, legitimate prin atotputernica ideologie a “economiei de piață”, în fața căreia alte considerente par să nu mai existe, merită să ne reîntoarcem la ceea ce face pur și simplu frumusețea și unicitatea acestor locuri. Amețiți de postmodernism și de tot soiul de alte noutăți la modă, propagate prin diferite canale și de către diferite autorități construite cu acest scop, există pericolul din ce în ce mai pronunțat ca ceea ce constituie tocmai farmecul și interesul cultural al României să fie măcinat și să dispară. Și ne vom trezi, cu salarii mari și cu mașini moderne, schimbate din ce în ce mai des, într-o țară a cărei memorie culturală a fost eradicată, de această dată nu prin mijloace dictatoriale, ci prin coerciția banului, perversă și înșelătoare.

De aceea, publicarea albumului despre cule, scos de redacția revistei de arhitectură și cultură vizuală “Igloo”, trebuie receptată cu mult interes și cu satisfacție. Dincolo de numele hazliu, revista mi se pare a fi o publicație foarte serioasă ce poate vorbi unui public larg, mult dincolo de hotarele breslei arhitecților. De decenii nu s-a mai publicat o carte despre cule, de

¹ Cule – case boierești fortificate din România, text de Luiza Zamora, fotografii de Șerban Bonciocat, prefață de Bruno Andreșoiu, traducere de Irina Pachițanu, București, Igloo, 2006, 191 p.

la cea a lui Radu Crețeanu și a Sarmizei Crețeanu (1969), precum și de la cea a arhitectului Iancu Atanasescu și a lui Valeriu Grama (1974). Chiar dacă se înrudesce cu clădiri de la sud de Dunăre, culele reprezintă – dacă mai este nevoie a fi repetat acest fapt – o sinteză arhitectonică specific românească, îmbinând elemente ale arhitecturii populare autohtone cu altele venite din Balcani. Nu întâmplător ele au inspirat întregul stil neoromânesc de la sfârșitul secolului XIX și de la începutul celui următor, cu numeroase prelungiri până la cel de-al doilea război mondial. Culele sunt așadar în mare măsură la originea unui stil național în arhitectura românească. Studiul lor nu este, după cum s-ar putea crede în grabă, o manifestare de erudiție sau, mai rău, de snobism, ci o direcție majoră ce privește nu numai istoria arhitecturii rezidențiale boierești, ci însăși civilizația românească în ansamblul ei.

În explicarea provenienței culelor s-au confruntat două teorii: potrivit uneia dintre ele, originea turcească a numelui trimitea și la o aceeași obârșie a acestui fenomen arhitectural; potrivit alteia, era vorba de construcții cu rădăcini profund autohtone. Conace și case mari întărite există atât în întreaga Peninsulă Balcanică, din Bulgaria și până în Maina Peloponezului cât și în Anatolia, dar tipul culei românești nu se întâlnește în această atât de vastă arie aparținând fostului Imperiu Otoman. Potrivit unei alte teorii, susținute încă în anul 1907, de către istoricul de artă ieșean Teohari Antonescu, “cula este un *produs național* specific românesc, iar originile ei se pierd în negura timpurilor”². Arhitectul Iancu Atanasescu susținea că în arhitectura lor civilă fortificată, turcii au avut ca model turnurile romane de pază care existau în ținuturile cucerite³. Erau oare și culele românești inspirate la origine din aceeași tradiție romană față de care exista chiar o moștenire de civilizație directă, după cum o dovedesc lexicul fundamental și structura gramaticală a limbii române ?

În *Prefața* cărții, d-l Bruno Andreșoiu așternea o frază inspirată: “... este cu adevărat ceva în aceste case fortificate, în aceste mai mult decât turnuri de apărare, ceva misterios și ciudat, care fascinează și atrage deopotrivă” (p.8). Atmosfera culelor este foarte bine surprinsă de excelentele fotografii ale lui Șerban Bonciocat ce ilustrează cartea. Ele evocă totodată starea de degradare în care se află majoritatea, lăsate literalmente să cadă, cu câteva – foarte puține – excepții, dar și atmosfera de liniște și de împăcare cu sine pe care le sugerează. Cartea de față pare a fi tocmai un fel de mărturie de dinaintea căderii lor iremediabile.

² Apud Iancu Atanasescu, Valeriu Grama, *Culele din Oltenia*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1974, p.15.

³ Ibidem, p.19.

A releva meritul inițiativei publicării acestei cărți nu presupune însă a trece sub tăcere anumite remarci critice. În textul alcătuit de Luiza Zamora, fostă studentă a mea la Facultatea de Istorie a Universității din București, se resimte poate nevoia unui aparat critic, chiar dacă nu este vorba de o lucrare de erudiție. Apartenența unora dintre monumentele prezentate la noțiunea de “culă” este discutabilă: Zătreni, Glogova, Budeasa, Tigveni și Șuici pot fi ele considerate drept cule veritabile ? Dacă nu, merită atunci să ne întrebăm pur și simplu: care este definiția unei cule? Aceasta se caracterizează mai ales prin ziduri fortificate, o anumită dispunere a încăperilor și dezvoltarea mai ales pe verticală, deși unele cule remarcabile precum cea care a aparținut lui I.G.Duca de la Măldărești (jud.Vâlcea) sau cula Cuțui de la Broșteni (jud. Mehedinți) sunt clădite mai ales pe plan orizontal. De asemenea, ce ar fi o culă tradițională fără pridvorul ei atât de tipic? În definirea acestei construcții intră poate și situarea față de cadrul natural, raporturile armonioase care se stabilesc între silueta ei și peisajul colinar înconjurător. Foarte rare sunt culele de la câmpie și cartea de față amintește câteva (Dobroteasa, jud.Olt; Frăsinet, jud.Teleorman), fără a le epuiza.

De ce oare se găsesc bani pentru atâtea alte scopuri, iar pentru a restaura aceste splendide mărturii de viață românească, nu ? Câte semnale de alarmă trebuie trase pentru a se întreprinde ceva ? Întrebările sunt cu certitudine retorice, iar pericolul rezidă în faptul ca această nedumerire să nu se cronicizeze, aceasta ținând eventual locul inițiativelor ca atare. Apariția albumului atrage atenția asupra chestiunii și și în aceasta constă meritul său. Ce-i de făcut cu culele noastre ? Răspunsul nu este prea ușor de dat, pentru că aceste clădiri venerabile sunt în majoritatea lor destul de improprii pentru a fi locuite de către potențialii sau realii proprietari care le-ar putea obține sau le-au obținut deja prin restituire sau cumpărare. Spre deosebire de conace și castele, mai mult sau mai puțin confortabile, culele constituie o formă de locuire arhaică, boierească, foarte neobișnuită pentru contemporani, deși nu este lipsit de sens să ne amintim că multe dintre ele au fost locuite *până* la instaurarea regimului totalitar: de pildă în cula de la Măldărești a locuit familia Greceanu, în cea de la Cernătești (jud.Dolj) – urmașii Cernăteștilor, în cea de la Curtișoara, de lângă Târgu Jiu, devenită mai târziu nucleul unui frumos muzeu de arhitectură populară – familia Neamțu, din Craiova, care a cumpărat-o de la fostul proprietar, profesorul Cornoiu, iar cea de la Groșerea (jud.Mehedinți) a aparținut familiei Crăsnaru. Și exemplele pot firește continua.

Pentru monumente istorice și de arhitectură de o asemenea însemnătate ar trebui găsită o soluție de muzeificare, în sensul pozitiv al acestui termen, altfel expus ușor conotațiilor ironice. Culele au fost cu adevărat transformate în muzeu în unele cazuri, dar având în vedere faptul că nu se

află în circuite turistice, cum este de pildă cazul culei de la Cernătești, exponatele, de obicei de artă populară, se acoperă literalmente cu un foarte gros strat de praf. Totuși numărul culelor nu este atât de mare încât dacă ar exista voință de a face ceva, ele să nu poată fi conservate. Aceasta în condițiile în care în întreaga țară există o activitate de construcție uimitoare, se construiesc căsoaie aproape în fiecare localitate. Unde sunt arhitecții noștri iubitori ai monumentelor istorice ?

Plimbări repetate prin Oltenia m-au dus pe urmele acestor vestigii vitregite. Am constatat cu tristețe starea deplorabilă în care se află cula de la Șiiacu (jud.Mehedinți), trecută prin moștenire la mai mulți proprietari, cea de la Brabova, fostă a familiei Geblescu, precum și foarte multe alte urme ale trecutului medieval și modern lăsate de izbeliște. Albumul editat de revista "Igloo" vine într-o asemenea atmosferă de neputință și totodată de nostalgie. E bine însă că se poate așeza în bibliotecă într-o companie reprezentativă, alături de cartea despre conace a regretatei Corina Nicolescu și, mai recent, de cele ale tânărului Narcis Dorin Ion, un alt absolvent al Facultății de Istorie a Universității bucureștene. Despre cule nu mai apăruse de mult o carte și încă cu asemenea ilustrații, vitale pentru cunoașterea subiectului! Poate că ar fi trebuit mai multă mediatizare pentru o asemenea apariție editorială izbutită.

MIHAI SORIN RĂDULESCU

PAUL ARETZU

NU ESTE BINE SĂ FIE OMUL SINGUR PE PĂMÂNT

Cununia sau Taina Nunții este, într-un fel, un al doilea Botez, prin care se pune temelul unei noi zidiri, înălțată, prin împărtășirea Harului, la starea de dinainte de cădere, folosind ca model chipul Nunții tainice a lui Hristos cu Biserica. Fiind întemeietoare și făcându-se sub semn euharistic, se consideră, ca toate împărtășirile, o re-naștere întru Domnul. Ea restaurează dialogul primei perechi cu Părintele Creator. Nu altfel poate fi socotită fecioria monahală, consacrată prin rânduiala și slujba marelui și îngerescului chip.

Textele sacre, cele liturgice, scrierile părinților sau ale teologilor vorbesc despre această taină al cărei miez este iubirea. Părintele John Meyendorff este unul dintre cei mai importanți teologi ortodocși din secolul al XX-lea. S-a născut în 1926, la Neuilly-sur-Seine, dintr-o familie de emigranți baltici. Și-a făcut studiile la celebrul Institut Saint-Serge, din Paris, unde a și predat până în 1959 când a plecat în Statele Unite, la Seminarul Teologic Ortodox Sf. Vladimir, din New York, al cărui decan a fost, urmându-le reputațiilor George Florovsky și Alexander Schmemmann, din 1984 până în 1992, anul morții sale. Se numără printre primii exegeți ai doctrinei palamitice, îngrijindu-se chiar cu editarea operei călugărului athonit. S-a ocupat de istoria teologiei, cu precădere de cea a Bisericii bizantine căreia i-a dedicat câteva sinteze de referință: *Hristos în gândirea creștină ortodoxă* (1969), *Sfânta Treime în teologia palamită* (1977), *Biserica Ortodoxă ieri și azi* (1981), *Teologia Bizantină* (1989).

Studiul teologic *Căsătoria: perspectiva ortodoxă* (Editura Patmos, Cluj-Napoca, 2007, traducere Cesar Loghin), redactat în 1975, înscrie acest moment important din viața omului în canonul ortodoxiei, marcându-i însemnătatea sacră, de taină împlinită în Biserică. Acest fapt este cu atât mai binevenit cu cât, în lumea de azi, nunta a devenit o formalitate predominant laică, uneori eludată, redusă îndeobște la conotații ceremoniale, sexuale ori mondene: „Însăși noțiunea de căsătorie ca taină presupune faptul că omul nu este doar o ființă cu funcții fiziologice, psihologice și sociale, ci că este un cetățean al Împărăției lui Dumnezeu; adică, întreaga sa viață – și îndeosebi momentele decisive – implică valori veșnice și pe Dumnezeu Însuși.” (p. 8).

De aceea, susține autorul, taina căsătoriei nu poate fi înțeleasă decât în cadrul Dumnezeieștii Liturghii Euharistice.

În istoria biblică, în iudaismul vetero-testamentar, scopul căsătoriei îl constituia în primul rând procreația, binecuvântarea lui Dumnezeu manifestându-se prin mulțimea urmașilor: „voi înmulți foarte neamul tău, ca să fie ca stelele cerului și ca nisipul de pe țărmul mării” (*Facerea*, 22,17). Sterilitatea era considerată o pedeapsă, resimțită ca o neîmplinire. Neexistând o reprezentare a supraviețuirii spirituale după moarte, recompensa divină consta în asigurarea unei progeneraturi numeroase. De aceea, pentru perpetuarea triburilor, familiilor, era văzută ca normală poligamia, și chiar concubinajul. Există chiar o lege, a *leviratului*, care stabilea obligația de a se asigura urmași unui frate mort, prin luarea în căsătorie a văduvei acestuia. Justificările religioase erau dublate, evident, de cele juridico-economice, legate de moștenire.

Noul Testament schimbă în întregime acest obicei: moștenirea nu se mai exercită pe pământ, ci în transcendent, conform judecăților particulare. Având prototipul paradiziac, Iisus definește căsătoria ca o unire veșnică, monogamică, neadmițând divorțul (cu o excepție pe care o menționează Evanghelistul Matei, adulterul). Aceste condiții impun o viață virtuoasă, o folosire cuviincioasă a darului libertății, dar mai ales respingerea ispitirilor și păcatelor. Deși Apostolul Pavel consideră celibatul ca ideal de trăire evlavioasă, recomandă ca model al căsătoriei unirea dintre Hristos și Biserica (în *Epistola către Efeseni*). Celor rămași văduvi le cere abținerea dar, dacă nu se pot abține, „mai bine este să se căsătorească decât să ardă” (*I Corinteni* 7,9).

Deși Biserica are principiile ei sacre, venite de la Dumnezeu, ea a încercat întotdeauna să evite dezacordurile cu ordinea civilă. Conform dreptului roman, căsătoriei îi era suficient liberul consimțământ al părților care se finaliza printr-un contract înregistrat într-o instituție a statului. Ca și în dreptul mozaic, se admitea anularea acordului prin divorț. Cu toate că teologia căsătoriei era definită conform textelor sfinte, Biserica primară a folosit o strategie formulată de chiar Domnul Iisus, „Dați dar Cezarului cele ce sunt ale Cezarului și lui Dumnezeu, cele ce sunt ale lui Dumnezeu” (*Matei* 22,21). Ea nu a schimbat nici o iotă însă din doctrina Botezului și a Sfintei Euharistii, în care se regăsea și taina căsătoriei. Față de *utilitarismul iudaic* sau de *legalismul roman*, reflectate în căsătorie, creștinismul dă acesteia perspective spirituale, raportând-o la *realitatea Împărăției*. Creștinul nu este situat în afara lumii, obsedat de abstracții și idealități, ci are un puternic simț al comunității și al altruismului, bazându-se pe iubire, dar, față de oameni de alte credințe, este conștient că este făcut după *chipul* lui Dumnezeu, că tinde și spre *asemănare*. Relația personală pe care o are cu Dumnezeu, prin *taine*, prin rugăciune, prin Sfânta Liturghie Euharistică, îi dă posibilitatea răscumpărării și înomenirii/îndumnezeirii: „Iar Hristos, fiind Dumnezeu Adevărat, manifestă de asemenea și umanitatea adevărată, nu în ciuda dumnezeirii Sale,

ci tocmai *pentru că* El este Dumnezeu Adevărat: în El noi vedem dumnezeirea ca adevărată normă a umanității.” (p. 20). Prin împărtășire, credinciosul este insuflat, căpătând vocație creatoare, slujitoare și iubitoare. Fiind cetățeni ai Împărăției lui Dumnezeu, soțul și soția devin o singură ființă, un singur trup purtător de har. Când Iisus Hristos Însuși este numit Mire, nunta nu poate fi decât unică. Taina cununiei constă tocmai în conlucrarea cu Dumnezeu. Față de altele, căsătoria creștină are dimensiune duhovnicească, spirituală, schimbă oamenii, le îmbogățește umanitatea.

Ca pneumatofori și hristofori, prin cununie, adică prin în-cununare, mirii încep o nouă viață, după modelul euharistic. În *Ioan*, 2,1-11, la *nunta din Cana*, prin transformarea de către Iisus a apei în vin se prefigurează cele două taine care mântuiesc și restaurează, Botezul și Euharistia. John Meyendorff aduce numeroase referințe biblice și patristice, legate de aspectul euharistic al nunții, constând în împărtășirea mirilor cu taina ecleziastică. *Euharistia însăși este un ospăț de nuntă*, prin care Mirele cel dumnezeiesc se unește cu Biserica. De aceea, din punct de vedere sacramental, nu poate exista decât o singură căsătorie. Aceasta este eternă, nu dispare/nu se anulează prin moarte, pentru că nu privește numai trupul, ci, mai ales, sufletul.

În Biserica primară, chiar până în secolul al nouălea, cununia bisericească era inclusă în Liturghie și se desăvârșea prin împărtășanie. După secolul al zecelea, cununia religioasă, devenită obligatorie (și pentru sclavi), se desfășoară ca slujbă separată de Liturghie, pentru că nu toți cei căsătoriți erau vrednici de sfânta împărtășanie, unii având altă credință sau nefiind la prima căsătorie. În rânduiala logodnei, s-a păstrat formal, în locul împărtășaniei, primirea de către miri a paharului cu vin binecuvântat, așa cum se face cu anafura sfințită la sfârșitul Liturghiei.

Slujba sacramentală a nunții cuprinde două momente, logodna și cununia. Prima preia într-o formă duhovnicească vechiul contract marital civil și constă în făgăduințele pe care și le fac mirii, în ectenia mare sau cererile adresate lui Dumnezeu, în rugăciune și în schimbarea inelelor. Schimbul inelelor implică o simbolică înaltă, fiind mărturia *credincioșiei* lui Dumnezeu pentru poporul Său, însemn al puterii, pecete a celor aleși, semn de recunoaștere, dar de iertare și mântuire: ceea ce Dumnezeu leagă nu mai poate desface nimeni.

Urmează a doua parte, celebrarea încununării. Mirii sunt conduși sub policandru cel mare, fiind întâmpinați de cântarea Psalmului 127: „contractul marital încheiat prin slujba logodnei va fi acum preschimbat într-o legătură veșnică: iubirea omenească va dobândi o dimensiune cu totul nouă, prin aceea că este identificată cu iubirea lui Hristos pentru Biserica Sa.” (p. 40). Sunt parcurse cinci momente ritualice: rugăciunile, punerea cununilor, citirile din Scriptură, rugăciunea *Tatăl nostru* și gustarea vinului din paharul de obște, iar la sfârșit, procesiunea circulară sau *dansul lui Isaia*. În ceea ce privește genealogiile care apar în Evanghelii, John Meyendorff susține că, în planul dumnezeiesc, istoria omenirii a condus spre venirea lui Hristos, în încercarea

de readucere a omului la Dumnezeu. Căsătoria însăși conține acest sens, Dumnezeu făcându-se om pentru a participa la Nunta cu Biserica Sa, *eclesia*, ceea ce înseamnă adunarea lucrătoare a creștinilor. Logodna castă dintre blândul Iosif și Sfânta Fecioară Maria Născătoare de Dumnezeu, prefigurează nunta spirituală a Domnului, care este una de împărtășire. De aceea, în rugăciunea de încununare a mirilor, sunt evocate cupluri biblice, Avraam și Sara, Isaac și Rebeca, Iacov și Rahela, Iosif și Asineta, Zaharia și Elisaveta, Ioachim și Ana. Sunt pomenite, de asemenea, numele celor ocrotiți de Domnul, precum și ale unor sfinți creștini.

Un moment semnificativ îl reprezintă simbolismul cununilor de căsătorie, reprezentând, după modelul *Regelui Mesianic*, triumful vieții asupra morții. La fel, martirii sau mărturisitorii, însuflați de Duh, își primesc cununa vieții veșnice, semn al intrării în Împărăție. La cununie se citesc două pericope nou-testamentare, din *Epistola Apostolului către Efeseni* (5, 20-33) și din *Ioan* (2, 1-12), cuprinzând nunta din Cana Galileei. Paharul cel de obște din care mirii gustă dovedește că slujba căsătoriei este concepută ca o Liturghie Euharistică. Procesiunea circulară în jurul analogului, reluând-o pe cea a schimbării inelelor, consfințește, prin dans liturgic (ca al lui David), caracterul sacru, etern al nunții. Preotul cere Domnului, pentru tineri, „neîntinați, fără prihană și neasupriți păzindu-i în vecii vecilor”. Cununile lor, mărturisitoare, spirituale, vor fi păstrate în Împărăția cerurilor, urmând ca noii căsătoriți să fie vrednici de ele și în *viața veacului ce va să fie*. În vremea veche, cununile erau purtate timp de opt zile.

După ce face teologia euharistică a nunții John Meyendorff se ocupă de clarificarea situațiilor speciale, cum ar fi căsătoriile succesive, condițiile necesare înfăptuirii căsătoriei, căsătoriile *mixte* din punct de vedere religios, divorțul, planificarea familială, avortul, căsătoria clericilor, relația dintre căsătorie, celibat și viața monahală.

Deși canonul bisericesc nu acceptă a doua căsătorie, se arată toleranță față de cazuri deosebite, avându-se înțelegere duhovnicească și față de slăbiciunile omenești. Sfântul Vasile cel Mare rânduiește pentru divorțați sau pentru văduvi recăsătoriți canon de penitență, prin excluderea de la împărtășire, timp de mai mulți ani. După secolul al zecelea, restricțiile se mai îmblânzesc. În vremea de azi, după ce s-a acceptat a doua căsătorie, s-a îngăduit și a treia, dar s-a interzis a patra.

Căsătoria are loc între oameni obișnuiți, cu slăbiciuni, iar regulile bisericești sunt, de fapt, un îndrumar menit să protejeze față de consecințele căderii. Libera decizie, având la bază sentimentele de iubire, este prima condiție a căsătoriei creștine. Este însă interzisă căsătoria între rudele de sânge și între cuscri. Ilustrul teolog conchide însă: „Pentru a realiza o căsătorie cu adevărat creștină nu este suficientă împlinirea unor norme legale și canonice. Căsătoria creștină este mai ales o *angajare pozitivă* a cuplului, nu numai unul față de celălalt, ci, în primul rând, față de Hristos, o angajare realizată în și prin

Euharistie. Dacă această angajare nu are loc, îndeplinirea tuturor prevederilor legale privind căsătoria creștină nu vor avea nici un sens.” (p. 59).

Canoanele vechi interzic căsătoriile dintre un ortodox și un neortodox, fiindcă nu pot participa împreună la taina euharistică. Azi, când căsătoria și-a pierdut în mare măsură semnificațiile sacre, confesiunea sau religia contează din ce în ce mai puțin. Au loc numeroase căsătorii *mixte* și ele sunt acceptate tacit și de Biserică.

Noul Testament și literatura patologică nu acceptă divorțul și nici recăsătorirea, echivalând-o adulterului, dar Biserica nu a putut sancționa legislația laică, mai permisivă în privința relațiilor de familie. Pe de altă parte, și Biserica a acordat întotdeauna șanse celor încercați sau căzuți, decât să fie lăsați *să ardă*.

În privința folosirii mijloacelor contraceptive, Biserica Ortodoxă consideră că „nașterea de prunci este un element firesc, sfânt și necesar pentru căsniciile creștine” și că „a da viață este pentru om un privilegiu prin care se aseamănă lui Dumnezeu” (p. 74). Părintele Meyendorff își dovedește delicatetea sufletească și înțelegerea duhovnicească, socotind că, în privința mijloacelor contraceptive, al controlului sarcinii, hotărârile trebuie să fie particulare. Deși Domnul Hristos spune „Lăsați copiii și nu-i opriți să vină la Mine” (*Matei* 19,14). În schimb, orice formă de avort este identificată cu uciderea, cei implicați suportând excomunicarea (excluderea de la împărțășire) și fiind supuși penitențelor. Luând ca referință Buna Vestire, Biserica socotește că viața începe în momentul concepției.

Clericii, după modelul legăturii dintre Hristos și Biserică, au obligația unei căsătorii unice. Cei care nu se căsătoreau înainte de hirotonie, nu o mai puteau face după aceea. Episcopii erau aleși dintre cei necăsătoriți. Avându-se în vedere condiția maturizării, până în Evul Mediu nu se făceau hirotonii sub 30 de ani. Celibatul nu este dezaprobat de Biserică. Ba, chiar, ascetismul vieții monahale este mai apropiat de rigorile sfințeniei, de intrarea în Împărăție.

Concluzia autorului scoate în evidență sinergia care trebuie să funcționeze între harul lui Dumnezeu și voința de mântuire a omului: „Căsătoria este o taină pentru că în ea și prin ea Împărăția lui Dumnezeu devine o experiență trăită” (p. 90). Cartea conține în *addenda* texte scripturistice probatoare, pasaje semnificative extrase din Sfinții Părinți, din Dreptul Canonic și, mai ales, atât de gingașa Slujbă a Nunții.

Printr-un discurs de mare finețe teologală, printr-o construcție și riguroasă și flexibilă, atent documentată, cartea părintelui John Meyendorff, făcând exegeza unei teme atât de importante, în diversele ei aspecte, istoric, social, teologic, duhovnicesc, canonic, redă căsătoriei funcția ei esențială, de profunzime, sacralitatea, reintegrând-o universului liturgic – euharistic și eshatologic –, adică revelând-o ca Taină ortodoxă, uman-dumnezeiască.

cronica traducerilor

RODICA GRIGORE

VOCILE NARATIVE ALE LUI JOSÉ SARAMAGO

Pentru a descrie modul în care a construit lumea romanului *Memorialul mânăstirii* (traducere, postfață și note de Mioara Caragea, Polirom, 2007), José Saramago a dat în repetate rânduri un exemplu edificator: un orator aflat în fața unei săli pline; în concepția autorului, pe lângă vocea vorbitorului, o mare importanță au și „voci” ascultătorilor, mai exact, totalitatea gândurilor și sentimentelor acestora. Se constituie, astfel, un adevărat sistem format din numeroase puncte de vedere diferite, iar această realitate complexă nu poate fi redată nici prin intermediul unui discurs românesc, dar nici prin acela al unui discurs istoric, pentru că, pe când în datele istorice cititorul tinde să creadă prea mult, în cele ale ficțiunii românești există tendința de a crede prea puțin. Singura modalitate de rezolvare a acestei probleme este impunerea unei narațiuni de tip polifonic – în înțelesul pe care Mihail Bahtin îl dă acestui gen de discurs: se vor include, prin urmare, în text o multitudine de „voci” foarte diferite, ținând fiecare de un „material al memoriei” la fel de diferit (de la clișeele lingvistice din dosarele Inchiziției la expresii populare, de la disertații asupra muzicii la tradiția literară lusitană, cu ecouri ajungând până la *Lusiada* lui Luis de Camões sau la lirica lui Fernando Pessoa și a heteronimilor săi).

Prozatorul are, în acest fel, în față o multitudine de căi și de drumuri croite în „obiect” de conștiința socială. Dar are în față și plurilingvismul social din jurul acestuia, acel amestec babilonic de limbaje care se manifestă în jurul oricărui obiect. În cazul lui Saramago, în *Memorialul mânăstirii*, „obiectul” din teoretizările lui Bahtin este istoria Portugaliei de la începutul secolului al XVIII-lea, din timpul domniei regelui João V (1706 – 1750). Se produce însă fenomenul de dispersie pe care îl descria autorul și, așa cum istoria nu e niciodată una singură și nici pe departe într-un tot sigură (cea oficială nefiind pe deplin creditabilă), discursul românesc se va multiplica, având pentru Saramago tot atâtea „fețe” câte „istorii” se puteau înregistra în spațiul lusitan al vremii. Aici trebuie căutată polifonia desăvârșit orchestrată și tot aici își are punctul de plecare

plurilingvismul acestui roman. Un roman însemnând, deci, mai multe romane, în funcție de vocea narativă pe care o urmărim: fie relatarea hotărârii regelui de a construi la Mafra o uriașă mănăstire franciscană dacă va dobândi un urmaș la tron și înaintarea lentă a lucrărilor, fie încercarea învățatului preot Bartolomeu Lourenço de Gusmao de a zbura cu un aparat propulsat prin voință umană sau – nicidecum în ultimul rând – tulburătoarea poveste de dragoste dintre Baltasar Mateus „șapte Sori” și frumoasa Blimunda „șapte Luni”, cea înzestrată cu puteri miraculoase, desfășurată o vreme în prezența lui Domenico Scarlatti și a minunatelor sale sonate. Toate aceste linii narrative sunt, de altfel, prezente *in nuce* în cele câteva rânduri prin care autorul își rezumă romanul, punându-l sub semnul tutelar al amintirii și memoriei: „A fost odată un rege care a făgăduit să înalțe o mănăstire în Mafra. A fost odată lumea care a construit această mănăstire. A fost odată un soldat ciung și o femeie care avea puteri fantastice. A fost odată un preot care voia să zboare și a murit nebun. A fost odată.” Scriitura primește, în acest fel, încă o calitate esențială: permanenta raportare la mit și impunerea, prin acest fapt, a încă unei posibilități de lectură; romanul devine, de aceea, și o extraordinară poveste despre omul care a vrut să zboare, a reușit, dar a căzut apoi, primind pedeapsa nebuniei pentru nemaipomenita sa îndrăzneală. Aventura unui nou Icar, relatată de „un nou Orfeu”, așa cum a fost numit uneori José Saramago.

Scriitorul portughez are, apoi, marele dar de a reda atmosfera autodafeurilor și a sărbătorilor populare din Portugalia vremii. Pe estradele bâlciurilor sau în convoaiele victimelor Inchiziției răsună plurilingvismul, ridiculizarea tuturor „limbilor”. Aici nu va mai exista, prin urmare, vreun centru lingvistic, dar în schimb se va derula, în fața cititorului, un adevărat „joc viu cu limbajele” (al poezilor, al savanților, al judecătorilor); în felul acesta, toate limbajele devin măști, deci nu va mai exista un singur chip autentic și indiscutabil al acelei lumi. Iar plurilingvismul organizat în aceste genuri inferioare, era orientat, în mod parodic și polemic, după cum demonstrează Bahtin, împotriva tuturor limbajelor oficiale, fiind, tocmai de aceea, un plurilingvism „dialogizat”.

Atitudinea „voltairiană” despre care s-a vorbit nu o dată în legătură cu ironia subtilă dar mușcătoare a lui José Saramago (în fond, un impuls distructiv prin relativizarea extremă la care ajunge – o „ironizare neinocentă”, ca să folosim formula impusă de Umberto Eco) – este depășită în *Memorialul mănăstirii* tocmai prin transformarea ei treptată în intenție declarat parodică prin această „dialogizare interioară”. Care, la rândul ei, acceptă forme compoziționale exterioare și nu se desprinde într-un act autonom de conceperea însăși de către cuvânt a obiectului său, fiind astfel înzestrată cu o remarcabilă forță de modelare stilistică. Interorien-

tarea dialogică devine aici, într-un fel, evenimentul discursului însuși, pe care îl însuflețește și îl dramatizează din interior, în fiecare din elementele lui. Concluzia lui Bahtin este, așadar, perfect aplicabilă romanului lui Saramago: căci plurilingvismul introdus în roman (oricare ar fi formele introducerii lui) nu este altceva decât „discursul altuia în limbajul altuia” și servește exprimării refractate a intențiilor autorului. Iar în concepția prozatorului portughez, acest tip de discurs special bivocal în orice punct al său, reprezintă, după cum el însuși afirmă, faptul că „nu putem ști, în mod real, ce este realitatea, deci percepția noastră e doar o lectură între altele, o lectură a altor lecturi, multiplicabile la infinit”. De aceea, *Memorialul mânăstirii* se structurează într-un mod accentuat stratificat, prin însumarea polifonică a vocilor tuturor personajelor sale, incluse în discursul cuprinzător al autorului.

Romanul acesta este centrat în mare parte asupra redării cât mai adecvate a istoriei lusitane, a acelei istorii-memorie, cu alte cuvinte, asupra explorării formelor temporalității. Și se știe că în literatură timpul constituie principiul de bază al cronotopului, pentru că în acest cadru el se condensează, se comprimă și devine vizibil din punct de vedere artistic. Cronotopul drumului și cel al întâlnirii reprezintă nodurile complicatei rețele narative din romanul *Memorialul mânăstirii*: toate personajele călătoresc și, mai mult, în cursul acestor călătorii au loc întâlnirile care le vor marca sau chiar le vor schimba destinele pentru totdeauna. Astfel, în drumul lui de întoarcere spre Mafra, Baltasar o întâlnește pe Blimunda; pe acest drum el își va spune pentru prima dată numele, ea înțelegând restul, în comunicarea lor fiind nevoie, după aceea, de foarte puține cuvinte: „...iar bărbatul acela cine o fi, atât de înalt, care stă lângă Blimunda și nu știe, ah, nu știe cine e el, de unde vine, ce se va alege de ei, ah, puterea mea, după haine soldat, după chip alungat, cu braț retezat, iar Blimunda, întorcându-se către bărbatul înalt de lângă ea, întrebă, Care ți-e numele, iar bărbatul răspunse firesc, recunoscând astfel dreptul acestei femei de a-i pune întrebări, Baltasar Mateus, mi se spune și Șapte-Sori.

Iar la sfârșitul cărții, după douăzeci și opt de ani, tot la capătul unui drum și al unei călătorii de căutare care durează nouă ani, Blimunda îl regăsește pe bărbatul iubit: „L-a găsit. De șase ori trecuse prin Lisabona, aceasta era a șaptea. [...] Sunt unsprezece osândiți. Arderea e deja înaintată, chipurile abia se deslușesc. La capătul de colo arde un bărbat căruia îi lipsește mâna stângă. Poate pentru că are barba înnegrită, miracol cosmetic al funinginii, pare mai tânăr. Și un nor întunecat se află în mijlocul trupului său. Atunci Blimunda spuse, Vino. S-a desprins voința lui Baltasar Șapte-Sori, dar nu s-a înălțat la stele, căci pământului îi aparține și Blimundei.”

Memorialul mânăstirii este un roman polifonic, plurilingvistic și accentuat cronotopic. Dar nu numai atât. Pentru că, lucru ignorat aproape complet de critica literară, cartea lui José Saramago reprezintă și un extraordinar exemplu de poetică muzicală. Argumentele care susțin această afirmație nu sunt puține, dar ele sunt în schimb foarte disparate și cu mare grijă ascunse în text. Cel mai important este, desigur, episodul prezenței lui Domenico Scarlatti la Lisabona în calitate de profesor de muzică al infantei și apropierea spirituală ce se va stabili între ilustrul compozitor și Baltasar și Blimunda. Se știe, de la Henri Bergson încoace cel puțin, că timpul se scurge într-un mod variabil, după dispoziția intimă a individului și după evenimentele care vin să-i afecteze conștiința. Iar fenomenul muzical este inimaginabil în afara celor două elemente care-l definesc, după cum afirmă Igor Stravinski: sunetul și timpul; Iar dacă artele plastice ni se înfățișează în spațiu, însă muzica se întocmește prin succesiune în timp și necesită deci vigilența memoriei. Muzica presupune înainte de toate o anumită organizare a timpului. Nevoia de organizare și permanenta raportare a muzicii la axa temporalității este evidentă și în *Memorialul mânăstirii*.

Mijloacele pe care José Saramago le folosește pentru a-și orchestra în mod desăvârșit romanul se îmbogățesc prin faptul că scriitorul completează mereu poetica sa muzicală cu un adevărat principiu al recurenței: încă din episodul întâlnirii lui Baltasar cu Blimunda apar în text, rostite de mama condamnată a fetei, cuvintele care vor marca un adevărat leit-motiv al cărții: „cine e el, ce se va alege de ei”. La scurt timp, Blimunda se va întreba și ea „unde ne aflăm, cine suntem”. Nimic altceva decât celebra interogație a lui Gauguin: „De unde venim? Cine suntem? Încotro mergem?”, despre care pictorul afirma că reprezintă mai puțin un titlul și mai mult o semnătură. Variante ale acestei „semnături” străbat în toate sensurile *Memorialul mânăstirii*, dovedind faptul că întrebarea este, în același timp, și cea care creează. José Saramago rezumă prin ea o mare parte a dialogului istoric implicit pe care romanul său îl susține, însă nu e nici o clipă tentat să dea un răspuns. Pentru că răspunsurile, în cazul acestei cărți, sunt de așteptat doar din partea cititorului provocat, în acest fel, să citească în alt fel (să re-citească) noua istorie pe care scriitorul portughez i-a pus-o în față.

cronica de film

CĂLIN STĂNCULESCU

FESTIVALURILE VERII ȘI SECETA DE SPECTATORI

Mai, iunie, iulie, august sunt cele câteva luni ce polarizează festivalurile internaționale de film din țara noastră, unele cu mai vechi tradiții altele aflate la doar primii pași.

Ediția a doua a BFF-Bucharest Film Festival cu tema Filme grele desfășurat la sfârșitul lunii iunie și începutul lunii iulie a beneficiat de selecțiile efectuate de Manuela Cernat, Vlada Sesici și criticul englez de film Neil Young. Cu toată prezența unui nume greu în juriul concursului și anume, Mauritz De Hadeln, fost director al festivalurilor de Berlin, Locarno, Veneția sau Nyon, selecția a dezamăgit copios și specialiștii aflați la locul faptei- cinematografele Studio și Eforie , precum și terasa La Motor, dar și puțin numerosul public aflat în sălile de proiecție. De fapt, de multe ori în sală se aflau mai mulți membri ai echipei tehnice decât spectatori. Și asta nu pun pe socoteala concurenței cu Campionatul european de fotbal, ci cu proasta publicitate făcută unei manifestări internaționale, care organizată la alți parametri ar fi putut chiar avea succes. La capitolul filme a rămas remarcabilă impresia lăsată de cineaștii din China, care au atacat cu curaj, dar și cu instrumente artistice perfect adecvate teme de mare dramatism extrase din viața unui mare popor, care se confruntă în anumite regiuni cu un divorț dramatic față de exigențele civilizației contemporane.

Filmul *Micuța Molie* realizat de Peng Tao relatează povestea unei fetițe de unsprezece ani, care nu poate să meargă și este vândută pentru a fi exploatată ca cerșetoare. Nu mai puțin dramatic este și destinul tinerei studente Bai Yuemei care este vândută pentru a deveni soția unui țăran dintr-o regiune aproape pustie, unde legalitatea și sinceritatea relațiilor interumane lipsesc cu desăvârșire. În urma unui tratament inuman, violată și bătută, folosită ca sclavă sexuală pentru a aduce pe lume copii într-o lume fără speranță, eroina noastră încearcă în repetate rânduri să evadeze. Deznodământul, nu prea greu de anticipat, ne aduce în pragul unei reînnoite drame. Autorul Li Yang, câștigător al Ursului de Argint de la Berlin este considerat drept unul dintre cei mai de viitor cineaști chinezi.

Unul dintre alte puține din păcate filme remarcabile a fost *Refugiatul*, regia și scenariul Reis Celik, eminent documentarist și autor de filme de ficțiune. Inspirat din fapte reale, filmul cineastului turc atacă cu multă sensibilitate tema existenței emigrantului într-o lume plină de adversități, marcată obsesiv și de diferențierile etnice, prezente într-un lagăr de refugiați din Germania. Procesul de descoperire a alternativelor existențiale, singurătatea și dorul de țară sunt câteva laitmotive ce conferă filmului *Refugiatul* forță și sensibilitate, emoție și credibilitate într-un univers filmic marcat de violență, sexualitate și comercialism *à tout prix*.

Festivalul BIFF aflat, cum spuneam, de abia la a doua ediție, încă nu și-a cucerit maturitatea de a fi un magnet pentru publicul interesat de cele mai noi tendințe existente în prezent în cinematografia mondială.

Un alt Festival important al verii a fost *Anonimul*, ajuns la cea de a cincea ediție, cu Marcel Iureș director onorific și marele regizor polonez Krzysztof Zanussi, președinte de juriu. Cum la ora redactării acestor rânduri festivalul se află în plină desfășurare, nu mă pot pronunța decât asupra evidentei secretomanii afișate de organizatori apropo de bugetul festivalului, numărul de spectatori estimați a fi prezenți la Sf. Gheorghe, precum și din nou o curiozitate, avem și aici a face cu un selecționer străin de filme care n-a reușit să vadă decât un film românesc pentru a-l califica la secțiunea lungmetraj ficțiune.

De menționat, aici o nouă secțiune dedicată filmelor realizate de actori, secțiune ce reunește o serie de foarte interesante filme realizate de Isabella Rossellini, Gwyneth Paltrow, Jennifer Aniston, Gael Garcia Bernal, Joseph Fiennes, Ben Affleck și Sean Penn. Să sperăm că aceste filme alături de cele premiate de juriu se vor afla și la cinematograful Studio din București la sfârșitul lunii septembrie pentru a-i recompensa pe cinefilii absenți la Sf. Gheorghe.

Un Festival tradițional, cel al filmului turistic și-a desfășurat ostilitățile la mijlocul lunii iulie la Câmpulung Muscel, gazdă primitoare pentru cele 40 de filme și peste 30 de invitați din străinătate, regizori, producători, distribuitori, operatori sau scenariști. Aflat la cea de a 12-a ediție, Festivalul internațional al filmului turistic a recompensat cu Marele premiu un valoros regizor spaniol care cu Guadelupe, Luz de Extremadura a oferit spectatorilor o strălucită miniatură filmică – de doar șapte minute – extrem de convingătoare asupra bogățiilor culturale, prezente în geografia spirituală a Spaniei contemporane.

Aflat la cea de a treia ediție a fost și Festivalul Internațional al Producătorilor de Film desfășurat la Mamaia, care și-a propus o panoramă a producției ultimului an, și în același timp să educe o nouă generație de tineri producători. Printre cele 12 de avanpremiere înregistrate cu prilejul acestui festival s-au numărat *Călătoria lui Gruber* de Radu Gabrea,

Dincolo de America de Marius Barna, *Elevator* de Gheorghe Dorobanțu, *Tache* de Igor Cobileanschi, *Întâlniri încrucișate* de Anca Damian, titluri care vor avea întâlnirea cu publicul începând din luna septembrie. Câștigător al acestui festival a fost declarat filmul *Restul e tăcere* de Nae Caranfil, titlu care a fost propus și pentru selecția din acest an a filmelor străine candidate la Premiul Oscar. Cu patru voturi din șapte filmul lui Nae Caranfil ne va reprezenta, cred că cu minime șanse, la populara competiție americană. În lume anual au loc peste o mie de festivaluri cinematografice, naționale, dar mai ales internaționale.

Acest lucru nu împiedică dezvoltarea acestui gen de manifestări, care se bucură, de sprijinul administrațiilor locale, de generozitatea mânăitorilor de fonduri publice și care de multe ori, cheltuiesc fără nici un temei aceste fonduri pentru scopuri obscure. De altfel, într-o convorbire avută cu distinsul critic și istoric de film Mauritz De Hadeln, acesta a deplâns nu numai imposibilitatea selecționerilor de la Festivalul Internațional București de a găsi ceva filme românești pentru secțiunea de ficțiune lungmetraj, dar a și afirmat foarte clar că genul acesta de festivaluri a devenit o afacere de familie în care se pierd foarte mulți bani publici pe interese de familie, deloc în interesul publicului spectator, deloc în interesul publicului specializat alcătuit din studenți la facultățile de arte, critici sau istorici de film. Aceștia ar trebui să fie primii invitați la asemenea festivaluri, a încheiat Domnia sa, o discuție desfășurată, cu prilejul acordării premiilor la BIFF, unde publicul din sală nu depășea numărul membrilor din cele trei sau patru jurii alese să cântărească valoarea peliculelor din concurs.

Seceta spectatorilor la festivalurile organizate în România rimează de fapt și cu locul modest pe care îl ocupă publicul de cinematograf într-un clasament european. Ne aflăm doar cu puțin înaintea Bulgariei un spectator din România mergând o dată la zece ani într-o sală de cinematograf. Este drept că televiziunile au acaparat mult din interesul și așa needucat al spectatorului de film – în absența unei literaturi bogate de specialitate, în absența unor publicații de profil, educative și informative de calitate – dar, prezența spectatorului în sala de cinema are încă multe variabile greu de cuantificat. Soluția festivalieră, deocamdată, nu este o soluție pe termen scurt, mediu sau lung. Avem festivaluri, avem și filme prost selecționate de selecționeri străini, avem și bani de aruncat pe fereastră – fiindcă politica bugetelor festivalurilor este un subiect strașnic apărât la orice nivel de toți organizatorii – dar nu prea avem public de film, nu prea avem antrenori culturali dăruțiți a forma un astfel de public.

NICOLAE PRELIPCEANU

RADU AFRIM LA BAIA MARE ȘI LA PARIS

Nu știu exact cu ce ocazie mi-a căzut în mână, la Paris, un program viitor al teatrului Europei „Odéon”. Știți, cel prin preajma căruia orice român care trece pe-acolo mai vede încă umbra lui Cioran. Ceea ce m-a uimit întâi, uimire mai mult retorică, pentru că știam că așa se petrec lucrurile acolo, a fost faptul că se prevăzuseră cu precizie matematică premierele, fiecare cu data și ora ei, pentru întreaga stagiune 2008-2009. Uite, mi-am spus, că și francezii sunt nemți. Știți, vă amintiți, la noi cuvântul „precizie” cheamă adesea lângă el precizarea „nemțească”. Tradiția națională, deh. Precizia asta s-a extins între timp, de când limba noastră cea strămoșească a fixat în cadrul ei chestia cu precizia nemțească, la mai multe națiuni europene, devenind un fel de definiție a europenismului, a acestei civilizații, atât de hulite și pândite de teroriști și de bombe. Prin urmare, la Théâtre Odéon de Paris, poți ști cu precizie când ai să vezi premiera cutare sau premiera cutare. N-are rost să vă spun ce premiere puteți vedea și când, pentru că, oricum, șansele să aveți bilete la ele sunt destul de mici, asta presupunând că ați încerca să vi le procurați. Ceea ce m-a uimit, tot retoric pentru că aflasem încă din patrie, dar vedeam cu ochii mei scris într-un program de teatru parizian, a fost premiera lui Radu Afrim, cu piesa *Nebunia noastră cea de toate zilele*, pusă în scenă în România la Piatra Neamț, cu Coca Bloos într-un rol extraordinar, dar de data asta la Odéon, cu actori francezi și actori români. Pe Coca Bloos o vor vedea și parizienii, acolo lângă fostul domiciliu al lui Cioran. Și atunci mi-au defilat prin minte imaginile din spectacolul de la Piatra Neamț, pe care am avut prilejul să-l votez la Festivalul Internațional de Teatru Atelier, de la Baia Mare, în iunie anul acesta. Acolo a fost, cum ar spune soprana Mariana Nicolesco despre vreun spectacol propriu, „un triumf”. Între timp am citit că, la un alt festival de teatru, mai recent, dar unde n-am avut plăcerea să fiu prezent, Radu Afrim umblă cu coada de admiratori, în general adolescenți, după el, așa cum, de fapt, cam umbla și la Baia Mare, unde ciuful său roșu era parcă un semnal pentru multă lume că acolo e idolul și trebuie să-și schimbe direcția.

Cum a devenit Radu Afrim un idol? Nu e greu de spus. El a scandalizat de la primele sale spectacole, lumea așezată a teatrului românesc, figuri de prim plan, precum Victor Rebengiuc, au fost revoltate de spectacolul său cu *Trei surori* de Cehov, de la teatrul din Ploiești, în care totul era trecut în deriziune, dar drama, trebuie să o spun, trecea, totuși, dincolo de imaginile și replicile plesnite pe scenă. Revolta aceea a devenit, în oglindă, la generația mai tânără, mai puțin legată de fixațiile unui stil ori ale unor precepte, o admirație fără sfârșit, sau, cum se spune astăzi, un cult. Firește că, așa cum se întâmplă mai întotdeauna, adevărul e undeva la mijloc. Pentru că Radu Afrim a mai făcut și alte spectacole, multe, de atunci, iar unele dintre ele pot să placă oricărui om obișnuit cu vechea regie de teatru și asta nu pentru că ar fi început și Afrim să o imite, nicidecum. Ci pentru că acest regizor de o mare inventivitate, ale cărui rotițe din minte învârt și o cultură literară, a reușit să atingă esențele și să-și facă percept și de alții actul, astfel încât el să poată fi recunoscut indiferent de generație sau de fantezia spectatorului. Se mai supără unii spectatori maturi, crescuți în pudibonderia anilor trecuți, când aud replicile dezinhitate ale personajelor sale – pentru că personajele pieselor autorilor jucați în regia lui Afrim sunt luate de acesta din urmă în posesie urgent – dar asta nu schimbă nimic. Nici traseul triumfător al carierei sale – astă vară a fost încununat la Avignon, pentru un alt spectacol cu *Mansardă la Paris cu vedere spre moarte*, frumoasa piesă a lui Matei Vișniec despre Cioran – și nici reușita spectacolelor sale nu a fost încă atinsă de acele supărări, câte or fi. Cert este că Radu Afrim – a și declarat-o de altfel – a terminat-o cu teatrul clasic, preferând piesele moderne, chiar postmoderne și contemporane, ceea ce cred că este o opțiune restrictivă. Pentru talentul său mai ales. Revenind la *Mansarda...* lui Vișniec – Afrim, iată că regizorul cel puțin ajunge în apropierea ei, cu spectacolul proiectat la Odeon, în zona, pentru noi cioraniană, a Parisului. Cum va fi el primit acolo nu putem bănui încă, dar cuvintele care-l recomandă în caietul teatrului sunt superlative, atât despre piesă cât și despre regizor.

E destul de târziu ca să mai raporteze cititorului *Vieții Românești* evenimentul din iunie de la Baia Mare, Festivalul Internațional de Teatru Atelier, dar câteva cuvinte se mai pot spune despre acest real eveniment al teatrului românesc. Un dramaturg, Radu Macrinici, organizează acest festival de 16 ani, mai întâi la Sf. Gheorghe, apoi, scurt timp, la Sighișoara, pentru ca de câțiva ani să și-l stabilească în orașul capitală a Maramureșului. Lăudabile eforturile lui Radu Macrinici pentru a întreține acest festival, original și de mare atracție, deschis unor texte și trupe din țară și dimprejur. Am văzut anul acesta trupe din Ungaria, Japonia, Bulgaria, care i-au uimit pe spectatori, unele dintre ele premiate de juriu. Prin acel teatru îndepărtat trece un curent proaspăt. Au performanțe nebănuite înainte de Afrim și de

Macrinici actori care erau lăsați să vegeteze la umbra unor roluri ne semnificative, dirijate de regizori pe măsură. Radu Afrim a fost, anul acesta, personajul principal al festivalului de la Baia Mare, o dezbateră fiindu-i dedicată, prilej pentru regizor de a-și arăta și profunzimile și răspărurile (sic). Nu știu ce se întâmplă în restul anului la Teatrul de la Baia Mare, dar probabil că acest festival, ca și spectacolele pe care Radu Afrim le aduce aici, iar din toamna asta le va monta aici, așa cum a promis astă vară, vor mișca desigur ceva în viața teatrală a acestui oraș nordic.

NICOLAE PRELIPCEANU

MARINA ȚVETAeva în prezentarea și traducerea lui LEO BUTNARU

Marina Țvetaeva (1892 – 1941) s-a născut la Moscova în familia unui profesor universitar. De la vârsta de șase ani, scrie versuri nu doar în rusă, ci și în poloneză, finlandeză. Învăță la Moscova, apoi în pensioane din Elveția și Germania. Primele versuri pe care le publică atrag atenția lui V. Briusov, M. Voloșin, N. Gumiliov. În 1912, se căsătorește cu Serghei Efron care avea să lupte în unitățile albardiste, mai apoi fiind nevoit să emigreze (în exil, e bănuț că ar colabora nu NKVD-ul). Între 1914-1917, Marina Țvetaeva are un roman cu poetesa Sofia Parnok, „trădat” și în mai multe poeme. În 1922 – emigrează: Berlin, Praga. În 1925, se stabilește în Franța. În 1939, se întoarce în Rusia Sovietică. La scurt timp, îi sunt arestați soțul și fiica, acesta fiind împușcat, iar Ariadna închisă în Gulag, unde avea să petreacă 16 ani. Țvetaeva aproape că nu mai scrie poezie, ci se dedică traducerilor. La începutul războiului, se evacuează la Elabuga. Nu are un loc de muncă, nu are o casă. La 31 august 1941 se sinucide. Precum cu, respectiv 11 și 16 ani mai înainte, alți mari colegi ai ei – Maiakovski și Esenin.

A editat cărțile de poeme: *Album de seară* (1910), „Verste” (1921), *Tabăra lebedelor*, *Profesia*, *Psyche* (toate – 1923), *După Rusia* (1928), poemul satiric *Vânătorul de sobolani* (1925), *Poemul sfârșitului* (1926). Proză, eseuri, memorii.

În internetul rusesc, excepționalul și extrem de bogatul site „Lumea Marinei Țvetaeva” conține cele mai multe materiale despre avangardă și avangardiști, despre protagoniștii ei care au lansat manifeste tranșante, fulminate, uneori paradoxale, contradictorii, stimulative sau enervante, ele însele – mai curând modele de text literar propriu-zis, decât teoretic; texte literare autentice – metaforice, de imaginație superioară, curajoase și inventive; manifeste de curente și școli care au făcut epocă sau doar expresii ale unor efemere ambiții neacoperite de har: predecesorii (anticipatorii, *preanunțătorii* avangardei), akmeiștii, imaginiștii, constructiviștii, satiricii, futuriștii (cubofuturiștii, egofuturiștii, „Mezaninul poeților”, „Centrifuga”, „Lireny”, „Sindicatul futuriștilor”, „41⁰⁰⁰” – Transcaucazia, grupul „Tvorcestvo” – Extremul Orient, artiști în afara grupărilor, curentelor, „Breasla poeților”...) – însă nu doar poeți, prozatori, ci și pictori, compozitori, sculptori etc. Ne putem întreba: de ce anume (această... lume) pe un site dedicate unei poetese care, la o apreciere superficial-formală, s-ar părea că nu a fost prea mult (adânc) implicată în efervescența fenomenologiei avangardiste? Răspunsul e unul simplu: Marina Țvetaeva a reformat/reformulat prozodia rusă din interiorul acesteia, a modificat-o intrinsec-tipologic, noutatea fiind emanată din nucleu, din esențe, nu din forme. De unde și actualitatea, modernitatea, permanenta propulsie de *contemporaneizare*, „de la sine”, a creației ei – uneia din cele mai mari poetese ale lumii. (L.B.)

LUI O. EM. MANDELȘTAM

Nimeni nimic nu ne-a luat –
Mi-i bine că, răzleți, suntem departe!
Și de data aceasta v-am sărutat
Peste suta de verste ce ne desparte.

Eu știu: darul nostru – nu este egal.
Glasul meu e slab – pentru prima dată.
Ce vi-i, tinere Derjavin, acest banal
Și needucat vers al meu, cum se arată?!

Pentru strașnic zbor am a vă blagoslovi:
– Zboară, vulturașul meu!
Tu soarele l-ai suportat, fără-a miji, –
Privitul meu tânăr ar fi greu?

Tandru, din drum fără a vă înturna,
Nimeni nu urmări cum v-ați îndepărtat....
Vă sărut – peste o sută și ceva
De ani care ne despart.

12.II.1916

ANNEI AHMATOVA

O, muză a plânsului, dintre muze cea mai minunată!
O, neastâmpărat michiduță al nopților albe, mereu matinale!
Tu trimiți asupra Rusiei viforniță neagră, înverșunată,
Și în noi precum săgețile zbârnâitoare se înfig urletele tale.

Iar noi ne ferim care încotro, și acel: Oh! surdinizat –
O sută de mii de o mie de ori – ție îți jurăm anume, –
Anna Ahmatova! – acest nume – este imens respir fremătat,
Și se prăbușește în adâncul care nu are nume.

Noi deja suntem încoronați, pentru că pe-același, cu tine,
Pământ călcăm, că peste noi cerurile-s aceleași, toate!
Și cel care este rănit mortal de soarta ta, precum se cuvine
Nemuritor e ridicat pe patul sau lavița de moarte.

În melodioasa mea urbe ard cupolele înseninate,
Și Mântuitorul luminos îl slăvește orbul rătăcitor...
Și eu îți dăruiesc această urbe a clopotelor înalte,
Ahmatova! – și inima mea, ca adaus la dangătul lor.

19.VI.1916

Soarele alb și nori jos aplecați, aproape de pământ,
În lung de grădini – după zidul alb – tihna cimitirului.
Iar pe nisipiș, sub grinzi, din paie răsfirate-n vânt, –
Un șir de momâi cam de statura omului.

Și, întinzându-mă peste stâlpii ce sprijină gardul,
Văd: drumuri, copaci, soldați în dezordine.
O muiere bătrână – presurat cu sare, coltucul
Își rumegă; rumegă îndelung neagra pâine...

Cu ce te-au supărat, Doamne, aceste case surii
Și de ce atătora pieptul ar trebui să le fie-mpușcat?
Trenul a trecut și a urlat, și au urlat soldații,
Și praful, praful drumul l-a învăluit, înnegurat...

– Nu, mori! Mai bine să nu te fi născut pe lumea nătângă,
Decât să auzi acest jalnic, de ocnaș, urlet nenorocit
Despre frumoasele cu sprâncene smolite.– Și cum mai cântă
Acum soldații! O, Doamne-Dumnezeul meu rătăcit!

3.VII.1916

Amar! Amar! Gust etern
Pasiune, pe buzele tale!
Amar! Amar! Eternă ispită –
Definitive căderi fatale.

De amar – sărut pe toți,
Pe tânăr și arătos.
Tu de amar – pe o alta de mână
Noaptea o duci pe drum priporos.

Mănânc cu pâinea, cu apa înghit
Amarul-amarului, tângă-amăruie.
Și se află o atare iarbă
Pe pajiștile tale, Rusie.

10.VI.1917

LUI MAIAKOVSKI

Mai presus de cruci și goarne,
Botezat în foc și fumu-n răsfir,
Arhanghel cu pasul de tone și toane –
Fulminant, în veci Vladimir!

El e căruțașul, dar și calul pe cale,
El e capriciul și el – dreptatea.
Inspiră adânc, scuipe în palme:
– Ține-te, slavă de povară cât șapte!

Fulminant, bubuit de caldarâm ce crește!
Cască, salută – și iară
Greblează cu hulubele – cu-aripile vâslește
Anghelulul de povară.

18.IX.1921

VALERY OIȘTEANU

MARTHA WILSON

Deși Martha Wilson este una dintre figurile cele mai reprezentative ale artei experimentale și o celebră continuatoare a formulei artistice avangardiste din mediul cultural al New York-ului, ea și-a păstrat lucrările de pionierat în domeniul fotografiei-text pentru sine însăși, în acea deja proverbială „valiză de sub pat”, expunând foarte rar, cu excepția ocaziilor când făcea acest lucru pentru vreun vernisaj de grup. Dar în cele din urmă, la mai bine de treizeci și șapte de ani de la realizarea lor, șaisprezece dintre aceste lucrări se află la Galeria Mitchell Albus și nu încetează să provoace reacții aprinse printre cunoscătorii în domeniu.

Artistă cu adevărat multidisciplinară, Wilson a întemeiat, în anul 1976, „Cuptorul Franklin”, de-acum deja legendara galerie nonconformistă, sprijinind și prezentând diverse cărți ale artiștilor și găzduind variate manifestări culturale vreme de câteva decenii. În 1997, MoMa a achiziționat întreaga colecție de cărți, iar Wilson a mutat centrul de greutate al activității sale artistice în cyberspace. Lucrările incluse în prima ei expoziție personală datează dintr-o epocă ceva mai veche, de pe când predă limba engleză la Facultatea de Artă și Design din Nova Scotia (1970 – 1974), împreună cu David Askevold (1940–2008), artist experimental din Nova Scotia. În calitate de profesor de arte vizuale, în anii ‘70, Askevold a inițiat așa numitul „Projects Class” („Curs de Proiecte”), considerat a fi „cel mai inovator și mai interesant element din programa universitară a respectivei instituții de învățământ din anii aceia”, după cum afirma Gil McElroy în revista *ARTSatlantic*, în 1996.

Askevold i-a invitat pe Lawrence Weiner, Robert Barry, Robert Smithson, Joseph Kosuth și Mel Bochner să lucreze împreună la diferite proiecte menite a-i stimula pe studenții săi. Era vorba despre un program extrem de apreciat ce pune accentul pe arta conceptuală, iar Martha Wilson a participat și ea adesea la acesta, împreună cu colaboratorul său constant, fotografatul Richards Jarden. Împreună, ei au creat adevărate reprezentări conceptuale, unele dintre acestea putând fi văzute în fotografiile și textele incluse în expoziția de față.

Lucrările lui Wilson reprezintă, în egală măsură, exemple de artă conceptuală, dar și de auto-documentare. De pildă, *Autoportret* (1973) este o fotografie color a lui Wilson însuși, plasată în mijlocul unei scene goale, stând pe un scaun înalt, având părul tuns scurt, purtând o pereche de pantaloni trapez de culoare albă, un pulover cu desene cu urși panda și cizme cu tocuri înalte. Dar comentariul său, scris deasupra acestei imagini este neașteptat de conceptual: „Aparența egalează întotdeauna realitatea, astfel încât *eul* nu depinde de cine crezi că ești, ci de cine cred alții că pari a fi. Toți cei din public și-au scris impresiile despre mine pe foi de hârtie de 4 / 6 centimetri care, atunci când au fost expuse, au format, dintr-o dată, un inedit portret al publicului însuși.”

Lucrările conceptuale din perioada de început a lui Wilson, cum ar fi *Painted Lady* (*Doamna pictată*, 1972), *Facial* (*Facial*, 1972), *Images of my Perfection / Images of my Deformity* (*Imagini ale perfecțiunii / Imagini ale diformității mele*, 1973) și *Breast Forms Permutated* (*Forme de sâni permutate*, 1972) erau combinații suprealiste de body art, expresii ale artei feministe și reprezentări conceptuale. În ansamblu, aceste creații ne duc spre sensuri multiple: expresiile sale faciale compozite creează un adevărat teatru dada absurd, neexcluzând, însă, accentele de critică subtilă.

În fotografia *Captivating a Man* (*Cucerind un bărbat*, 1972), textul ce însoțește poza sună așa: „O inversare a mijloacelor prin care o femeie îl cucerește pe un bărbat: l-am îmbrăcat pe Richards Jarden în imaginea feminină a lui Marcel Duchamp, Rose Selavy.” Desigur, trebuie să ne amintim jocul de cuvinte al lui Duchamp, în traducere: „Eros! Such is life!” („Eros! Asta-i viața”), dar să nu uităm nici că fotografiile lui Man Ray au fost cele care au dat tonul în ceea ce privește accentul pus pe diferența de gen în domeniul artei conceptuale.

Preocupările lui Wilson în ceea ce privește problema identității și a diferențelor de gen, așa cum apar ele în *Male Impersonator* (*Butch*), din 1973, o fotografie color realizată de Richards Jarden, sunt evidente aici, unde poza o prezintă pe ea însăși ca băiat purtând un afiș pe care scrie: „Iată cum s-au încheiat eforturile mele lipsite de succes de a trece drept bărbat într-o toaletă pentru bărbați din Halifax, Nova Scotia. Bărbații s-au uitat la mine și-au zis: *Afară!*”. Era vorba, deci, de comedie și de artă avangardistă puse laolaltă, cu toate că aceste elemente nu erau recunoscute ca atare în momentul respectiv.

Și alți fotografi au colaborat cu Wilson. În lucrarea intitulată *Posturing Drag* (1972), realizată împreună cu Doug Waterman, textul este următorul: „Un experiment în ceea ce privește transformarea sexuală: pretind că aș fi un bărbat deghizat în femeie purtând o perucă, gene false, unghii false, machiaj excesiv.” Iar Alan Comfort a fost cel care a realizat

fotografiile pentru *I make the Image of My Perfection (Construiesc imaginea perfecțiunii mele)* și *I make the Image of My Deformity (Construiesc imaginea diformității mele)*, din anul 1974, care sunt plasate pe prima și ultima copertă a catalogului expoziției care include, de asemenea, și un eseu bine documentat al lui Jane Wark.

Preocupările lui Wilson în ceea ce privește procesul investigării de sine a continuat cu *Forms of Emotions (Forme ale Emoțiilor)*, (1973), unde comentariul autoarei este următorul: „Aceste fotografii recompun imagini pe care le-am văzut cu ochii minții, imagini ce reprezintă sau întruchipează, prin formele pe care le îmbracă, diverse stări emoționale: 1. Stânjeneală, 2. Dependență, 3. Extaz, 4. Frustrare, 5. Timiditate, 6. Competență.”

Portfolio of Models (Portofoliu de modele) reprezintă o serie de fotografii alb-negru ale lui Wilson mimând diverse stereotipii feminine prin abordarea unor costume specifice anumitor profesii sau clase sociale: zeita purtând o pijama subțire de mătase, o casnică îmbrăcată cu o fustă obișnuită, bluză de mătase și pardesiu, având o ceașcă de cafea în mână, o muncitoare cu perucă și tocuri înalte, costum și pălărie, o țărăncă, adevărată mamă a pământului cu batic pe cap și cu rochie lungă și o lesbiană în blue-jeans, cizme strălucitoare, purtând și un pulover și o jachetă țipătoare, de piele.

După ce Wilson a plecat din Halifax la New York, a continuat să fie extrem de activă în calitate de artist conceptualist până în anii '90. A făcut parte dintre membrii fondatori ai grupului feminin de vodevil-punk-rock numit *Disband* și care a activat între 1978 și 1982, iar o înregistrare a acestuia a fost de curând prezentată la PS1 în cadrul proiectului *Wack! Art and the Feminist Revolution*, iar în perioada anilor '80, artista a demarat o serie de spectacole satirice înregistrate pe video în care a jucat rolul câtorva figuri publice cunoscute, mai ales din domeniul politic, cum ar fi Nancy Regan, Barbara Bush și Tipper Gore.

Spectacolul individual al Marthei Wilson a fost de mult asumat pe deplin, așa încât a devenit brusc un exemplu esențial în cadrul istoriei de reînnoire a eforturilor sale de pionierat în ceea ce privește autoreprezentarea conceptuală, o investigare atentă a problemelor identității și a subiectivității diferențelor de gen, un răspuns la prezența insidioasă a aparatului de fotografiat în existența umană și o afirmare decisă a sexualității și a libertății de expresie a lesbienelelor.

miscellanea

• **Basarabia, altfel...** Ce se întâmplă cu Basarabia și cu cele trei milioane și jumătate de români trăitori dincolo de Prut, cum o mai duc acești conaționali ai noștri, din cealaltă țară românească, sub guvernarea comunistă rusofilă de la Chișinău? – se întreabă, cu cuvintele mele, și răspunde în felul ei, *Formula As*. Pentru documentare la fața locului, parte din redacție a trecut Prutul și a luat la scanat, cu tot arsenalul publicisticii, spațiul basarabean. Articole, interviuri, reportaje, foto-ilustrații, dau seama, în paginile mai multor numere successive de peste vară, despre o stare de lucruri complicată, contradictorie, tensionată, nu o dată tragică. În registre stilistice și tonalități purtând marca aceleiași “școli” lesne recognoscibile, semnează de-a lungul acestei campanii de presă, care cu pixul ori tastatura, care (și) cu aparatul foto, Sânziana Pop, Claudiu Târziu, Aurora Pețan, Sorin Preda, Bogdan Lupescu, Ion Longin Popescu, dar și “moldovenii” Alecu Reniță, Nicolae Rusu, Vlad Pohilă, Nicolae Dabija, Vasile Șoimaru. ”Specialitatea” *Formulei As*, și în chestiunea basarabeană, e să dezvăluie partea plină, luminoasă, a paharului. Să focuseze pe ea, dintr-o perspectivă optimizatoare, benefică, infuzată de sacru. Fără a ascunde sub preș drama Basarabiei. O spune în editorialul numărului 835, limpede, di-

rectoarea revistei, Sânziana Pop: “După ’89, sperasem atât de mult în minunea Unirii, așteptasem cu atâta nădejde ca ea să se întâmple cu adevărat, fusesem așa de mândră pentru românismul manifestărilor de la Chișinău, așa de bucuroasă că istoria nu se făcuse nici praf, nici scrum. Era acolo, întregă, în puhoiul de oameni ce ocupaseră piața centrală din capitala Moldovei, purtând pe piept tricolorul. Ce a urmat a fost groaznic. Mocirlă, și de o parte și de alta a Prutului. Dezinformare, demagogie, minciuni. Pe scena Unirii urcaseră păpușarii. Inclusiv la televizor și în presă, unde «sora» înstrăinată devenise brusc o latifundie comunistă, iar «frații» regăsiți, niște oameni duplicitari, nehotărâți între România și Rusia. Leneși, alunecoși, băutori în exces. Hoți de buzunare și racheți. Și de un patriotism depășit, plângăcios... Sigur, simțeam că ceva nu e în regulă în poveste. Că se exagerează, ca-ntotdeauna, pe negativ, dar era un negativ promovat cu atâta insistență, încât devenise convingător.”

În teren, partea euforizantă a paharului basarabean pare să narcotizeze figurativ întreg desantul „așilor”, să-l proiecteze esteticeste în expresia unui lirism pur. Basarabia – dă tonul experimentata reporterită-directoare –, este, ca într-un vers din Nichita, „cu totul și cu totul de aur. Cu totul și cu totul altfel

decât scenariul mizerabil difuzat de televiziunile românești. Frumoasă! Bogată! Vie!...”. Pentru Claudiu Târziu „Basarabia este mâna noastră dreaptă, de care am consimțit prea mult să ne lipsim”. Aurora Pețan clamează paseist, cu simț poetic, „bucuria vechiului, bucuria locului românesc”. Reportajul ei, „Minunile de Țâpova”, e o lecție de istorie deghezată în pitoresc auster și melancolie grea, dusă pe picioare, de citat cap-coadă. Sub condeii lui Sorin Preda „vara, în mijlocul lui iulie, Basarabia miroase a tei și apricoase, caise pline de arome și culori solare, de un galben tandru, ușor alămit, ca pământul lutos al Orheiului”. Bogdan Lupescu alege să scrie, aplicat, despre mânăstirile moldovenești îndepărtate de România, „mânăstiri cu adevărat românești, «patriotice», altfel decât multe din cele «arhicunoscute» din centrul țării, renovate adesea pe banii «puterii» tot pentru aceeași propagandă comunistă”. Același reporter produce un documentar răscolitor despre istoria bisericii monument de la Căușeni, „cea mai veche și mai prețioasă din Basarabia”, construită pe vremea tătarilor, sub pământ, și preschimbată de comuniști în grajd și afumătoare. Dar păstrându-și, în credința localnicilor – „simplele ziduri, biserica întreagă” – puterea făcătoare de minuni. Un miracol este, crede reporterul, că frescele capodoperă din veacul XV s-au păstrat, cu toată vitregia istoriei, ca intacte. Vlad Pohilă, scriitor, jurnalist, lingvist, intervievat de Ion Longin Popescu, vorbește despre sărbătoarea limbii române în Basarabia, ținută cu sfințenie la fiecare 31 august (din 1989 încoace). Neobositul, sobru și elegant stilistic, Longin Popescu scrie și despre „cea mai mare colecție de vinuri nobile existente pe Terra”, aflată la Mileștii

Mici, care „anul trecut a atras 22 000 de vizitatori din toată Europa”. Ce e de văzut în „cel mai mare depozit natural de vinuri din lume? Mii de butoaie pline și peste două milioane de sticle.” Impresionant în interviu este poetul Nicolae Dabija, redactor-șef al săptămânalului *Literatura și Arta*, „cea mai importantă publicație care susținea, în anii 1988-1989, revenirea «limbii moldovenești» la grafia latină, recunoașterea identității dintre limba moldovenească și cea română și decretarea ei ca limbă oficială în R.S.S. Moldovenească.” Parte din aceste idealuri au fost atinse. Cu ce preț aflăm din interviul luat de Claudiu Târziu. Reporterul: „...Având în vedere implicarea dvs. în lupta națională, nu vă este teamă că veți fi lichidat, cum se întâmplă adesea într-un regim comunist?” Răspunsul lui Dabija îți dă fiori.: „ – Mi-e frică. Sunt și eu om, și dacă aș zice că nu mi-e frică aș trișa. Dar cel mai mult mi-e frică de frică. A mea și a celorlalți. La 7 noiembrie 1989 noi, un grup de intelectuali, am îndemnat mulțimile să se culce sub tancuri, dar primii care s-au așezat sub șenile am fost noi. Și tancurile s-au oprit. Deși știam că în luna aprilie din acel an tancurile trecuseră deja peste mulțimile care tot astfel se culcaseră în piața centrală din Tbilisi, iar apoi carele de luptă au trecut și peste protestatarii din Vilnius, acele evenimente soldându-se cu sute de mii de morți și răniți... De atunci sunt în permanență amenințat, târât prin instanțe – de regulă, sub acuzația de «subminare a statalității» –, în câteva rânduri am fost agresat fizic, fiind necesar să stau multă vreme în spital. O atitudine pe care actuala guvernare o are față de toți care simt și gândesc românește.” Concluzia încercatului poet e, în toată durerea bunului său simț, plină de speranță: „Suntem

una din puținele țări din lume în care adevărul este politizat. Dar instinctul național se trezește în mulți dintre oamenii obișnuiți, muncitori și țărani, intoxicați altădată de manualele de propagandă sovietică. Generații de copii cunosc adevărul și ei nu mai pot fi mințiți. Timpul lucrează în favoarea noastră. Și sunt convins, acesta va da roade...” Încrezător în viitorul european al Basarabiei se declară și tânărul primar al Chișinăului, liberalul Dorin Chirtoacă, ales în urmă cu un an, intervievat de Longin Popescu: „Chiar dacă ne gândim la revenirea R. Moldova la țara Mamă, aceasta se va produce, sperăm, în cadrul Uniunii Europene, și nu doar în beneficiul românilor, ci al tuturor cetățenilor republicii... Comuniștii au ajuns în situația să vorbească singuri, nu-i mai crede nimeni, s-au epuizat, iar oamenii sunt nemulțumiți și revoltați.”

Ce așteaptă basarabeanul obișnuit de la România, mai exact de la puterea politică de la București, o spune sec jurnalistul Alecu Reniță: „Să nu ne uite și să nu ne poarte cu vorba, să nu tacă adevărul despre noi.”

...Frumoasă! Bogată! Vie! – da. Dacă ar fi nelocuită. Basarabia propriuzisă, istorică, locuită, disputată, spoliată, e cea mai săracă țară din Europa, spune statistica. E țara în care poetul Nicolae Dabija mărturisește că tremură, încă mai tremură de frică, pentru curajul și demnitatea de a scrie, de a milita să se scrie în limba nației lui. E țara în care prozatorul Nicolae Rusu, năpăstuit fix din același „motiv” al apărării drepturilor identitare, își retrăiește noaptea de noapte coșmarul sticlei de vitriol primite în față, pe stradă, când era tânăr, frumos și sănătos, și care l-a mutilat, cu toate cele 17 operații, pe viață. Aceasta e pentru mine

imaginea Basarabiei postsovietice, „culeasă” din *Formula As*, cu asta m-am ales deocamdată, dintr-un demers publicistic recunosc că ambițios, complex, pornit cu tact redacțional, aflat într-o desfășurare tot mai aplicat-realistă.

Cât despre revista *Formula As*, doar atât: cuvintele atribuite de Sânziana Pop Basarabiei o caracterizează mănușă. Scrisă într-o română pur și simplu frumoasă, adevărată „foaie” pentru/despre trup și suflet, inimă și minte, e poate – prin semnăturile unor Sorin Preda, Horia Țurcanu, Bogdan Lupescu, Claudiu Târziu, Cătălin Manole, Otilia Țeposu, Aurora Pețan, Valentin Iacob – cea mai tare școală de reportaj din presa actuală. Fac ei ce fac, cei numiți, scriind când/cum scriu despre istorie, tradiții, Biserică, iubire, terapii alternative, sfințenie și Dumnezeu, că ridică părul pe tine. Balsam pe rană mi se pare, o dată pe lună, analiza politică a Tiei Șerbănescu. Reporter (cu majusculă) realmente implicat se dovedește, număr de număr, în articole și interviuri, Ion Longin Popescu. Cronicheta literară scrisă de Adriana Bittel cu un instinct sigur al opțiunii, mereu vie și interesantă, face din rafinata prozatoare optzecistă criticul cu audiență maximă la ora asta, dacă e să luăm în calcul tirajul publicației, cel mai consistent la un săptămânal, și bineînțeles știința cronicăresei de-a scrie nuanțat, dar în tușe precise, direct, la obiect, pe gustul a tot omul încă interesat de carte. E acesta un serviciu adus literaturii, pentru care Adriana Bittel, și *Formula As*, merită, chiar merită, lauda oricărui năzuros cititor.

MARIAN DRĂGHICI

• **Basarabia, înspre europenitate...** Chestiunea mentalităților/ realităților în Basarabia, modelarea lor pro-europeană, la care visează primarul Chirtoacă și poetul Dabija (v. nota de mai sus) merită un accent, sigur că dureros, în plus. E cursă lungă europenizarea asta „înțepenită” sub Voronin. Un Comunicat al Editorilor din Republica Moldova, primit la redacție pe email, dinspre junele critic Igor Mocanu, îți sună ca un țipăt în pustiu. Nu pot vorbi despre Basarabia, fără să pomenesc despre el. Despre Comunicat. E revoltător. Și umilitor, deopotrivă. Degeaba denunța el, Comunicatul, „autoritățile de la Chișinău” că “aplică, punctual și metodic, un plan diabolic de distrugere a sistemului editării de carte” – deja planul e pus în lucru. Deja statul bunului plac voronian monopolizase, la ora redactării Comunicatului, facerea manualelor. Deja, editurile particulare, chit că dau pe dinafară de experiență în domeniu și au investit enorm, pe credit, într-o dotare tehnică de performanță, se văd puse la colț, exceptate “totalmente din procesul de elaborare și editare a manualelor”. Editorii strigă, protestează – și nimeni nu-i aude. Doar Igor, câteva publicații de dincolo și dincoace de Prut. Și noi, din această pagină.

Și dacă i-am auzit, nu ne rămâne decât să ne întrebăm, de dragul cititorului, firește: cum de s-a ajuns la atare situație, critică pentru *europenitatea* Basarabiei? O europenitate altminteri clamată și de clasa politică, prin conducătorii ei...

Abuziv, printr-un așa numit “regulament” aprobat de Guvern. Și prin Legea activității editoriale, modificată ad-hoc de Parlament. Astfel încât, ea, legea, “institue cenzura (cu accentul pe eventuala «defăimare a statului și poporului”, formulă tipică pentru un stat totalitar).”

Așadar, editorul basarabeian nu are acces la manuale, dar are cenzură. Toată lucrătura asta curat europenizantă s-a făcut – spune același Comunicat – pe fondul unei reforme a învățământului, în derulare cu sprijin financiar de la Banca Mondială. Până când *tov* Voronin a zis: *Ho!*

E numai un exemplu, un caz. L-am pomenit așa, din solidaritate cu Igor Mocanu, managerul Editurii Cartier, care mi-a remis acel text revoltător, cu rugămintea: “poate scrieți un articol”. Ce putere să aibă articolul meu contra unui guvern și a unui parlament de orientare comunistă, măi dragă Igor? Scriem așa, să fie?!

Că “autoritățile de la Chișinău” stau cu ceafa cât buclile la Europa, că le convine să mențină întreaga suflare electorală dintre Prut și Nistru în poziție retro-comunisto-naționalist-idilic-pompieristică (de ochii lumii), dar interesat pro-rusă (ca politică de profunzime) – nu e secret pentru nimeni. Cum de s-a ajuns la această stare de lucruri, a cinismului politic, în țara lui Papură-Vodă? – e poveste veche, mereu nouă. Cu multe răspunsuri. Unul dintre cele mai inteligente mi se pare acesta: „Noi trăiam frustrările identității noastre românești interzise, ei (rușii – n.m., M.D.) erau conectați la ideile subversive ale dizidenților sovietici. Cred că acest gen de decalaj explică între altele incapacitatea noastră de a asimila în profunzime democrația modernă după 1989. Basarabienii s-au fixat pe exaltarea miturilor naționale și nu au făcut în suficientă măsură pasul următor: înspre *europenitate*, înspre descătușarea individului de comandamentele colectiviste, de aceea Moldova a recăzut în plasa fostei nomenclaturi reșapate”. Citat din articolul lui Vitalie Ciobanu, „Moștenirea lui Soljenișin”, publicat în *Contrafort*, nr. 7-8/2008. (M.D.)

• **Basarabia, în fine, în Europa.**

Una dintre instituțiile prin care Basarabia e certamente pe harta culturală a Europei, se numește Contrafort. 14 ani au trecut de la fondarea și lansarea revistei, de către foarte tinerii pe atunci Vitalie Ciobanu și Vasile Gârneț. Numărul 7-8/2008, din care am citat mai sus, se înscrie în linia consacrată a publicației, adică respiră europenitate. Nu vreau să-mi aud clopote, că-i iau pâinea lui Stoiciu, scriind despre o revistă literară, în concurență cu rubrica lui. Dar e păcat să nu salutăm, fie și dintr-un colț de pagină, această admirabilă “surată”, la fiecare apariție curajoasă și inspirată a sa. Un “dosar” dedicat memoriei prozatorului Vasile Vasilache, cel cu *Povestea cu cocoșul roșu*, mort în această vară, în iulie, și evocat prompt, ca “figură” extraordinară, de o grămadă de emuli, un interviu cu Eugen Doga, nume – se spune – imens în componistica de azi, foarte puțin circulat în țară, un studiu despre limba “moldovenească”, ce dă elegant cu tifla, ca să nu spun că râde cu... dosul, la “dicționarul lui V. Stahi” (să mă ierte distinsa lingvistă Eugenia Bojoga, autoarea articolului scris aplicat, “la meserie”), cronici curat empatetice la volume de Patapievici, Mariana Codruț, Alexandru Șafran, Adrian Chivu, interviu și proză cu/de scriitorul maghiar Attila Bartis, „Jurnalul unei țestoase” de aceeași Mariana Codruț, haios și spumos, „Cosmogramele” lui Leo Butnaru, savuroase, două comentarii la volumele lui Bernhard Schlink, *Întoarcerea acasă* și *Cititorul*, apărute și în română, eseul-delicatesă „Japonia într-o ceașcă de ceai

aburindă”, de Iulian Băicuș, cronici de film, de teatru, scrise precis și nervos, un fragment din proza-jurnal de Vlad Bolocan, citite cu regretul ce se termină, două pagini cu extrase din *Rabbit Redux* al lui John Updike – toate acestea, și încă altele, fac excelența acestui număr. Ca mostră de stil definitiv pentru Contrafort, propun aici incipitul cronicii lui Igor Mocanu: „Ca aruncat din barcă în mijlocul oceanului Atlantic, astfel pătrunzi în romanul lui Adrian Chivu, *Caiet de desen*. Nu știi, n-ai habar cum este să înoți, dar apa și fauna oceanică se întâmplă în preajma ta și, dacă nu faci un efort, acela de a ține capul la suprafață pentru o gură de aer, te îneci. Printr-un motto din Kafka, „suflet mic/cum sari acum în dans/ și-ți lași capul în aerul cald / îți zvîcnești picioarele în iarba strălucitoare / pe care o străbate vîntul în delicata unduire” cititorii sunt rugați, indirect, să-și lase hainele sociale, culoarea pielii, grupa sangvină la vestiar.”

Mereu „cu capul la suprafață pentru o gură de aer” literar-cultural surprinzător proaspăt, indiferent dinspre ce punct al globului ar răzbate acesta, dezbrăcat de complexe și prejudecăți, debordând de inventivitate în dinamica posturilor sale creatoare –, așa îmi apăru, de fiecare dată când l-am citit, Contrafortul. La anul, când „pupila” lui Vitalie Ciobanu și Vasile Gârneț va împlini 15 ani bătuți pe buche – să te ții chef aniversar pe literele (europene) de expresie moldo-valaho-ardelenească. Chiar merită „trufandaua”... (M.D.)

• **“România literară” – 40 de ani de la apariție.** În 10 octombrie 2008, revista „România literară” împlinește 40 de ani de apariție neîntreruptă, fiind înființată cu redactorii vechii „Gazete literare”, în prelungirea micului dezgheț și al liberalizării aparente, ce a urmat după venirea lui Nicolae Ceaușescu la conducerea României și reorientarea politicii spre dialogul cu Occidentul, împotriva agresivității sovietice, până la consolidarea autohtonei dictaturi naționalist-comuniste. Trecând prin toate aceste perioade, mai dificile sau mai relaxate, „România literară” a reușit să-și mențină în toți cei 40 de ani de activitate statutul de primă revistă literară a țării, chiar și în perioada de după odioasele teze anticulturale din 1971, dar cu sacrificii și constrângeri de toate naturile, pe care doar cei care au supraviețuit în redacție, în tot acest timp, le cunosc cu adevărat: Gabriel Dimisianu, și Nicolae Manolescu.

Cel mai frumos elogiu aniversar care s-ar putea aduce vitalei reviste „România literară”, actualei sale echipe de conducere, formată din criticii Nicolae Manolescu – director, Gabriel Dimisianu – director adjunct, și Alex Ștefănescu – redactor-șef, dar și redacției, în care intră Constanța Buzea, Adriana Bittel, Ioana Pârvulescu, Marina Constantinescu și Oana Matei (Mihaela Șchiopu poate fi considerată un fel de redactor onorific, pentru inconfundabila prezentare artistică a revistei), n-ar fi înșiruirile obișnuite de epitete elogioase, ci parcurgerea unui număr oarecare, din amplul șantier literar deschis acum 40 de ani. Astfel „România literară” nr. 36, din săptămâna 12-19 septembrie 2008, ar putea fi un bun prilej de a lăuda dăruirea generoasă a celor ce fac acum revista, aducând la lumina tiparului (iată o

sintagmă pe deplin edificatoare!), săptămână de săptămână, acest mesaj constant al încrederii în destinul viitor al literaturii și al valorii literare.

Prima pagină care se citește imediat când ai în mână revista e, desigur, actualitatea „ochiului magic” de pe coperta a patra, semnată Cronicar. O săptămală a cuiwa, fie autor, carte sau revistă, în acest spațiu echivalează cu o validare sau o sancțiune, resimțite în egală măsură ca verdicte oficiale, date de la nivelul celei mai înalte instanțe evaluatoare, așa cum cronicile lui Gheorghe Grigurcu, Alex Ștefănescu, Tudorel Urian, Daniel Cristea-Enache, Sorin Lavric, Cosmin Ciotloș, fie că ești sau nu de acord cu ele, sau pagina tradițională de poezie, dau nivelul receptării unei cărți, sau a unui autor, în acel moment al vieții literare românești. Energicele editoriale ale lui Mircea Mihaș, miezoasele explorări ale Ioanei Pârvulescu în geologia culturii, eseurile întotdeauna mustind de spiritualitate largă ale lui Mihai Zamfir, sfătoasele recomandări ale poștei redacției, semnată de Constanța Buzea, colaborările prestigioase ale lui Constantin Țoiu, Livius Ciocârlie, Gabriela Melinescu, Cristian Teodorescu, Rodica Zafiu, cronicile plastice ale expertului Pavel Șușară, sau cele teatrale ale Marinei Constantinescu, traducerile din fiecare număr (cum este celebrul poem „Miercurea Cenușii”, de T.S. Eliot), interviurile periodice (substanțial cel cu criticul Gheorghe Grigurcu, realizat de Dora Pavel), sau relatările grav-ironice ale lui Alex Ștefănescu, de la diverse acțiuni culturale în care este implicat (revenit de la „Ziua Limbii Române”, din Chișinău, cu o bătaie zdravănă încasată în parcul central), mențin „România literară” la un nivel de atractivitate care a predestinat-o să fie

un model de jurnalism cultural, în toți cei 40 de ani ai săi de existență.

Și, în final, un regret aniversar: absența editorialului lui Nicolae Manolescu de pe prima pagină a publicației. În rest, îi dorim celei mai fermecător-autoritare Doamne a presei literare românești să rămână mereu atractivă, la fel de ademenitoare și disponibilă la tinerețe fără bătrânețe, ca acum. Și întotdeauna de acum înainte!

ION ZUBAȘCU

• **Viorel Padina – poet adevărat și disident pur-sânge.** În “Raportul Tismăneanu” de condamnare oficială a comunismului ca regim criminal și a Securității ca unealtă de represiune, numele poetului Viorel Padina apare la p. 767, atunci când e prezentată lista scriitorilor care s-au opus într-o formă sau alta (și într-o măsură sau alta), prin mijloace specifice muncii lor, regimului dictatorial al perechii Nicolae și Elena Ceaușescu. Într-o notă din subsolul aceleiași pagini, la care face trimitere numele său, se precizează: “Autorul **Apelului pentru Europa**”; pentru detalii, vezi *Interviu cu un destin, Sorin Cucerai în dialog cu Viorel Padina*, în “Orizont”, nr. 8 (1487), 21 august 2006, pp. 16-17.” Între timp, a apărut în revista “Acolada”, din mai 2008, încă o pagină care îi este destinată, sub titlul incitant “**Cazul incendiar al poetului disident Viorel Padina**”, după ce acesta a luat Marele Premiu la Festivalul “Virgil Mazilescu”, Corabia, de anul acesta, criticul Gheorghe Grigurcu fiind președintele juriului.

Cu toate acestea, numele lui Viorel Padina este prea puțin cunoscut marelui public și mult mai puțin vehiculat decât al altor scriitori cu merite mai modeste în

înfruntarea dictaturii comuniste. În spatele numelui său se ascunde un destin eroic, de un curaj ieșit din comun, cu totul neverosimil din perspectiva anilor care s-au scurs de la evenimentele din decembrie 1989, un om care a înfruntat cu mâinile goale și doar cu puterea spiritului și a cuvintelor sale incendiare dictatura comunistă, chiar în județul Olt, în care familia prezidențială sufoca toate funcțiile publice, prin acapararea puterii politice de către cele mai joase progenituri ale încrângăturilor genealogice ceaușiste. Exact acolo unde fortificațiile comunismului românesc păreau inatacabile, a apărut amenințătoarea, inexplicabila fisură numită Viorel Padina, a cărui fragilitate poetică părea să învingă sistemul, cel mai dur sistem dictatorial din Europa de Est, asemenea firului de iarbă care sparge asfaltul, sau a sunetului unei vocale care declanșează catastrofala avalanșă pe versanții munților înzăpeziți.

Ideea unui protest anticomunist dur, care s-a concretizat în “**Apelul către Europa**”, îi venise tânărului poet Viorel Padina încă din timpul studiilor, când s-a afirmat ca membru fondator al Cenaclului de Luni, condus de criticul Nicolae Manolescu, însă abia după absolvirea Facultății de Drept, în 1979, fiind repartizat ca jurist la Consiliul Unic Agroindustrial de Stat și Cooperatist (CUASC Izbiceni), județul Olt, s-a izbit frontal de realitățile crunte ale celei ce se numea în epocă “societatea socialistă multilateral dezvoltată”. Ca inteligență lucidă și cinstită, pentru conștiința tânărului jurist Viorel Padina a devenit clar, încă de la începutul anului 1980, că “lagărul comunist” nu avea viață lungă, fiind o construcție împotriva naturii umane și sociale, deopotrivă, o utopie care își trăia ultimele iluzii cu prețul sacrificării libertății și destinelor a milioane de oameni: “Mie, cel puțin, îmi

era clar că **Răul consta în sistemul comunist**, în primul rând, și abia apoi în oamenii acestuia, fie ei ceaușiști, dejiști ori staliști”, avea să declare Viorel Padina, în interviul apărut în revista “Orizont”, din 21 august 2006.

Poetul Viorel Padina se afirmase ca individualitate poetică distinctă încă înainte de 1980, astfel încât când criticul Nicolae Manolescu lansa public Cenaclul de Luni, în pagina din 18 mai 1978 a “României literare”, îl situa la vârful noii grupări a “generației ‘80”, alături de Mircea Cărtărescu, Traian T. Coșovei și Florin Iaru. Atât doar că în timp ce personalitățile colegilor săi de cenaclu au evoluat și s-au afirmat cu dificultățile cunoscute, înainte de 1989, dar cu totul spectaculos după 1990 (unii dintre ei), un destin unic în istoria literaturii române recente îl ține încă pe Viorel Padina într-un con de umbră inexplicabil, cu reverberații grave pentru adevărul integral, nu doar despre generația ‘80, ci despre întreaga cultură română ieșită din comunism, atât cât a putut, așa cum a putut.

Ajuns la primul său loc de muncă în agricultura socialistă din județul Olt, Viorel Padina a început să trimită scrisori critice la adresa regimului comunist, atât criticului Nicolae Manolescu, cât și prietenilor săi din Cenaclul de Luni. Află, însă, cu stupeoare că toate scrisorile îi sunt interceptate de Securitate (care viola nestingherită secretul corespondenței) și – știind acest lucru – le scrie lui Nicolae Manolescu (București), Călin Vlășie (Pitești) și Emil Hurezeanu (Sibiu) pamflete tot mai dure și neiertătoare la adresa regimului comunist, cu conștiința clară și riscul asumat că se adresa direct înseși Securității ceaușiste. Având o exemplară responsabilitate morală pentru cei cărora le trimite inflamatele sale scrisori anticomuniste, Viorel Padina își avertizează în prealabil destinatarii că

mesajele sale sunt interceptate de Securitate și-i întreabă dacă le poate scrie în continuare. Răspunsul criticului Nicolae Manolescu este antologic: “Lasă-i să vină să mă întrebe despre ele, că atunci o să-i întreb și eu: De unde știți?!”.

Din păcate, numele poetului Viorel Padina, singurul scriitor din perioada regimului comunist care a avut curajul să dea în judecată Consiliul Educației și Culturii Socialiste, pentru cenzurarea volumului *Poemul de oțel*, premiat în 1982 la concursul de debut al editurii Cartea Românească (din această cauză volumul va apărea abia în 1991!), nu este receptat în istoria postcomunistă și respectat cum se cuvine, la adevărata lui valoare și anvergură, nici în mediile socio-politice, dar nici în cele literare, fișa sa lipsind din masivul *Dicționar biografic al scriitorilor români*, al lui Aurel Sasu, din principalele antologii de poezie ale generației ‘80, dar și din unele sinteze critice dedicate optzecismului (excepție făcând dicționarul *Scriitori români din anii ‘80-‘90*, vol. III, realizat de Ion Bogdan Lefter), sau din unele panorame și istorii ale literaturii actuale (cu excepția *Poeziei române contemporane* a lui Gheorghe Grigurcu). Cu toate acestea, Viorel Padina este un caz incredibil al disidenței culturale din România comunistă, cu un dosar expus în întregime pe site-ul poetului (avp-online-one.blogspot.com), dar rămas într-o nemeritată umbră a unei contemporaneități grăbite și nerecunoscătoare. Situația sa actuală ar merita să incite – din toate punctele de vedere – la o dezbatere publică, pe măsura acestui destin uman și literar, realmente ieșit din comun. (Z.I.)

• **Expoziția-document „Memorialul Sighet”, în București.** După ce expoziția-document „Memorialul Si-

ghet” a impresionat conștiințele civice din 18 țări europene, unde a fost deschisă până acum, iată că a ajuns și în București, și nu oriunde, ci tocmai la activa Galerie „Dialog” a Primăriei Sectorului 2 (Neculai Onțanu, primar, Ruxandra Garofeanu, consilier artistic). În aceste circumstanțe, în 11 septembrie 2008, a avut loc vernisajul acestei remarcabile expoziții-document, ajunsă pentru prima dată în Capitala României, la 15 ani de când Muzeul victimelor comunismului își desfășoară activitatea la Sighet, în nordul României, în spațiul fostei închisori a elitelor intelectuale din perioada interbelică.

Vădit emoționată de prezența numeroasă a tinerilor, la această expoziție care se adresează conștiințelor bine consolidate din punct de vedere moral, poeta Ana Blandiana a evocat în debutul evenimentului întâlnirea cu primarul Arondismentului 16, Paris, precedenta gazdă, care s-a arătat bucuros că inaugurează o asemenea premieră într-un oraș ca Parisul, unde sunt străzi care se mai numesc încă „Stalin” și „Dzerjinsky”. „În București, a adăugat Ana Blandiana, nu mai sunt străzi cu asemenea denumiri, dar sunt – în schimb – mulți oameni care nu știu cine au fost cei doi și nici cine sunt cei responsabili de victimele de la Sighet și din întreaga Românie”.

Memorialul Sighet e primul muzeu al victimelor comunismului din lume, în ordine cronologică, și s-a născut ca voință a societății civile, într-o Românie eliberată formal de dictatura ceaușistă, dar care nu era hotărâtă să iasă din comunism. Ana Blandiana și-a amintit cu tristețe de momentul când Consiliul Europei, luând Memorialul Sighet sub prestigiosul său gir, în contidianul „Vocea României” (vocea oficială a regimului Iliescu!), a apărut un editorial

odios despre „sacrilegiul de la Sighet”, care-i acuza în mod aberant pe autorii inițiativei istorice a memorialului că vând străinilor suferințele românești! „Din punct de vedere instituțional, a completat Ana Blandiana, stăm bine, suntem membri ai NATO și ai UE, dar ar fi la fel de bine să ne armonizăm și mentalitățile cu această situație oficială”. În viziunea organizatorilor (Fundația Academia Civică, prin scriitorii Ana Blandiana și Romulus Rusan), expoziția vernisată se dorește o campanie pentru a stârni conștiințele românești la interogațiile firești: Cine suntem? Cum putem resuscita memoria pentru a nu ne pierde identitatea?

Expoziția de la Primăria Sectorului 2, deschisă până în 6 octombrie 2008, cu oferta unei sinteze tulburătoare, realizată din cele 100.000 de fișe de deținuți politici, 5.000 de ore de înregistrări de istorie orală, 40.000 de pagini rezultate din simpozioane și școli de vară, anuale, mii de fotografii și obiecte ale deținuților politici, nu poate înlocui vizitarea celor 50 de săli ale Memorialului Sighet, care cuprinde întreaga represiune a 50 de ani de comunism în România.

Le vernisaj, poeta Ana Blandiana a polemizat cu manualul de istorie a comunismului, lansat în ziua precedentă, precizând: „Istoria comunismului și represiunea comunistă sunt două lucruri diferite. Or, e important să se știe nu ce au făcut comuniștii între ei, Dej, Pauker, Ceaușescu, ci ce au făcut ei poporului român. Memorialul Sighet este tocmai o oglindă a suferințelor poporului nostru, a ce-ar fi fost România dacă nu era comunism”. În același timp, nu se vorbește nimic în manual de scriitorii interziși, în condițiile în care un poet ca Vasile Voiculescu a fost închis la 76 de ani, doar pentru că s-a implicat în mișcarea spirituală a Rugului Aprins. Și

pentru că relația cu Ministerul Educației nu a funcționat până la capăt, Academia Civică a luat pe cont propriu cunoașterea uriașelor suferințe și mutilări de destine din timpul regimului comunist, ca singur mod de a contracara spălarea creierelor societății românești.

Un fenomen specific doar suferinței din țara noastră a fost rezistența prin poezie, fenomen de masă, unic în întreg spațiul Europei rămasă după Cortina de Fier. La Memorialul Sighet, s-a inaugurat o sală cu pereții acoperiți cu poeme scrise în închisori, ca antidot împotriva singurătății, atrocităților fizice și nebuniei: „De atâtea ori ne e rușine de ce-am făcut în istorie, a spus poeta Ana Blandiana, și suntem mândri de atât de puține ori. Această rezistență prin poezie, din închisori, întâlnită masiv numai în România, trebuie să ne facă să fim mândri de condiția noastră de scriitori”.

Sculptorul Aurel Vlad, al cărui grup statuar „Cortegiul sacrificiilor”, ce domină agora spațiului expozițional, a devenit imaginea de marcă a Memorialului Sighet, dar și a rezistenței anti-comuniste, a făcut un scurt istoric al impresionantei sale lucrări, în timp ce sutele de vizitatori prezenți la vernisaj păreau să completeze cu propriile lor gesturi și mișcări expresivitatea (Z.I.)

• **Primul manual de istorie a comunismului din România.** Societatea civilă românească reușește să editeze și să lanseze primul manual de istorie a comunismului, pentru licee, abia la 19 ani de la căderea dictaturii ceaușiste. Evenimentul a avut loc în 10 septembrie 2008, în incinta grădinii Green Hours de pe Calea Victoriei (GDS), în prezența Luciei Hossu Longin – realizatoarea serialului tv “Memorialul durerii”, Victor Rebengiuc, Jaap L. Werner –

ambasadorul Olandei în România, dr. Holger Dix – directorul Fundației Konrad Adenauer, Cristian Adomniței – ministrul liberal al Educației și Cercetării, fostul președinte Emil Constantinescu, istoricii Dorin Dobrinu, Stejărel Olaru și Raluca Grosescu, jurnalistul Liviu Mihaiu, pe parcursul lansării implicându-se în comentarii Sorin Ilieșiu – vicepreședinte al Alianței Civice, regizorul tv Cornel Mihalache, Mircea Duzineanu – președintele Asociației victimelor represiunii staliniste, ș.a. Așa cum a precizat istoricul Raluca Grosescu, moderatoarea evenimentului, șef al Serviciului Documente din cadrul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului în România (IICCR), sub girul căruia apare manualul, inițiativa editării acestuia a venit din partea profesorilor Sorin Andreescu și Mihai Stamatescu, care au propus două programe diferite, în baza cărora IICCR a făcut demersuri pe lângă Ministerul Educației și Cercetării (MEC), programa unică a manualului fiind aprobată doar în 6 luni, în timp ce programa pentru Istoria Holocaustului a avut nevoie de 2 ani pentru a fi adoptată. Din păcate, manualul este opțional (în timp ce comunismul în România n-a fost opțional!), se adresează elevilor de liceu din clasele a XI-a și a XII-a și va intra în studiu abia din anul școlar 2009-2010, după o perioadă în care va fi supus dezbaterii publice și modificărilor.

Manualul se numește *O istorie a comunismului din România* (titlu care sugerează posibilitatea editării și a altor istorii alternative ale comunismului românesc!), are ca autori o echipă formată din doi cercetători ai IICCR – Raluca Grosescu și Andrei Muraru, doi istorici din Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste – Dorin Dobrinu și Liviu Pleșa, și doi profesori

de istorie – Mihai Stănescu și Sorin Andreescu, inițiatorii programei de studiu. Apărut cu sprijinul financiar al Ambasadelor Olandei și Germaniei (deși se tratează istoria comunismului din România!), cu colaborarea Centrului Educația 2000 și TVR, volumul este prefațat de istoricul Marius Oprea, președintele IICCR, și include un DVD cu emisiuni propagandistice ale TVR din anul 1988, fiind editat în excelente condiții grafice de editura Polirom, la prețul de 22 lei.

Materialul manualului, despre care s-a precizat că este “o istorie a comunismului, nu a represiunii comuniste”, e structurat tematic, nu din punct de vedere cronologic, incluzând capitole cum ar fi “Comunismul în România interbelică”, “Preluarea puterii (1944-1947)”, “Distrușterea societății civile și represiunea politică”, “Monopolul ideologic”, “Viața cotidiană”, “Rezistență și disidență în timpul regimului comunist”, “Anul 1989” etc, are compartimente dedicate economiei, politicii, instituțiilor statului, dar nu și culturii și vieții religioase (decât cu totul tangențial), deși în aceste zone dezastrul comunist a fost total, cum reiese din cărțile de bine documentate ale criticului și istoricului literar Eugen Negrici (și nu numai). Tratarea didactică a temelor este ilustrată cu atractive materiale iconografice de epocă, dar și cu fragmente din scrierile unor autori, români și străini, care au abordat tema comunismului în anii de după 1989: Vladimir Tismăneanu, Dennis Deletant, Adrian Cioroianu, Mircea Ciobanu, Dinu C. Giurescu, Ana Selejan, Stelian Tănase, Rodica Chelaru, Lavinia Betea, Lucian Boia, H.R-Patapievici, Cicerone Ionițoiu, Cristian Vasile, Constantin Ticu Dumitrescu, Dorin Tudoran, Radu Ioanid, Doina Cornea, Paul Goma, Mo-

nica Lovinescu, Ruxandra Cesereanu, Liviu Antonesei, Alina Mungiu, Mircea Mihăieș, Tudor Călin Zarojanu și mulți alții. (Z.I.)

REVISTA PRESEI LITERARE

TIMPUL 8 / 2008. Revistă lunară. Liviu Antonesei, redactor-șef: *«Destul de adormita vară culturală băștinașă a fost animată de unde te așteptai mai puțin, din Germania! Ideea, să recunoaștem că destul de exotică, a ICR de a pune director al Academiei de Vară de la Berlin pe dl. Sorin Antohi, iar drept conferențiar principal pe dl. Andrei Corbea, a produs acolo scrierile deschise de protest ale scriitorilor Herta Müller și Richard Wagner, pe motiv că aceștia fuseseră deconspirați drept foști informatori ai Securității. Celor doi importanți scriitori germani li s-au adăugat ulterior alții, trăitori tot pe meleaguri teutone, precum Carmen-Francesca Banciu, Rodica Binder, Kathrin Lauer, ca și Ernst Wichner, directorul celebrei Literaturhaus din Berlin. De partea românească, reacția a fost de tot anemică – dl. Mircea Cărtărescu i-a muștră pe cei doi, susținând că aceștia ar fi trebuit să se abțină, dar disculpă ICR de orice vină, dl. Horia-Roman Patapievici, președintele instituției, a replicat că dl. Antohi a fost „cerut” explicit de partea germană (interesant, la o acțiune organizată și finanțată de ICR!) și că instituția pe care o conduce se situează într-o poziție de „neutralitate morală”, neputând face nimic dat fiind că nu există o lege a lustrației! Timp în care, dl. Mircea Mihăieș, adjunctul dumsale la ICR, era revoltat că diplomația românească poate fi reprezentată de un alt turnător, mă refer la ex-scriitorul Gabriel*

Gafița!». Și Liviu Antonesei continuă: «Las eu scandalul deoparte, dar revin la minunata sintagmă inventată de dl. Patapievici pentru a defini poziția instituției pe care o conduce – „neutralitate morală“! „Neutralitate morală“? Măi, să fie! Dacă dl. Patapievici nu și-ar fi construit întreaga poziție de intelectual public pe anti-comunism militant și intransigență morală, aș fi crezut că e o glumă, proastă, dar glumă! Așa, trebuie să-l iau însă în serios și să încerc să văd la ce consecințe ajungem dacă analizăm puțin sintagma prin care definește poziția ICR! Dacă ar fi folosit sintagma „neutralitate politică“ n-aș fi avut mare lucru de comentat, decât, eventual, că nici aceea nu poate fi completă, institutul neputându-se situa în „neutralitate“, de pildă, în raport cu extremismul politic, fie acesta de stânga sau de dreapta. Nu aș fi avut, iarăși, mai nimic de comentat dacă D-sa ar fi vorbit despre „neutralitate estetică“ ori „doctrinară“. Dar „neutralitate morală“? Păi, dacă așa este... când vor fi trimiși să conducă Academii de Vară, congrese, simpozioane etc., organizate și finanțate de ICR, Domnii Corneliu Vadim Tudor, Adrian Păunescu sau Gigi Becali?».

CULTURA 30. Revistă săptămânală, din 31 iulie 2008. Nicolae Coande, pe aceeași temă, în continuare (Titlu: „Neutralitate românească la spirite subțiri“): «Opinez că ICR ar fi putut să facă „lustrația“ sa proprie, întrucât este o instituție de spirit și onoare a statului, cu valori materiale, dar mai ales imateriale remarcabile de gestionat, cu buget remarcabil și, deci, cu așteptări remarcabile în ceea ce privește profilul spiritual al celor care îl reprezintă în țară și aiurea... Că vrea - nu vrea, ICR are o „ideologie culturală“ proprie...

Iar cadrul legal, repet, îl poate introduce chiar dl. Patapievici la institutul pe care îl conduce, unde poate emite decizii interne, cu valabilitate morală, ei da, și nu trebuie să aștepte o decizie a vreunui ministru al Justiției... Pledoaria pentru solvabilitatea celor doi savanți români făcută atât de funcționărește, atât de neașteptat political-correctness de dl Patapievici, vorbește mai mult decât crede despre propriile așteptări de la un viitor pe care nu-l poate întrezări din cauza prezentului cețos și a trecutului care... a trecut. A acelui trecut în care unii care turnau erau și sunt blamați – ai lor –, iar alții pot fi iertați. Ai noștri, adică». Mai încolo, în paginile revistei, Al. Cistelecan atrage atenția asupra moraliştilor (unul dintre ei fiind H.-R. Patapievici, oficial): „Deși nu i-am numărat, nu cred că România duce lipsă de moralişti. Ba mă tem să nu aibă, din contră, prea mulți... și nu-ncapă vorbă că la cum se poartă neamul nostru românesc, și pe-acasă și prin lumea largă, moralişti sunt de mare necesitate. Nu știi însă dacă și de mare eficiență. Căci se prea poate ca la neamuri estetice, cum al nostru e prin excelență, morala să alunece în strict gen literar, rupându-se de practică, iar povețele să sfârșească în simplă materie pentru criticii literari (despre care se știe sigur doar că n-au cititori)”.

CONVORBIRI LITERARE 7/2008. Revistă lunară. În legătură cu lustrația se pronunță și politicianul-scriitor Adrian Alui Gheorghe: «Legea lustrației a fumegat o vreme deasupra unor capete „lustrabile“, după care tăciunii s-au stins. „Dosariada“ s-a împotmolit și ea în propriul avânt și după ce s-au prins în plasa dezvăluirilor câteva „muște“, heirupismul demascator s-a fâsâit. Când li s-a arătat pisica foștilor

turnători, aceștia au (cam) prins-o și au (cam) violat-o. De ce toate astea? Pentru că startul societății post-revoluționare în România a fost unul ratat. Cu bună știință, premeditat. Zicea regretatul Virgil Ierunca, în 1993, la Piatra Neamț: „Noi nu ne aflăm în stadiul în care se află Cehoslovacia, unde un apel, precum cel de la Timișoara, a fost pus în aplicare prin lustrație; nu ne aflăm încă în locul Germaniei de Răsărit, unde arhivele de la STASI au fost supravegheate de populație și acuma sunt la îndemâna oamenilor, provocând drame foarte mari, locale, dar nearuncând asupra viitorului suspiciunea generalizată a tuturor împotriva tuturor”. La noi generalizarea vinovăției a devenit o manevră de lucru pentru ticăloșie: Lasă să-i ținem pe toți în priză, lasă să se suspicioneze unul pe altul, în felul acesta nici nu mai trebuie să-i manipulăm, se vor otrăvi singuri! Și mai zicea Virgil Ierunca: „Nu văd că la temelie, la noi, au fost puse adevăratele pietre în clipa de față. Și din rândul acestor pietre de temelie, memoria mi se pare una dintre cele mai urgente”. Dar dacă n-o păzește nimeni, chiar pusă în temelie, și memoria se fură la noi...!».

„LIMBA ROMÂNĂ E MAI DEȘTEAPTĂ CA ROMÂNII”

(versuri pline de învățăminte)

Să fie iertați nefericiții poeți: „ne pare rău și pentru o bășină – am scos vin l-am băut / compasiunea ei era cu mult peste tristețea mea / așa că mi-a oferit un sex oral... / m-am gândit că nu-i mare scofală o muie la moartea mamei doar că / preluam precipitat gesturile

părinților”; „îmi studiez organele genitale / bălângându-se în semi-întuneric – și mă mir ca-ntotdeauna” (de reținut, revista *Tomis*, condusă de un artist plastic, găsește de cuviință să ilustreze explicit acest poem cu „sexul oral” în cimitir; astfel, revistele de literatură română au ajuns departe) – T.S. Khasis (Arad), *Tomis* iulie 2008;

„Vecinul meu se cacă des, vecina folosește farduri, / Abia m-am așezat în cur și mă apucă niște salturi” – Mugur Grosu, *Tomis* iulie 2008.

Ion Gheorghe, dintr-un poem „dedicat Dlui Primar Boscorodeală”: „Acum m-au făcut cetățean de onoare / Al Buzăului, trâmbițat de câteva ziare. / Prin onorabilul Florentin Popescu, de pe la munte/ Mi-ar fi trimis un bacșiș al cetățenilor de frunte / Să-mi cumpăr de-un miel de Paști – / Murgule-Iarbă-Verde și Recunoaște: / O formă creștină de-a insulta un bătrân poet păgân/ Care n-a crezut nici în Fătarea Pruncului din Iezlea cu Fân/ Și nici în pretinsa Înviere” (poemul, datat „Sărățeanca, 5.V.2008” face caz de „masa borâtă a vechilor interese”, de „lăcașele de clacă denumite insinuant: Sfântu Sava, / Unde se răzbună boaietele răscracănându-și slava”, de „haremurile de mironosițegagici”, de „nulitatea sa Olli Rehn” și de „o târfă ideologică a Bisericii cu Petru și Pavel în anvon – / Ca Baroneasa Emma Nicholson”, sau despre „aceeași curvăsărie a globalizării”) – *Fereastra* (revistă din Mizil), numărul 40-41, iunie-iulie 2008.

LIVIU IOAN STOICIU